

T.C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

HADİS BİLİM DALI

**KUDÛRÎ'NİN EL-MUHTASAR İSİMLİ
ESERİNDEKİ RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

MUSTAFA TOSUN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ TAHA ÇELİK

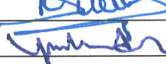

KONYA-2019

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa TOSUN
	Numarası	148106011014
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/Hadis
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Ü. Taha ÇELİK
	Tezin Adı	Kudûrî'nin el-Muhtasar İsimli Eserindeki Rivâyetlerin Değerlendirilmesi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Kudûrî'nin el-Muhtasar İsimli Eserindeki Rivâyetlerin Değerlendirilmesi başlıklı bu çalışma 17/06/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Dr. Öğr. Ü.	Taha ÇELİK	
2	Prof. Dr.	Muhittin UYSAL	
3	Doç. Dr.	Yusuf ACAR	

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa TOSUN		
	Numarası	148106011014		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Hadis		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	KUDÛRÎ'NİN EL-MUHTASAR İSİMLİ ESERİNDEKİ RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Mustafa TOSUN

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa TOSUN		
	Numarası	148106011014		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/ Hadis Ana Bilimdalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	*	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	DR. ÖĞR. ÜYESİ TAHA ÇELİK		
Tezin Adı	KUDÛRÎ'NİN EL-MUHTASAR İSİMLİ ESERİNDEKİ RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ			

Bu tez, Hanefî mezhebinin önde gelen alimlerinden Kudûrî'nin, muhtasar geleneğinin ilk örneklerinden biri olan ve Hanefî mezhebinin fıkhıta üç temel kaynağından biri kabul edilen *el-Muhtasar* isimli eserindeki hadisler tahric ve eserde kullanılan rivayetlerin otantik değeri tespit edilerek, Kudûrî'nin hadis kullanımına ilişkin fikir vermesi amacıyla hazırlanmıştır.

Çalışma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Tezin giriş bölümünde konu, amaç ve yöntemden bahsedilmiştir. Birinci bölümde okuyucunun zihninde Kudûrî'ye dair genel bir çerçeve oluşması gayesiyle onun hayatı, ilmi kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise eserde geçtiği tespit edilen 54 rivayetin tahrici ve sıhhat değerlendirmesi yapılmıştır. Eser, telif gayesi itibariyle görüşlerle birlikte delillerin de aktarıldığı bir mahiyete haiz olmadığı için hadis formatında nakledilen rivayet sayısı oldukça sınırlıdır. Kudûrî'nin bu şekilde naklettikleri yanında doğrudan hadis olmasa da eserde metin olarak yer alan fakat hadis metninden alındığı tespit edilen ibarelerden hareketle Kudûrî'nin kullandığı hadisler ortaya çıkarılmış ve bu çerçevede bir değerlendirme yapılmıştır. Bu hususta onun diğer eserleri de göz önünde bulundurularak hadisler konusunda en isabetli tespitler yapılmaya gayret edilmiştir. Bu şekilde tespit edilen elli dört rivayetin önce hadis literatüründeki yeri, ardından otantik değeri ortaya konuşmaya çalışılmıştır. Ayrıca ilgili rivayetlerin mezhep içi yaygınlığı hususunda fikir vermesi için, Hanefî literatüre ait Kudûrî öncesi ve sonrası bazı eserler baz alınarak rivayetlerin kullanıldığı kaynaklara atıfta bulunulmuştur. Rivayetlerle ilgili tespit edilen sıhhat değerlendirmeleri ile rivayetlerin Hanefî literatürdeki yerine ilişkin veriler en son bir tabloya aktarılmış ve sonuç bölümüyle tez tamamlanmıştır.

Anahtar sözcükler: Kudûrî, el-Muhtasar, Hadis, Hanefî mezhebi, Tahric.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Mustafa TOSUN		
	Student Number	148106011014		
	Department	Temel İslam Bilimleri/ Hadis Ana Bilimdalı		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	*	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	DR. ÖĞR. ÜYESİ TAHA ÇELİK		
Title of the Thesis/Dissertation	AN ASSESSMENT OF THE NARRATIONS IN THE AL-MUKHTASAR OF AL-QUDURİ			

In this thesis, Quduri who is one of the leading scholars of the Hanafi school and the hadiths in the al-Mukhtasar book of which is one the first examples of summary tradition and which is considered as one of the three main works of Hanafi school in fiqh have been examined and the value of the hadiths used in the work has been determined and prepared to give an idea related to the use of hadith by Quduri. The study consists of an introduction and two parts. In the introduction part of the thesis, subject, purpose and method are mentioned. In the first part, the knowledge is provided about the life, scientific personality and works of the Quduri in the mind of reader in order to create a general framework. In the second part, examination of 54 hadiths which were found to be mentioned has been made and situation has been assessed. Since the work was not written for the purpose of conveying the evidences together with opinions and for the purpose of copyright, the number of narratives transferred in the form of hadith is very limited. Besides those transferred by Quduri in this form, despite they are not hadith, the hadiths used by Kudûrî have been revealed from the phrases which are included in the works as texts, but determined to be quoted from the text of the hadith and an evaluation has been made within this framework. By taking into consideration his other works in this regard, it has been attempted to make the most accurate determinations about hadiths. In addition, in order to give an idea about the in-school prevalence of the hadiths, some references were made based on some works of the Hanafi literature before and after Quduri. The situation assessments related to the hadiths and the data related the place of the hadiths in Hanafi literature have finally been transferred to a table and the thesis has been completed with the result part.

Key words: Quduri, al-Mukhtasar, Hadith, Hanafi school, analysis.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	II
KISALTMALAR	V
ÖNSÖZ	VI
GİRİŞ	8
1. Araştırmanın Konusu	9
2. Araştırmanın Amacı	10
3. Araştırmanın Önemi	10
4. Araştırmanın Yöntemi	11
5. Konu ile İlgili Araştırmalar	12

BİRİNCİ BÖLÜM

KUDÛRÎ'NİN HAYATI VE İLMÎ KİŞİLİĞİ

1.1. Kudûrî'nin Hayatı	15
1.1.1. Doğumu, Nesebi ve Künyesi	15
1.1.2. Yetiştirilmesi	16
1.1.3. Vefatı	17
1.2. Kudûrî'nin İlmî Yapısı	17
1.2.1. İlmî Şahsiyeti	17
1.2.2. Hocaları	18
1.2.3. Talebeleri	19
1.2.4. Eserleri	21

İKİNCİ BÖLÜM

EL-MUHTASAR'DA YER ALAN HADİSLERİN TAHRÎCİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Hadislerin Tahrirci ve Değerlendirilmesi	28
2.1.1. Tahâret Kitabı	29
2.1.1.1. Abdestin Farzları	29
2.1.1.2. Guslün Farzları	33
2.1.1.3. Sular	36
2.1.1.4. Mestler Üzerine Mesh	42

2.1.1.5. Hayız.....	44
2.1.1.6. Necasetler	51
2.1.2. Namaz Kitabı	53
2.1.2.1. Ezan	53
2.1.2.2. Namazın Sıfatı/ Nasıl Kılındığı	56
2.1.2.3. Cenazeler	65
2.1.3. Zekât Kitabı.....	67
2.1.3.1. Develerin Zekâtı	67
2.1.3.2. Sığırların Zekâtı.....	69
2.1.3.3. Fıtır Sadakası	70
2.1.4. Alışverişler Kitabı	72
2.1.4.1. Fâsit Alışveriş	73
2.1.5. Sarf Kitabı	76
2.1.6. Hibe Kitabı	78
2.1.7. Ölü Arazinin İhyası Kitabı	80
2.1.8. Nikah Kitabı	82
2.1.9. İlâ Kitabı.....	86
2.1.10. Hul' Kitabı	88
2.1.11. Zihâr Kitabı	90
2.1.12. Liân Kitabı	92
2.1.13. İddet Kitabı.....	95
2.1.14. Hıdâne Kitabı	99
2.1.15. İtk Kitabı	101
2.1.16. Velâ Kitabı	103
2.1.17. Cinâyetler Kitabı	105
2.1.18. Diyetler Kitabı.....	109
2.1.19. Hırsızlık Kitabı.....	111
2.1.20. Sayd/Avlanan ve Zebâih/Kesilen Hayvanlar Kitabı	116
2.1.21. Kurban Kitabı.....	121
2.1.22. Âdâbu'l Kâdî Kitabı.....	124
2.1.23. Siyer/Cihâd Kitabı.....	125

2.1.24. Helaller ve Haramlar Kitabı	129
2.1.25. Vasiyet Kitabı.....	133
2.1.26. Ferâiz Kitabı.....	134
TABLÖLAR	138
DEĞERLENDİRME	145
SONUÇ	147
KAYNAKÇA	149

KISALTMALAR

a.s : Aleyhisselâm

b. : ibn/bin

bkz. : Bakınız

c.c : Celle Celâluhu

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

h. : Hicri

Hz. : Hazreti

hızr. : Hazırlayan

nşr. : Neşreden

r.a : Radiyallahüanh

s : Sallallâhu aleyhi ve sellem

ter. : Tercüme eden

thk. : Tahkik eden

t.y. : Basım tarihi yok

yay. :Yayınları

yy. : Yayın yeri yok

ÖNSÖZ

Kur'an-ı Kerim'i, dünya ve ahiret mutluluğunu kazanma yollarını gösteren hidâyet rehberi olarak gönderen Allah (c.c), onu duyurma ve açıklama görev ve yetkisini Rasûlü Hz. Muhammed'e (s) vermiştir. Kitap ve sünnet arasındaki bu açıklanan-açıklayan ilişkisinin farkında olan ashâb, başlangıçtan beri Hz. Peygamber'in (s) hadislerine ve yaşayışına büyük önem göstermiş, onları aslına uygun bir biçimde uygulamak, öğretmek ve başkalarına aktarmak için gayret sarfetmişlerdir. Bu hususun önemine binaen hadis âlimleri, hadislerin kimlerden alınacağına dikkat edilmesi hususunda mühim uyarılarda bulunmuşlardır. Zira Hz. Peygamber'in (s) ağzından iyi yahut kötü niyetle sözler uydurulmuştur. Bu sebeple hadislerin sübutu ve sıhhatinin tespit edilmesi önem arz etmiş ve hadis ilmi eldeki metinlerin Hz. Peygamber'e (s) aidiyetinin tespit edilmesini gaye edinmiştir.

İlk dönemlerden itibaren müellifler kitaplarında hadisleri delil olarak veya konuyu daha iyi açıklama amacıyla almışlar fakat her kullandıkları yerde hadisin kaynağını zikretmemişlerdir. Özellikle fakihler aldıkları hadislerin metinlerini bazen mana ile, bazen ihtiyaç duydukları bölümü alıp diğer kısma değinmeden geçerek, bazen de hadisi metne adapte ederek hadis olduğuna atıf bile yapmadan konularında işlemişlerdir. Ebu'l-Hüseyin Ahmed b. Ebi Bekr Muhammed b. Ahmed el-Kudûrî de (428/1037) *el-Muhtasar* isimli eserinde çok sayıda ayet ve hadisi delil olarak kullanmış, kullandığı hadisler konusunda istifade ettiği herhangi bir kaynaktan bahsetmemiştir.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır: İlk bölümde *el-Muhtasar*'ın müellifi olan Kudûrî'nin hayatı, ilmi kişiliği ve eserleri, hocaları ve öğrencileri ile ilgili bilgiler verdik. İkinci bölümde ise muhaddislerin hadislere verdiği önemin neticesinde ortaya çıkan prensiplere dayanılarak, Kudûrî'nin kaleme almış olduğu *el-Muhtasar* isimli kitabında geçen hadis rivayetlerinin isnad ve metin yönünden tahlilini yaptık. Gerekli olan yerlerde ravi değerlendirmesi yaptık, Kudûrî öncesi ve sonrası dönemdeki bazı Hanefî mezhebi kaynaklarında *el-Muhtasar*'da geçen her hadis metninin alınıp alınmadığına ve *el-Muhtasar* şârihlerinin rivayetler hakkındaki yorumlarına atıfta bulunduk.

Araştırmamızın sonunda rivayetlerin hadis kaynaklarındaki yerleri ile sıhhat derecelerini belirten ve Hanefî mezhebinde Kudûrî öncesi ve sonrası dönemlerdeki kaynaklarda yapılan incelemelerin sonuçlarının yer aldığı iki ayrı tablo oluşturduk. Bu tablolarla birlikte detaylandırılan sonuçları ikinci bölümün sonunda genel bir değerlendirmeye dikkatlere sunduk. Yapılan ve elde edilen tespitler sonuç kısmında özet halinde beyan ettik.

Seminer döneminden tezimizin sonuna kadar tecrübe ve birikimiyle yolumuzu aydınlatan, mütesâhil ve teşvik edici yöntem ve üslubuyla bize çalışma azmi veren kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Taha ÇELİK'e teşekkürlerimi arz ederim. Çalışmamızda her daim bilgi alışverişi yaptığımız dostlarıma, dualarıyla bana destek olan aileme, özellikle bu zorlu ve sabır gerektiren süreçte hep yanımda hissettiğim değerli eşime şükranlarımı sunarım.

Gayret bizden tevfiğ Allah'tandır...

Mustafa TOSUN

Konya 2019

GİRİŞ

İslam Dini'nin iki temel kaynağı, Kur'an-ı Kerîm ve Allah Resûlü'nün (s) sünnetidir. Hadisler, Kur'an-ı Kerim'i açıklamakta ve nasıl anlamamız gerektiğini bize öğretmektedir. Yüce Allah (c.c) Kur'an'da "*Peygamber'e itaat eden, Allâh'a itaat etmiş olur.*¹" buyurarak, sünnetin dindeki yerini inananlara açık bir şekilde göstermiştir. Bu bağlamda sünneti bize nakleden yol olan hadislerin, İslâm'ın sağlıklı bir şekilde anlaşılması ve öğretilerinin doğru bir şekilde tatbîk edilmesindeki rolü inkâr edilemez bir realitedir.

Hz. Peygamber kendisine Allah Teâlâ tarafından verilen tebliğ ve tebyîn görevi gereği gelen vahiyleri mü'minlere iletmekle yetinmeyip aynı zamanda onlara tefsîr etmiştir. Ayrıca Kur'an'da olmayan konularda teşrî görevini de îfa etmiştir. Hal böyle olunca müçtehid ve fakihler verdikleri fetvalarda, hüküm istinbatında bulunurken Kur'an-ı Kerim'le birlikte hadisleri de esas almışlardır.

İslâmî ilimlere dair eserler yazan âlimler kitaplarında ekseriyetle, delil olarak kullandıkları hadislere kaynak göstermemişlerdir. Hadisçiler, bu tür eserlerdeki hadislerin aslî hadis kaynaklarındaki yerlerini göstermek ve hadislerin sıhhatini ortaya koymak maksadıyla ilmî çalışmalar yapmışlar ve müstakil eserler ortaya koymuşlardır.

Çalışmada Kudûrî'nin *el-Muhtasari*'nda geçen hadis rivayetlerinin isnad ve metin yönünden tahlîli yapılacaktır. Çalışma iki bölümden oluşacaktır: İlk bölümde *el-Muhtasar*'ın müellifi olan Kudûrî'nin hayatı, ilmi kişiliği ve eserleri, hocaları ve öğrencileri ile ilgili bilgiler verilecektir. İkinci bölümde ise eserdeki hadislerin sened ve metin yönünden tahlîli yapılacak, gerekli olan yerlerde ravi değerlendirilecek, Kudûrî öncesi ve sonrası dönemdeki Hanefî mezhebi kaynaklarında *el-Muhtasar*'da geçen metnin alınıp alınmadığına ve *el-Muhtasar* şârihlerinin hadis hakkında yorumlarına atıf yapılacaktır.

Mâlikî fıkıh literatüründe Halil b. İshak el-Cüнди'nin (776/1374) *el-Muhtasar*'ına '*el-Kitab*' dediği gibi, Hanefî mezhebinde de '*el-Kitab*' denilince

¹ Nisa, 4/80.

Kudûrî'nin bu eseri kastedilmektedir. Yaklaşık 12.000 meseleyi içeren *el-Muhtasar* diğer klasik fıkıh eserlerinde olduğu gibi kitap ve bab sistemine göre hazırlanmıştır. Birinci kitap taharet, son kitap feraiz olup genellikle taharet, namaz, oruç, zekat, hac, alışveriş, boşanma, cinayetler ve dava gibi geniş muhtevalı konular çeşitli alt başlıklara (bab) ayrılmış, diğer bölümler ise "kitap" başlığı altında işlenmiştir.² Elimizde bulunan bu eser Hanefî mezhebinde en çok güvenilen temel metinlerden biridir.

Bu çalışmada *el-Muhtasar*' merkeze alınarak ve ayrıca Kudûrî'nin diğer eserlerinden de istifade edilerek doğrudan zikrettiği rivayetler yahut hadislerden alıntı cümlelerden hareketle Kudûrî şu hadisleri kullanmıştır diyebildiğimiz rivayetler çerçevesinde bir tespit yapmaya çalışılacaktır. Kudûrî'nin diğer eserleri de çalışılabilirdi ama özellikle mezhep içerisindeki önemine binaen bu eser tercih edilmiştir.

Eser üzerine kırk dokuz adet şerh yazılmıştır. Yazılan şerh sayısı bile eserin Hanefî Fıkıhı için ne kadar önem arzettiğini göstermektedir. Yine eser Hanefî fıkıhının temel kitaplarından biri olan *el-Hidâye* isimli eserin yazımında faydalanılan dört ana kaynaktan biridir. Eserin kıymetini artıran bir diğer husus ise Hanefî fıkıhını özet olarak verdiğinden dolayı birçok medresede ders kitabı olarak okutulmuş olmasıdır. Böylesi mühim bir eserin rivayetlerinin senet ve metin yönünden tahlilinin yapılmaması bizi bu alanda çalışma yapmaya teşvik etmiştir.

1. Araştırmanın Konusu

Çalışmanın konusunu, Kudûrî'nin *el-Muhtasari*'nda delil olarak kullanılan hadis rivayetlerinin isnad ve metin yönünden tahlilinin yapılması oluşturmaktadır. Bundan dolayı üzerinde çalışılan eserdeki hadislerin, aslî kaynaklarda bulunup bulunmadığı ve sıhhatlerinin tespiti inceleme konusu yapılmıştır. Bunun yanında

² Koca, Ferhat, 'el-Muhtasar', *DİA*, İstanbul, 2006, XXXI, 65.

zikredilen hadis metinlerinin Hanefî mezhebinde Kudûrî öncesi ve sonrası kaynaklarda geçip geçmediği ve şârihlerin bu metinlere yapmış oldukları yorumlar da konunun kapsamı içerisindedir.

2. Araştırmanın Amacı

Genel olarak tahrîcin gayesi hadisin kaynağının öğrenilmesi ve sözün Peygamber'e (s) aidiyetinin tespit edilmesidir. Bununla beraber çalışmanın amacı, Kudûrî'nin *el-Muhtasar* isimli eserinin hadislerini tahrîc edip, eserde kullanılan rivayetlerin hadis ilmi açısından ne derece güvenilir olduğunu tespit etmektir.

3. Araştırmanın Önemi

Kudûrî'nin *el-Muhtasar* isimli eserinin değeri, yapılan araştırmanın kıymetini ve önemini anlatmak için yeterlidir. Zira bu eser;

1. Hanefî fıkhnın el kitabı niteliğinde temel kitaplarından biridir.
2. Hanefî fıkhnı öz bir halde bize sunan nitelikli bir eserdir.
3. Eserin önemine binaen hakkında kırk dokuz ayrı şerh yazılmıştır.
4. Asırlardır ders kitabı olarak okutulmuş ve okutulmaya da devam edilmektedir.
5. Eser günümüzde de, birçok araştırmacının araştırma konusu olmaktadır.
6. *el-Hidâye* ve *el-İhtiyâr* gibi Hanefî fıkhnında ve Hanefî fıkhnı üzerine yapılan çalışmalarda etkilenilen temel bir kitap ve başvuru kaynağıdır.

Bu ve benzeri özellikleri, bu eserin araştırılmasını ve muhtevasında delil olarak kullanılan hadislerin konu edinilerek güvenilirliğinin ortaya çıkarılmasını gerekli kılmaktadır.

Eser hakkında Hadis alanında çalışma yapılmamış olması da yapılacak çalışmanın önemini bir kat daha artırmaktadır. Çalışma, eser içerisindeki rivâyetlerin Hz. Peygamber'e (s) aidiyetinin ve sıhhat durumunun tespit edilmesini

kapsamaktadır. Bir bakıma çalışmanın sonunda eserin hadis ilmi açısından değeri ortaya konulacaktır. Eserin tüm dünyada ve ülkemizde asırlardır yaygın bir şekilde okunduğu ve araştırma sonunda hadis ilmi açısından değerinin tespit edileceği hususu birlikte düşünüldüğünde, çalışmanın önemi ortaya çıkmaktadır.

4. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın ilk bölümünde Kudûrî'nin hayatı, ilmi kişiliği, hocaları, öğrencileri ve eserleri hakkında bilgiler verilecektir. Ardından aynı bölümde *el-Muhtasar*'ın özellikleri belirtilecektir.

İkinci bölümde hadisler incelenirken ilk başta metnin Kudûrî'de zikredilen hali -eğer belirtilmişse-metnin sahabe ravisine göre araştırılacak, akabinde hadis kaynaklarında geçen hali zikredilecek, devamında ihtiyaç duyulan hadislerde isnad tahlîli yapıp en sonda da tahrîci verilecektir. Bunların yanında metnin *el-Muhtasar* şârihleri tarafından nasıl yorumlandığı ve Kudûrî öncesi ve sonrası dönemlerde Hanefî mezhebi kaynaklarında bulunup bulunmadığı araştırılıp ilgili yerlerde beyan edilecektir. Hadislerin tahrîci yapılırken ilk olarak *Kütüb-i Sitte* başta olmak üzere Dârimî'nin (255/868) *es-Sünen*'i, İmam Mâlik'in (179/795) *Muvatta*'ı, Ahmed b. Hanbel'in (241/855) *el-Müsned*'i gibi dokuz kaynaktan oluşan aslî hadis kaynaklarına müracaat edilecektir.

Hadisler *Kütüb-i Tis'a*'da geçmiyor ise ilk beş asırda yazılmış olan Abdurrezzâk'ın (211/827) *el-Musannef*'i, İbn Hibbân'ın (354/965) *es-Sahîh*'i, İbn Ebî Şeybe'nin (385/966) *el-Musannef*'i, Dârakutnî'nin (385/995) *es-Sünen*'i, Hâkim'in (405/1011) *el-Müstedrek*'i, Beyhakî'nin (458/1066) *es-Sünen*'i gibi birçok mütekaddim ve müteahhir hadis kaynaklarına başvurulacaktır.

Hadislerin tahrîci yapılırken *muttefekun aleyh* olan veya Şeyhayn'ın münferiden rivayet ettikleri hadisler için ayrıca bir sıhhat değerlendirmesi yapılmayacaktır. Buhârî ve Müslim'in rivâyet ettiği hadisler dışında bir hadis değerlendirilirken gerektiği yerde bu kitaplardaki hadislerin sıhhat değerlerine dair bilgiler veren eserlere atıfta bulunulacaktır.

Râvilerin hayatı ve güvenilirliği araştırılırken; İbn Hibban'ın (354/965) *Kitabu's-Sikât*'ı, el-Mizzî'nin (742/1338) *Tehzîbu'l-Kemâl* isimli eseri, ez-Zehabi'nin (748/1347) *el-Kâşif*, İbn Hacer'in (852/1448) *Tehzîbu't-Tehzîb* ve *Takrîbu't-Tehzîb* isimli kitapları gibi kaynaklara müracaat edilecektir.

Hanefî mezhebinde Kudûrî öncesi ve sonrası dönem eserlerde *el-Muhtasar*'daki metnin geçip geçmediği araştırılırken; İmam eş-Şeybânî'nin (189/80) *Zâhiru'r-Rivâye* diye bilinen altı eserden *el-Asl (Mebcut)*, *el-Câmiu's-Sağîr*, *el-Câmiu'l-Kebîr* ve *es-Siyeru'l-Kebîr* isimli eserleri, et-Tahâvî'nin (321/933) *el-Muhtasar*, *Şerhu Meâni'l-Âsâr* ve *Şerhu Müşkili'l-Âsâr* isimli kitapları, el-Merğmânî'nin (593/1197) *el-Hidâye*'si, el-Mevsilî'nin (683/1284) *el-İhtiyâr*'ı İbnü's-Sââtî'nin (694/1295) *Mecmau'l-Bahreyn Multeka'n-Neyyireyn*'ı, en-Nesefî'nin (710/1310) *Kenzü'd-Dekâik*'i ve Burhanü's-Şeria'nın (VIII. Asır) *el-Vikâyetü'r-Rivâye* isimli kitabına her hadis metni için müracaat edilecektir. Bunun sonucunda da Hanefî kaynaklarda tarihsel süreçte hadislerin serüvenine dair nisbî bir tespit yapılmaya çalışılacaktır.

Bu değerlendirmeler nihayetinde elde edilen sonuçlar tablolar halinde sunulacaktır.

5. Konu ile İlgili Araştırmalar

Kudûrî'nin *el-Muhtasar*'ı ile ilgili hadis alanında yapılan herhangi bir çalışmaya ulaşılamamıştır. İslam Hukuku alanında ise Orhan Ençakar'ın "*Kerhî'nin el-Muhtasar'ının Hanefî el-Muhtasar geleneğine etkisi: Kudûrî'nin el-Muhtasar'ının "İcâre" bölümü çerçevesinde*" adlı tez çalışması bulunmaktadır (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2013). Bu tezde Hanefî mezhebinde ilk muhtasar müelliflerinden biri olan Kerhî'ye ait *el-Muhtasar* adlı eser ve aynı bölgeden Kerhî'nin talebeleri içerisinde yer alan Kudûrî'nin *el-Muhtasar*'ı şekil ve muhteva açısından icâre bölümü üzerinden karşılaştırılmıştır. Yapılan karşılaştırılma sonucunda Kudûrî'nin, Kerhî'nin *el-Muhtasar*'ından istifade ettiği, böylece Kerhî'nin, Hanefî mezhebi *el-Muhtasar* geleneğinin oluşumunda Kudûrî üzerinden

dolaylı bir etkiye ve bu gelenek içinde önemli bir yere sahip olduğu neticesine varılmıştır.

İslam Hukuku alanında İlyas Kaplan'ın “*Kudûrî Şerhi el-Lübâb Fî Şerhi'l-Kitâb'ın Kaynakları ve Metodu*” başlığında bir tezi bulunmaktadır (Osman Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2015). Bu çalışmada *el-Lübâb*'ın kaynakları ve yazarları incelenmiş ve müellifin şerhinde eser olarak toplam 140 civarında kaynağa ulaşılmıştır. Bu şerhte müellifin esas itibariyle dört kitaba dayandığı tespit edilmiş ki bu kitaplar; *ed Dürrü'l-Muhtâr*, *el-Cevheretü'n-Neyyira*, *el-Hidâye* ve *et-Tercih ve't-Tashîh* dir. Yine İslam Hukuku'ndan Havva Gündüz de “*Tahâvî ile Kudûrî'nin Muhtasarlarının Aile Hukuku Bölümlerinin Muhteva ve Metot Açısından Karşılaştırılması*” adlı bir tez yapmıştır (Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2004) ki çalışmasında kitap ve bab başlıkları altındaki meseleleri ele alırken kullandıkları; gerek hukuk ile ilgili genel kavramlar gerekse aile hukuku ile ilgili özel kavramlar tespit etmiş ve bu kavramların nasıl şekillendikleri, nasıl anlam daralmasına gittikleri ve terimleştiklerini mukayese etmiş ve belli neticelere ulaşmıştır.

Son olarak ise Aytaç Aydın ve Serkan Ağa'nın “*el-Kitâb el-Muhtasar el-Kudûrî fî Fıkhî'l-Hanefî Tahkik ve Ta'lik*” isimli bir kitap çalışması bulunmaktadır. Bu kitapta da yazarlar kitabı bir fakih gözüyle incelemişlerdir ve fikhî bir çalışma ortaya koymuşlardır. Dipnotlarda, fikhî konuları ve bazı metinleri açıklamak maksadıyla hadisler aktarmışlardır. Bu dipnotlarda verilen hadislerin bazıları birebir metne uyar nitelikte, bazıları da fikhî konuyu açıklayıcı nitelikte olup metinde yer almayan konuyla ilgili rivayetlerdir. Bahsi geçen kitap bir hadis çalışması olmadığından detaylı bir inceleme yapılmadığı görülmüştür. Ayrıca hadislerin sıhhati hakkında kitapta herhangi bir bilgilendirme yapılmamıştır. Çalışmamızda eserin sadece hadislerine odaklanılarak daha detaylı tahkîk ve tahlîl edilip bir hadisçi gözüyle inceleme ve değerlendirmeler yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUDÛRÎ'NİN HAYATI VE İLMÎ KİŞİLİĞİ

1.1.Kudûrî'nin Hayatı

Kudûrî'nin yaşadığı IV. ve V. yüzyıllar, neredeyse bütün ilim dallarında, önemli isimlerin yaşadıkları bir zaman dilimidir. *Sünen* yazarı Dârakutnî, *Meâlimu's-Sünen* yazarı Hattâbî (388/998), Ebû Nasr el-Kelâbâzî (398/1008), Ebû Hayyân et-Tevhîdî (400/1010), dil üstadı Ebû Hilâl el-Askerî (420/1029), İbn Sina (428/1037) ve Bîrûnî (430/1039) gibi farklı alanlardaki önemli isimler hep bu dönemde neşet etmişlerdir.³

Doğup yaşanılan çevre şüphesiz ki kişilik üzerinde büyük öneme haizdir. Bu bakımdan Kudûrî çok şanslıdır. Dönemin önemli bir ilim merkezi olan Bağdât'ta doğmuş ve yetişmiştir. Bağdât o dönemde ilmî etkinliklerin üst düzeyde olduğu, kütüphanelerin yaygınlaştığı, ilim halka ve meclislerinin toplandığı bir merkezdi. Kudûrî'nin yaşadığı dönemde özellikle Bağdât'ta olmak üzere farklı alanlarda muteber birçok parlak sima yaşamıştır. Aynı zamanda babası da hadisle çokça meşgul olan bir âlimdi.⁴ Böyle nitelikli ilmî bir ortamda yetişen Kudûrî hafızlığını tamamlayıp tefsir, hadis, fıkıh, usûl-i fıkıh, kelam gibi birçok şer'î ilimleri okumuş ve bu ortamdan yüksek derecede istifade ederek ilim yolculuğunda kendisini yetiştirmiştir. İlim yönünden oldukça ilerleyen ve giderek şöhreti artan Kudûrî, sonunda Bağdât'ta Hanefî mezhebinin reisliğine ulaşmıştır.⁵

1.1.1. Doğumu, Nesebi ve Künyesi

Tam olarak ismi Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Ebûbekr Muhammed b. Ahmed b.Ca'fer b.Hamdân el-Bağdâdî el-Kudûrî'dir. ⁶ 362 (973) yılında Bağdat'ta doğmuştur. Nisbet edildiği kökeni kesin olarak bilinmemekle birlikte çömlek (قدر)

³ Kudûrî, Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Ca'fer el- Bağdâdî, *Mevsûatü'l-Kavâidi'l-Fıkhiyyeti'l-Mukârine el-Müsennâ 'et-Tecrîd'*, 1. Baskı, thk. M. Ahmed Sirâc-Ali Cumâ Daru's-Selâm yay., I-XII, Kahire, 2004, (*Nâşirlerin Mukaddimesi*) I, 8.

⁴ Kuraşî, Abdülkâdir b. Muhammed (775/1373), *el-Cevâhiru'l-Mudiyye fî Tabâkâti'l-Hanefiyye*, nşr. Abdülfettah Muhammed el-Hulv, Hicr yay., Kâhire 1413/1993, III, 29-30.

⁵ Sem'ânî, Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed et-Temîmî (562/1167), *el-Ensâb* nşr. Abdullah Ömer el-Bârûdî, I-V, Beyrut1408/1988, IV, 460; Kudûrî, *et-Tecrîd*, (*Nâşirlerin Mukaddimesi*) I, 7.

⁶ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ'* (nşr. Şuayb el-Arnaût ve diğerleri), Beyrut, 1401-1405/1981-1985, XVII, 574; Temîmî, Takiyyüddin b. Abdülkâdir (1010/1601), *et-Tabakâtü's-Seniyye fî Terâcimi'l-Hanefiyye*, nşr. Abdülfettah Muhammed el-Hulv, Riyâd, 1983-1989, II, 9.

cemîsi (قدور) yapımı veya satıcılığıyla ya da Bağdat köylerinden Kudûre ile irtibatlandırılmıştır.⁷

Bazı kaynaklarda ve bazı kitaplarında künyesi Ebu'l-Hasen şeklinde de kaydedilmiştir, ancak bu farkın Hasan ve Huseyn kelimelerinin yazım benzerliğinden kaynaklanmış bir tashîf olması ihtimal dâhilindedir.⁸

1.1.2. Yetiřmesi

Hanefî fikhî alanında döneminde ön plana çıkarak Irak'ta Hanefîlerin reisi haline gelen, ilim meclislerinde münazaralara iştirak eden ve yazdığı *el-Muhtasar*'ı ile şöhretini daha da artıran Kudûrî'nin, bunun yanında az sayıda rivâyette bulunmakla birlikte hadis alanında da önemli bir şahsiyet olduğu, hadis âlimlerinin övgüsünü kazandığı; sadûk olarak vasıflandırıldığı rivayet edilir.⁹ İbn Tağrıberdî (874/1470) de Hatib el-Bağdâdî'nin (463/1071) genel manada Hanefî âlimlerine karşı oldukça tutucu bir tavır sergilemesine rağmen Kudûrî'yi sadûk olarak vasıflandırmasının önemli olduğunu belirtmektedir. Buna rağmen onun Kudûrî hakkında olumlu tavır sergilemesi, ona göre Kudûrî'nin ilim ve zühdde ne kadar üst seviyede olduğunu tezahürüdür ki asıl üstünlük farklı görüşlere sahip olsa da karşıdaki kişi tarafından benimsenmektir.¹⁰

Müctehid tabakalarına dair sonraki dönem Hanefîlerin kabul ettiği yedili tasnifte Kudûrî, genel olarak ashâb-ı tercihten sayılmıştır. Bu kimseler mezhep imamlarının ortaya koyduğu görüşleri değerlendirerek aynı konudaki farklı görüşler arasında tercih yapabilme gücüne sahip fakihlerdir. Bu tabakada bulunanlar, görüşleri değerlendirip bazı rivayetleri diğerlerine tercih ederken 'Bu hüküm (kıyasa)

⁷ Kallek, Cengiz, "Kudûrî", *DİA*, 26/321.

⁸ Kallek, Cengiz, "Kudûrî", *DİA*, 26/321; Kudûrî, *et-Tecrîd*, (*Nâşirlerin Mukaddimesi*) I, 8.

⁹ Hatib el-Bağdâdî, Ahmed b. Ali (463/1072), *Târîhu Bağdâd*, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ty., IV, 377.

¹⁰ İbn Tağrıberdî Ebu'l-Mehâsin Yusuf b. Tağrıberdî el-Atabekî (874/1469), *en-Nücümü'z-Zâhira fi Mulûki Mısır ve'l-Kâhira*, Dâru'l-Kütüb, Kahire, ty, V, 24.

daha uygun, rivayet olarak daha sahih, insanlara daha uygun, en ihtiyatlı olanıdır' gibi ifadelerle gerekçelerini belirtirler.¹¹

Kudûrî'nin yaşadığı devirde, ilmî ve kültürel olarak da başkent olan Bağdât'ta ciddi bir ilmî hareketlilik vardı. İlim halkaları ve münâzara meclisleri ile birlikte kütüphaneler de oldukça fazlaydı.¹² Böylesi bir ortamı ilmî olarak iyi değerlendiren Kudûrî birçok alanda kendisini yetiştirmiş Hanefî mezhebinin önde gelen âlimleri arasındaki yerini almıştır.

1.1.3. Vefatı

Ebu'l Huseyn el-Kudûrî'nin 428/1037 yılında 66 yaşında vefat ettiği bilgisinde kaynaklar birleşmekle beraber, bazı eserlerde gün olarak 5 Recep Pazar¹³, bazısında ise 15 Recep Çarşamba¹⁴ günü geçmektedir. O gün Derbüebîhalef'teki evine defnedildiği, sonrasında naaşının buradan taşınıp Mansur Camii'nin haziresinde bulunan Ebûbekir el-Hârizmî el-Berkânî'nin (425/1034) yanına defnedildiği belirtilmiştir.¹⁵

1.2. Kudûrî'nin İlmî Yapısı

1.2.1. İlmî Şahsiyeti

Kudûrî'den bahseden kaynakların hepsi, fakihliğinin yanı sıra hadisle de iştigal eden, ibadetine ve Kur'an okumaya düşkün salih bir insan olduğunu ittifakla nakletmişlerdir. Fıkıh bilgisi ve zekâsıyla, yaşadığı dönemde Bağdat'ta Hanefî mezhebinin en önde geleni haline gelen Kudûrî, özellikle teze konu olan *el-Muhtasar* adlı el kitabı sayesinde derin bir sevgi ve hürmete mazhar olmuş, diğer eserleriyle de

¹¹ Temîmî, *et-Tabakâtü'l-Seniyye*, I, 32-34; eş-Şeybânî, *el-Câmiu's-Sağîr Mea Şerhi Nafîi'l Kebîr, (Leknevî'nin Mukaddimesi)*, thk., Abdul Hayy Leknevî, İdâratü'l-Kur'ân yay., Pakistan, 1990, s. 8-10.

¹² Kudûrî, *et-Tecrid, (Naşirlerin Mukaddimesi)*, I, 8.

¹³ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IV, 377; Özel, Ahmet, *Hanefî Fıkıh Âlimleri ve Diğer Mezheplerin Meşhurları*, 5. Baskı, Ankara, 2017, s. 48.

¹⁴ Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-Mudiyye*, I, 249.

¹⁵ İbn Hallikân, Ahmed b. Muhammed (681/1282), *Vefeyâtül-A'yân ve Enbâü Ebnâi'z Zamân*, thk. İhsân Abbâs, Beyrut, 1977, I, 79.

Hanefiler arasında daima üstün bir konuma sahip olmuştur. ¹⁶ Tezimizde Kudûrî'nin bu eserde zikrettiği rivayetleri ve Kudûrî'nin diğer eserleri de göz önünde bulundurularak doğrudan diğer hadis metinlerinden iktibasta bulunduğunu tespit ettiğimiz rivayetleri inceledik.

1.2.2. Hocaları

Bir kimsenin ilmî gelişiminde yetiştiği çevre ve eğitim aldığı hocalar önemli rol oynar. Kudûrî de yetişmiş olduğu ilmî ortamdan azami derecede istifade etmiş ve çok sayıda âlimden eğitim görmüştür. Bu hocaları kaynaklarda kısaca şu şekilde zikredilmiştir;

1. Ubeydullah b. Muhammed el-Havşebî (375/985): Fakih olmasının yanında bir de muhaddis olan Kudûrî'nin, kendisinden hadis rivâyetinde bulunduğu kişilerdendir. ¹⁷ Bağdâtlı olan, pek çok önemli isimden hadis alan ve rivâyet eden Havşebî sika bir râvî olarak vasıflandırılmıştır. ¹⁸

2. Muhammed b. Ali b. Süveyd el-Müeddib (381/991): Kudûrî'nin kendisinden hadis rivâyetinde bulunduğu bir başka ricâlden olan ¹⁹ bu alimin tam ismi Ebûbekir Muhammed b. Ali b. el-Huseyn b. İbrahim b. Suveyd el-Anberî el-Müktebî'dir. İlim için sıkça sefere çıkmış olan Muhammed b. Ali'nin sika ve sadûk olduğu aktarılmaktadır. ²⁰

3. Muhammed b. Yahyâ el-Cürcânî (398/1008): Kudûrî'nin fıkıh hocalarından birisidir. Tam ismi Ebû Abdullah Muhammed b. Yahyâ b. Mehdî el-Cürcânî'dir. Zamanının önde gelen isimlerinden olan Cürcânî, Cessâs'tan fıkıh tahsil etmiş ve Katîatü'r-rabî'deki mescidde ders vermiştir. Hayatının son zamanlarında ise felç olmuş, vefat edince de Ebû Hanîfe'nin kabri yanına defnedilmiştir. ²¹

¹⁶ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IV, 377; Kudûrî, *et-Tecrid*, (*Naşirlerin Mukaddimesi*) I, 16; Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-Mudiyye*, I, 248.

¹⁷ Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-Mudiyye*, I, 248.

¹⁸ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, X, 377.

¹⁹ Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-Mudiyye*, I, 248.

²⁰ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, III, 88.

²¹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VII, 136,137; Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-mudiyye*, III, 398;

1.2.3. Talebeleri

Yaşadığı dönemin en önemli âlimlerinden biri olan Kudûri de çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir. Öğrencilerinden bazısı ondan fıkıh ilmi tahsil ederken bazısı da hadis bilgisinden istifade etmiştir. En meşhur öğrencileri olarak şu isimlerden bahsedilebilir:

1. Ebu Bekr es-Serahsî (439/1047): Tam adı Ebûbekir Abdurrahman b. Muhammed olan Serahsî, Dâmeğânî (478/1085) ile aynı tabakada bulunmaktadır. Kudûri'den fıkıh tahsil ettikten sonra Hûzistân beldelerine gitmiş olan Serahsî, yetkinliği ile dikkatleri üzerine çekmiş ve buna bağlı olarak Basra kadılığına getirilmiştir. Zühd ve alçakgönüllülüğü ile bilinmektedir. Serahsî, hocası Kudûri'nin eserlerinden ikisi olan *el-Muhtasar* ve *et-Tecrîd* ile ilgili olarak, *Muhtasaru'l-Muhtasar* ve *Tekmiletü't-Tecrîd* adlı iki eseri bulunmaktadır.²²

2. Mufaddal b. Mesûd et-Tenûhî (442/1050): Nahivciliğiyle ön plana çıkan Mufaddal b. Mesûd b. Muhammed b. Ebu'l-Ferec et-Tenûhî, Kudûri ve Saymerî'den fıkıh öğrenmiştir. Bağdât ve Dimaşk'ta hadis dinlemiştir. Tenûhî, fıkıhla ilgili olarak *et-Tenbîh*²³ adlı bir eser yazmış ve burada Şâfî'yi tenkid etmiş; onun nasrlara muhâlif olarak hüküm verdiğini düşündüğü hususları ele almıştır. Buna mukabil *Risâle fî Vücûbi Gasli'r-Ricleyn* adlı risalesi ve *el-Beyân ani'l-Fasl fî'l-Eşribe Beyne'l-Helâl ve'l-Harâm* adlı bir kitabı da bulunan Tenûhî, nahiv ile ilgili de *Ahbâru'n-Nahviyyîn*'i kaleme almıştır.²⁴

3. Ebu'l-Kâsım el-Ukberî (456/1064): Vefatı ile birlikte Arapça ilminin Bağdât'tan yok olduğu söylenen nahiv âlimi Ebû'l-Kâsım Abdulvahid b. Ali b. Berhân el-Ukberî en-Nahvî, Kudûri'nin birçok ilimle iştigal eden talebelerindendir. Fakih olmasının yanında Ebu'l-Hüseyn el-Basrî'den kelim ilmi öğrenmiş ve bu alanda yetkinliğe erişmiştir. Ukberî, hadise olan yatkınlığına rağmen hiç hadis

²² Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-Mudîyye*, II, 197-400. *Tekmiletü't-Tecrîd*'in bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Bağdâdli Vehbi Bölümünde kayıtlıdır. Bkz. Sezgin, Fuâd, *Târîhu't-Türâsi'l-Arabî*, ter. Mahmud Fehmi Hicâzî, yy, Riyad, 1991, III, 123, 126.

²³ Kâtip Çelebi, Hacı Halife Mustafa b. Abdullah el- İstanbûlî (1067/1657), *Keşfu'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütübi ve'l-Funûn*, nşr. Şerafettin Yaltkaya, Kilisli Rıfat Bilge, İstanbul, 1971, I, 493.

²⁴ Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-Mudîyye*, II, 496.

nakletmemiştir.²⁵ Fıkıh alanında *el-İhtiyâr*; nahiv alanında da *Usûlü'l-Lüğa* adlı iki eser ortaya koymuştur.²⁶

4. Hatîb el-Bağdâdî (463/1070): Ebûbekir Ahmed b. Ali b. Sâbit b. Ahmed el-Bağdâdî büyük hadis hafızlarındandır. Hadis öğrenimi için çok sayıda rihlede bulunmuştur; Basra, Nîsâbûr, Isfahân ve Şam'a gitmiş, Bağdâd'da Kudûrî'nin de aralarında bulunduğu râvîlerden hadis dinlemiştir.²⁷ Fakat Kudûrî'den yaptığı rivâyetler çok az miktardadır.²⁸

5. Ebû Nasr el-Akta' (474/1081): Tam adı Ebû Nasır Ahmed b. Muhammed b. Muhammed olan el-Akta' Bağdât'ta yaşamış, burada Kudûrî'den Hanefî fikhını öğrenmiş ve bu alanda kendini geliştirmiş, aynı zamanda matematik alanında da yetkin bir kişiliğe ulaşmıştır. 430/1038 yılında Bağdâd'dan ayrılıp Râmahürmüz'e yerleşmiş, burada Kudûrî'nin *el-Muhtasar*'ını şerh etmiş ve vefatına kadar da burada ders vermiştir.²⁹

6. Ebû Abdullah ed-Dâmeğânî el-Kebîr (478/1085): Tam adı Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed b. el-Huseyn b. Abdulmelik olan bu zât döneminin önde gelen fakihlerinden olmuştur. 368/978 yılında doğmuş, Horasan'da fıkıh öğrenmiş ve genç yaşta Bağdâd'a gelip Kudûrî ve Saymerî'nin (436/1045) de aralarında bulunduğu daha birçok hocadan fıkıh ve hadis tahsil etmiştir. Sahip olduğu niteliklerden dolayı Ebû Yusuf'a benzetilen Dâmeğânî, Hanefî mezhebinin yanında Şâfiî mezhebini de Ebû Tayyib et-Taberî'nin (450/1058) ifadesiyle birçok Şâfiî'den daha iyi sayılacak seviyede öğrenmişti.³⁰ *Şerhu'l-Muhtasari'l-Hâkim* adlı bir eseri olan Dâmeğânî Irak Hanefîlerinin reisliği mertebesine ulaşmış, Bağdât'ta 30 yıla yakın kadılık görevi yapmıştır.³¹

²⁵ Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-Mudiyye*, II, 481-482.

²⁶ Ziriklî, Hayruddin (1396/1976), *el-A'lâm: Kamusu Terâcim*, Kâhire, 1954-1959, IV, 176.

²⁷ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, IV, 29.

²⁸ Sem'ânî, *el-Ensâb*, IV, 460.

²⁹ Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-Mudiyye*, I, 312.

³⁰ Sübkî, Tâceddin Abdulvehhab b. Ali (771/1370), *Tabakâtü's-Şâfiyyeti'l-Kübrâ*, thk: Mahmud Muhammed Tanâhî-Abdulfettah el-Hulv, Dâru'l-Hicr yay., 1413, V, 14-16.

³¹ Bkz. Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-Mudiyye*, III, 269, 270; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XVIII, 485-488.

7. Ebu'l-Hâris es-Serahsî: Muhammed b. Ebu'l-Fadl Muhammed es-Serahsî Bağdât'ta on iki yıl boyunca Kudûrî'den fıkıh tahsil etmiş ve Kudûrî'nin “Horasan ve Aynu'n-Nehr'de ondan daha fakih kimse gelmemiştir” şeklinde övgüsüne mazhar olmuştur.³² Çok fazla çalışmasından dolayı melankoli hastalığına yakalandığı söylenen Serahsî'ye tabiplerin farklı tavsiyelerde bulunduğu, ancak kendisinin bu tavsiyeleri dinlemeyip sıhhatine kavuşmak için fıkıh ile tekrardan meşgul olduğu ve bu sayede şifa bulduğu rivâyet edilmektedir.³³ On iki yıllık ilim tahsilinden sonra Serahs'a dönen Ebu'l-Hâris'e babası Ebu'l-Fadl Muhammed'in “Bağdât'a giden hafızlar, Kur'ân'ı unutuyorlar” diyerek selam vermemesi, o dönemde Bağdât'a yönelik farklı bir algının olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak Kur'ân'ı unutmak bir yana, her gün ona çalıştığını beyan ettiğinde, babası ona yönelik bu tavrını düzeltmiştir.³⁴

8. Ebû Yûsuf Abdusselâm b. Muhammed el-Kazvîni: Kudûrî'nin ashabından olduğu bilinmektedir ancak hakkında ulaşılmış bir bilgi yoktur.³⁵ Kuraşî ve Temîmî, bu kişi ile aynı isme sahip bir müfessirin, aslında tek bir kişi olduğu görüşündedirler. Bu zâtın ‘*Hadâiku Zâti Behce*’ isimli oldukça hacimli (300 cilt) bir tefsiri vardır. İlk yedi cildi fatiha hakkındadır. Birçok yeri gezmiş olan bu kişinin, Mu'tezilî olduğu söylenmektedir.³⁶

1.2.4. Eserleri

Hanefiler içerisinde özellikle Kudûrî'ye ayrı bir önem atfedilmesini sağlayan birçok eseri vardır. Bu eserler şu şekilde sıralanabilir;

1. Et-Tecrîd

İlm-i hilaf (karşılaştırmalı fıkıh) konusunu ele alan, Hanefiler ve Şafîiler arasındaki önemli ihtilaf konularını iki mezhep arasında mukayeseli olarak işleyen

³² Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-Mudiyye*, III, 304.

³³ Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-Mudiyye*, III, 307.

³⁴ Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-Mudiyye*, III, 414.

³⁵ Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-Mudiyye*, II, 423; Temîmî, *et-Tabakâtü's-seniyye*, IV, 341.

³⁶ Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-Mudiyye*, II, 421; Temîmî, *et-Tabakâtü's-seniyye*, IV, 339-440; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XVIII, 616-620; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn*, I, 634; Ayrıca bkz. İlhan, Avni, ‘EbûYûsuf el-Kazvîni’, *DİA*, X, 265.

ilk çalışmalardandır.³⁷ 12 cilt halinde yazılan eserde³⁸, önce Hanefîlerin ve Şafîîlerin delilleri zikredildikten sonra, ilmî bir üslupla Hanefîlerin delilleri desteklenip karşı tarafın delillerine cevap verilmektedir.³⁹

Eser aynı zamanda değindiği konularda Hanefî ve Şafîî delillerini, diğer eserlerde bulunmayan bir genişlikte düzenleyen fikhî bir ansiklopedi niteliğinde sayılabilir.

2. Şerhu Muhtasari'l-Kerhî

Ebû'l-Hüseyn el-Kerhî'nin (340/951) *el-Muhtasar*'ı üzerine yaptığı şerhtir. Kerhî'nin bu eseri, Sezgin'in ifade ettiği üzere Kudûrî'nin yapmış olduğu şerhin içerisinde günümüze kadar ulaşmış bir eserdir.⁴⁰

3. Edebü'l-Kâdî alâ Mezhebi Ebî Hanîfe

Katib Çelebi (1067/1657), Ebûbekir el-Hassâf'a (261/874) ait olan *Edebü'l-Kâdî* adlı eseri zikrederken bu eserin çok ilgi gördüğünden ve üzerine yazılmış birçok şerh bulunduğu bahsetmiş, şârihler arasında Kudûrî'yi de söylemiştir.⁴¹ İsmail Paşa ve *Tecrîd* nâşirleri tarafından mukaddime kısmında zikredilen bu eser, Hassâf'ın eserinin şerhi olmalıdır.⁴²

4. et-Takrîb

Kudûrî'nin *et-Takrîb* isimli bir eserinin olduğu üzerinde kaynaklarda görüş birliği olmakla birlikte, bu eserin tek bir eser mi yoksa birden fazla eser mi olduğu hususunda ayrılığa düşülmüştür. Örneğin Kuraşî eserinde *et-Takrîb* adlı eserden bahsederken, bunun tek cilt halinde yazılan bir eser olduğundan bahsetmiştir.⁴³ Diğer bazı kaynaklarda ise Kudûrî'nin *et-Takrîb* adında iki farklı eseri olduğundan söz

³⁷ Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-Mudiyye*, I, 248.

³⁸ Bkz. Kudûrî, *et-Tecrîd*.

³⁹ Kudûrî, *et-Tecrîd (Nâşirlerin Mukaddimesi)*, I, 23 (2. Dipnot).

⁴⁰ Sezgin, *Târîhu't-Türâsi'l-Arabî*, III, 102. Ayrıca Necmeddin Güney, Kudûrî'nin bu eserinin Siyer bölümünün edisyon kritiğini yapmıştır. Bkz. Necmeddin Güney, *Kudûrî'nin 'Şerhu Muhtasari'l-Kerhî' Adlı Eserinin Siyer Bölümünün Edisyon Kritiği*, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006.

⁴¹ Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn*, I, 46.

⁴² Kudûrî, *et-Tecrîd, (Nâşirlerin Mukaddimesi)*, I, 16.

⁴³ Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-Mudiyye*, I, 248.

edilmektedir. Bu bilgiye göre ilk olarak delillere yer vermeksizin tek cilt halinde telif ettiği eserinde Ebû Hanîfe ve ashâbı arasındaki ihtilâflardan bahsetmiş, daha sonra bu ihtilâfların delillerine de yer vererek birden fazla ciltten oluşan ikinci *et-Takrîb*'ini oluşturmuştur.⁴⁴

5. Mesâilü'l-Hilâf Beyne Ashâbinâ

Kuraşî'nin ayrı bir eser gibi zikrettiği⁴⁵ bu kitap, muhtemelen *et-Takrîb* ile aynı eserdir.⁴⁶

6. Cüz'

Az sayıda rivâyette bulunsa da sadûk râvîlerden sayılan⁴⁷ Kudûrî'nin hadise dair bu eseri hakkında bilgi verilirken, Kuraşî'de bu cüzde yer alan bir rivâyete senedi ve metniyle beraber yer verilmekteyken⁴⁸ bazı kaynaklarda ise sadece bu cüzün rivâyet edildiği bildirilmektedir.⁴⁹

7. Nübze min Menâkıbi Ebî Hanîfe

Ebû Hanîfe'nin menkıbelerini konu alan bu risale *Şerhu Muhtasari'l-Kerhî*'nin giriş kısmında bulunmaktadır.⁵⁰

8. Muhtasarun Ceme'ahu Li'bnih

Kaynaklarda Kudûrî'nin kendisine fıkıh öğretmediği ve genç yaşta vefat ettiği kaydedilen⁵¹ oğlu için cem' ettiği, hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan bir muhtasardan söz edilmektedir.⁵²

⁴⁴ Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn*, I, 466; Kudûrî, *et-Tecrid*, (*Nâşirlerin Mukaddimesi*), I, 16.

⁴⁵ Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-Mudiyye*, I, 248.

⁴⁶ Kudûrî, *et-Tecrid*, (*Nâşirlerin Mukaddimesi*), I, 16.

⁴⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IV, 377.

⁴⁸ Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-Mudiyye*, I, 249-250.

⁴⁹ Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-Mudiyye*, I, 249; İbn Kutluboğa, Zeynuddîn Kâsım, *Tâcü't-Terâcîm fî men Sannefe mine'l-Hanefiyye*, nşr. Muhammed Hayr Ramazan Yûsuf, Dımaşk, 1992, 99; Sezgin, *Târîhu't-Türâsi'l-Arabî*, III, 123-124.

⁵⁰ Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn*, II, 1838; Sezgin, *Târîhu't-Türâsi'l-Arabî*, III, 124.

⁵¹ Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-Mudiyye*, III, 64. Ayrıca bkz. *el-Cevâhiru'l-Mudiyye*, I, 249.

⁵² Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-Mudiyye*, I, 248.

9. el-Muhtasar

Muhtasaru'l-Kudûri, mahkemede hüküm vermede İmam Muhammed'in *el-Câmi'u'l-Kebîr*'inin yerini almış, ulemanın daima el altında bulundurduğu, oldukça muteber, tanıtımına gerek bırakmayacak kadar şöhret bulmuş, delile yer vermeyen, ihtilâflı konularda imâmeynin görüşlerini de ele alan bir eserdir.⁵³ Eserde mezhep imamları arasındaki hiyerarşi göz önünde bulundurularak; ilk olarak Ebû Hanîfe'nin görüşleri ele alınırken, sonrasında İmâmeyn'in ittifak ettiği hususlar, daha sonra da Ebû Yusuf'un ve Muhammed b. Hasan'ın tek başına kaldıkları görüşler zikredilmiştir.⁵⁴

Hanefî mezhebinde mütûn-i selâse olarak ifade edilen temel üç metnin en eskisidir. Öyle ki Hanefî literatüründe 'el-kitab' dendiği zaman Kudûri'nin bu eseri kastedilir.⁵⁵ Kendinden sonraki çok sayıda te'lif esere kaynaklık eden⁵⁶ bu kitap üzerine –tespit edildiğine göre- 49 adet şerh, 2 adet tekmile, 2 adet telhis ve 5 adet de nazım çalışması yapılmıştır.⁵⁷ Eserin birçok yerde farklı dillere de tercüme edildiği görülmüştür.

Osmanlı döneminde Kudûri-i Şerîf olarak da anılan *el-Muhtasar*'a, Hanefilerce gösterilen önem, onu nisbeten kutsallaştırmaya kadar gitmiştir. Kâtip Çelebi, veba günlerinde Kudûri'nin teberrüken okunduğunu, onu ezberleyenlerin fakirlikten emin olacağını, hatta "Kim onu sâlih bir hocaya okur da, hoca kitabın bitiminde ona bereket duasında bulunursa, onun meselesi adedince dirheme mâlik olur" dendiğini, yazarı tesbit edilemeyen *Misbâhu Envâri'l-ed'îye* ve *Miftâhu Esrâri'l-Edviye* adlı bir eserden nakille belirtmektedir.⁵⁸

Abbasî Halifesi Kâdir Billâh dört mezhebin otoritelerinden birer muhtasar fıkıh eseri hazırlamalarını istemiş; bu çerçevede Hanefilerden de Kudûri

⁵³ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn*, II, 1631; Ahmet Özel, 'Fıkıh' (Literatür), *DİA*, XIII, 15; Özel, Ahmet, 'Hanefî Mezhebi (Literatür), *DİA*, XVI, 22; Kudûri, *et-Tecrid(Nâşirlerin mukaddimesi)*, I, 6-7.

⁵⁴ Koca, Ferhat, 'el-Muhtasar', *DİA*, XXXI, 65.

⁵⁵ Koca, Ferhat, 'el-Muhtasar', *DİA*, XXXI, 64-65.

⁵⁶ Özel, 'Hanefî Mezhebi' (Literatür), *DİA*, XVI, 22.

⁵⁷ Bu çalışmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Necmettin Güney, *Kudûri'nin "Şerhu Muhtasari'l-Kerhî" Adlı Eserinin 'Siyer' Bölümünün Edisyon Kritiği*, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006, s.47.

⁵⁸ Necmettin Güney, *Kudûri'nin "Şerhu Muhtasari'l-Kerhî" Adlı Eserinin 'Siyer' Bölümünün Edisyon Kritiği*, s.46.

görevlendirilmiş, o da mezhebin temel metinlerinden biri kabul edilen *el-Muhtasar*'ını hazırlamıştır. Şâfiîlerden kendisine görev verilen Mâverdî (450/1058) *el-İknâ*⁵⁹ adlı eserini, Mâlikîlerden Kadı Abdülvahhâp (422/1031) da başka bir muhtasar eser hazırlamıştır. Hanbelîlerden kime görev verildiği hakkında bilgi yoktur.⁶⁰

Yaklaşık olarak 12.000 meseleyi içerdiği söylenen *Muhtasar*⁶¹ klasik fıkıh kitabı sistematığına sahip olarak kitâb ve bab'lardan oluşmaktadır. Kitâbu't-tahâre ile başlayıp Kitâbu'l-ferâiz ile son bulan eserde, ibadetler, alışveriş, nikâh, talâk, cinayetler ve dava gibi geniş muhtevası olan konular çeşitli bab başlıkları altında incelenmiş, muhtevası nispeten kısa olan konular ise bab başlıklarına inilmeden ana başlık olan kitab başlığı altında ele alınmıştır.⁶²

Muhtasar'ın konu sıralaması diğer muhtasarlardaki gibi ibadet konularıyla başlamaktadır. İbadet bahsinden sonra muâmelât konuları, sonrasında da münâkehât konuları yer almaktadır. Ayrıca Kudûrî, diğer muhtasarlarda talak kitabı altında birer bab olarak geçen "ric'at", "ilâ", "hu'l", "zihâr", "liân", "iddet" ve "nafaka" bablarını ve yine diğer bazı konuları ayrı ayrı kitap olarak ele almıştır. Bu sebeple de Kudûrî'nin *Muhtasar*'ı içinde en çok "kitap" bulunan metin olmuştur.⁶³

Kudûrî, *Muhtasar*'ı yazarken hangi kaynaklardan faydalandığını belirtmemiştir ancak eser gerek içerik gerekse sistematik açıdan incelendiğinde onun Tahâvî'nin *el-Muhtasar*'ının bir özeti olduğu görülebilir.⁶⁴ Ancak Kudûrî'nin bu nadide eseri; düzenli sistematığı, zengin içeriği ve sade üslubuyla Hanefî fıkıh tarihinde hem ders kitabı hem temel başvuru kaynağı olarak şöhret kazanmıştır.⁶⁵

Kudûrî'nin *Muhtasar*'ı, telif edildiği zaman ve gördüğü işlev açısından incelendiğinde teşekkül dönemi ile klasik dönem arasında bir yerde durup adeta iki

⁵⁹ Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zünûn*, I, 81; Zirikli, *el-A'lâm*, IV, 327.

⁶⁰ Kallek, 'Kudûrî', *DİA*, XXVI, 321.

⁶¹ Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zünûn*, II, 1681.

⁶² Koca, Ferhat, 'el-Muhtasar', *DİA*, XXXI, 65.

⁶³ Ençakar, Orhan, '*Kerhî'nin Muhtasar'ının Hanefî Muhtasar Geleneğine Etkisi - Kudûrî'nin Muhtasar'ının "İcâre" Bölümü Çerçevesinde*', Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013, s.13.

⁶⁴ Koca, Ferhat, 'el-Muhtasar', *DİA*, XXXI, 65.

⁶⁵ Koca, Ferhat, 'el-Muhtasar', *DİA*, XXXI, 65.

dönem arasında köprü görevi üstlenmiştir. Teşekkül döneminde oluşan muhtasar tecrübesinin klasik dönem muhtasarlarına Kudûrî aracılığıyla aktarıldığı görülmektedir. Fakat Kudûrî'nin, eserini telif ederken, teşekkül dönemi muhtasarlarından ne kadar faydalandığı ve hangisinden daha çok etkilendiği hâlâ bilinmemektedir.⁶⁶

⁶⁶ Ençakar, Orhan, '*Kerhî'nin Muhtasar'ının Hanefî Muhtasar Geleneğine Etkisi -Kudûrî'nin Muhtasar'ının "İcâre" Bölümü Çerçevesinde*', s.13-14.

İKİNCİ BÖLÜM

EL-MUHTASAR'DA YER ALAN HADİSLERİN TAHRÎCİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Hadislerin Tahrici ve Değerlendirilmesi

Çalışmada Kudûrî'nin *Muhtasar*'da fikhî hükümleri verirken kullandığı hadis cümleleri, lafızları, kullanılan metinlerin başka senedlerle gelip gelmediği ve bu tarîklerdeki metinlerin eksiklik ve ziyâdelikleri, bu lafızların hangi senedlerle geldiği, senedlerin sıhhat durumları, bu rivâyetlerin hangi kaynaklarda geçtiği, müellifin başka eserlerinde bu rivâyetlerin bulunup bulunmadığı, şârihlerin metinleri nasıl yorumladığı, rivâyetlerin muteber Hanefî kaynaklarında yer alıp almadığı, bu kitaplarda geçiyorsa nasıl kullanıldığı konu edilmiştir.

Muhtasar'da müellifin direkt olarak hadis diye belirttiği altı rivâyet vardır. Eserde geçen diğer metinler ise hadis diye belirtilmemiştir. Burada ölçüt lafızların birebir hadislerde geçip geçmediğidir. Eserde belki birçok hadiste bulunan daha başka hükümler ortaya çıkabilir. Tam da burada çalışmanın sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir ki o da Kudûrî'nin kullandığı lafızların rivâyetlerde birebir geçip geçmediği hususudur. Yoksa müellifin neredeyse her paragrafı ya ayet ya da bir hadise dayandırılabilir. Bu durumda da maksadın dışına çıkmış olur. Çünkü çalışmada, hadis metninde geçebilecek cümleler veya cümle grupları, lafızlar veya lafız grupları hadis kitaplarında taranıp bir sonuca ulaşılmış ve ortaya çıkan metinler incelemeye tabi tutulmuştur. Kudûrî eserini ortaya koyarken hadisleri kullanarak delillendirmiştir. Fakat birçok fıkıh âliminin eserini ortaya koyarken mana ile rivâyet kullandığı ya da rivâyetlerde geçen kendileri için yeterli olan lafızları/ifadeleri almakla yetinmiş olmaları gibi Kudûrî de bu yöntemi benimsemiştir ki birçok yerde hadis lafızlarını kullanıp hadis olduğunu belirtmemiştir. Bunu yaparken de işlediği konudaki hükmü, rivâyetlerde geçen metinlerin tamamını veya bir kısmını alarak açıklamıştır. Bize göre müellifin bu yöneme başvurma sebebi özet halinde fikhî bir eser ortaya koyma çabasından kaynaklanmaktadır.

Hadisler incelenirken kitabın aslına bağlı kalınarak başlıklardaki sıraya göre bir tertip ortaya koyulmuştur. Eğer her hangi bir başlıkla ilgili bir rivâyet yoksa o başlığı almadan bir sonraki başlık kullanılıp o konudaki rivâyet işlenmiştir.

2.1.1. Tahâret Kitabı

Temizlik kavramının içine kişinin beden temizliği, ibadet edeceği mekânın temizliği, temizlikte kullanacağı suyun temizliği gibi durumlar da dâhildir. Fıkıh alanında ibadetler ve muamelatla ilgili yazılan birçok kitapta müellifler, İslam'ın olmazsa olmazlarından olan temizlik bahsinin literatürdeki karşılığı olan 'tahâret' konusunu en başta işlemiştir. Kudûrî de, *Muhtasar*'ında bu geleneği devam ettirmiştir.

2.1.1.1. Abdestin Farzları

Muhtasar'da geçen bu başlık altında iki rivâyet tespit edildi. İlki Peygamberimiz'in (s) bir kavmin çöplüğüne gelip bevletmesi hususundaki hadis, diğeri ise Abdest alırken başını ve mestlerini mesh etmesi ile ilgili hadis-i şeriftir.

Bu konudaki iki hadis iki farklı rivâyet şeklinde gelmiş olup Kudûrî bunları birleştirerek kullanmıştır. Tezde ise senetleri farklı olan bu metinler ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Eseri şerh eden âlimler, müellifin hadisleri birleştirmesinden dolayı iki rivâyeti bir arada yorumlamışlardır. Çalışmada da aynı yöntem takip edilerek öncesinde ayrı ayrı geçtikleri rivâyetler işlenmiş ancak tek bir rivâyette geçtikleri yerler de belirtilerek her iki rivâyetin metni birlikte yorumlanmıştır.

Bu iki rivâyetin tek bir rivâyet halinde ve ayrı ayrı geçtiği yerlerde *Kütüb-i Tis 'a*'da toplam on iki rivâyet tespit edilmiştir.

2.1.1.1.1. "Peygamber Efendimiz'in (s) Bir Kavmin Çöplüğüne Gelip Bevletmesi" Hadisi

Metin *Muhtasar*'da şu şekilde geçmektedir:

أتى سباطة قوم فبال

"Peygamber Efendimiz (s) bir kavmin çöplüğüne gelip bevletti."⁶⁷

Buhârî'nin (256/870) *Sahîh*'inde ise sened ve metin şöyledir:

⁶⁷ Kudûrî, *Muhtasaru'l-Kudûrî*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye yay., 1. Baskı, Beyrut, 1997, s.11.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَزْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، قَالَ: كَانَ أَبُو مُوسَى الْأَشْعَرِيُّ يُشَدِّدُ فِي النَّوْلِ، وَيَقُولُ: إِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ كَانَ إِذَا أَصَابَ ثَوْبٌ أَحَدَهُمْ قَرَضَهُ، فَقَالَ حَدِيقَةُ: لَيْتَهُ أَمْسَكَ، " أَتَى رَسُولُ اللَّهِ (ص) سُبَّاطَةَ قَوْمٍ فَبَالَ قَائِمًا. "

Muhammed b. Ar‘are → Şu‘be → Mansûr → Ebû Vâil’den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

“Ebû Mûsâ el-Eş‘ârî idrar serpintileri değmesin diye pek ziyâde şiddet gösterir ve İsrail oğullarından birinin elbisesine idrar değerse onu mîkrâz ile kestiğini söylerdi. Huzeyfe bunu işitince: ‘Ah keşke Ebû Mûsâ böyle şiddetli davranmaktan ve böyle söylemekten kendini tutsaydı! Rasûlullah (s) bir kavmin yıkılmış evlerinin bulunduğu bir yere geldi de ayakta dikelererek bevletti’ demiştir.”⁶⁸

Bu rivâyette Hz. Huzeyfe’nin (r.a) naklettiği kısım ile Nesâî’nin tahâret babındaki ve yine İbn Mâce’nin tahâret babındaki rivâyetleri aynı olduğu için tekrara kaçmamak adına metinler beraber değerlendirilmiştir.⁶⁹

2.1.1.1.2. “Peygamberimiz’in (s) Abdest Alırken Başını ve Mestlerini Mesh Etmesi” Hadisi

el-Kitab’da geçen metne Nesâî’nin *Sünen*’inde ulaşılmıştır. İncelenen metin önce *Muhtasar*’da geçtiği şekliyle verildi. Sonrasında senedi tespit edilen rivâyetin metni ve tercümesi aktarıldı.

Metin eserde şu şekilde geçmektedir:

و تَوَضَّأَ وَمَسَحَ عَلَى نَاصِيَتِهِ وَ خَفِيهِ

‘Peygamber Efendimiz (s) abdest aldı ve saçının perçemine ve mestlerine mesh etti.’⁷⁰

Kudûrî *et-Tecrîd*’de bu rivâyetten bahsederken “Muğîre b. Şu‘be şöyle rivâyet etmiştir”⁷¹ demiştir; bu tarikle gelen Nesâî’nin rivâyeti şu şekildedir.

⁶⁸ Buhârî, Vudû, 62, (226); Mezâlim, 27, (2471).

⁶⁹ Nesâî, Tahâret, 24, (26, 27, 28); İbn Mâce, Tahâret, 13, (305, 306).

⁷⁰ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 11.

أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ وَحُمَيْدُ بْنُ مَسْعَدَةَ، عَنْ يَزِيدَ وَهُوَ ابْنُ زُرَيْعٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْمُرْنَبِيُّ، عَنْ حَمْرَةَ بْنِ الْمُغِيرَةَ بْنِ شُعْبَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: تَخَلَّفَ رَسُولُ اللَّهِ (ص) فَتَخَلَّفْتُ مَعَهُ، فَلَمَّا قَضَى حَاجَتَهُ، قَالَ: " أَمَعَكَ مَاءٌ؟ فَأَتَيْتُهُ بِمِطْهَرَةٍ، فَعَسَلَ يَدَيْهِ وَعَسَلَ وَجْهَهُ، ثُمَّ ذَهَبَ يَحْسُرُ عَنْ ذِرَاعَيْهِ فَضَاقَ كُمُ الْجُبَّةِ فَأَلْقَاهُ عَلَى مَنْكَبَيْهِ فَعَسَلَ ذِرَاعَيْهِ وَمَسَحَ بِنَاصِيَتِهِ وَعَلَى الْعِمَامَةِ وَعَلَى خُفَّيْهِ.

Amr b. Ali → Humeyd b. Mes'ade → Yezid → Humeyd → Bekr ibn Abdullah el-Müzenî → Hamza b. Muğire b. Şu'be → babasından (r.a) aktararak şöyle diyor:

“Rasûlullah (s), bir yolculukta geri kaldı. Ben de onunla beraber geri kalmıştım tuvalet ihtiyacını gördü ve: ‘Yanında su var mı?’ diye sordu. Ben de kendisine bir kapla su getirdim. Ellerini yıkadı, yüzünü yıkadı, sonra elini cübbesinin kollarından çıkarmaya çalıştı fakat cübbenin kolları dar olunca çıkaramadı kollarını omuzuna atıp elini alt taraftan çıkarıp kollarını yıkadı. Alnıyla birlikte sarıklarını ve mestlerini de meshetti.”⁷²

Bu rivâyetle Müslim’in *Sahih*’indeki rivâyetin metinlerinin aynı olmaları nedeniyle birlikte değerlendirilmiştir⁷³ ki bu iki rivâyet arasındaki en belirgin fark **مَسَحَ رَأْسَهُ** (başını mesh etti) kısmı yerine **مَسَحَ بِنَاصِيَتِهِ** (alnını mesh etti) ifadesinin gelmesidir. İncelenen tarîklerde Nesâî’nin rivâyeti hariç hepsinde **مَسَحَ رَأْسَهُ** şeklinde gelmiştir, fakat *Muhtasar*’da **مَسَحَ بِنَاصِيَتِهِ** şeklinde geçmesi hasebiyle bu şekilde gelen rivâyeti esas alarak tahlil edilmiştir.

Yukarıdaki rivâyetde ilk rivâyetden de bahsedilmektedir fakat **أَتَى رَسُولُ اللَّهِ (ص)** (Rasûlullah (s) bir kavmin süprütülüğüne geldi de ayakta dikelererek bevletti) kısmı bu şekilde değil de **فَلَمَّا قَضَى حَاجَتَهُ** (tuvalet ihtiyacını giderdiğinde) şeklinde gelmiştir. Yine birçok kaynakta iki rivâyet birleştirilerek şu şekilde nakledilmiştir;

أَتَى رَسُولُ اللَّهِ (ص) سُبُاطَةَ قَوْمٍ، فَبَالَ قَائِمًا ثُمَّ دَعَا بِمَاءٍ فَمَسَحَ عَلَى خُفَّيْهِ

⁷¹ Kudûrî *et-Tecrîd* adlı eserinde de yine Muğîre b. Şube’nin (r.a) bu rivayetini onun tarîkiyle kullanmıştır. Bkz. Kudûrî, *et-Tecrîd*, I, 119, (276).

⁷² Nesâî, Tahâret, 87, (108).

⁷³ Müslim, Tahâret, 22, (274).

‘Hz. Peygamber bir kavmin çöplüğüne geldi, ayakta küçük abdest bozdu ve su istedi. (O su ile abdest aldı. Sıra ayaklarına gelince) mestlerinin üzerine mesh yaptı.’⁷⁴

el-Muhtasar şârihi el-Haddâd (800/1397) *el-Cevheratü'n-Neyyira*’ da rivayetle ilgili şunları söylemektedir: “Bu iki hadisin altı faydası vardır: birincisi, izinsiz bir şekilde başkasının harabe olan mülküne girmenin caiz olduğunu; ikincisi, harabe olan yere dışkı olmaksızın bevledilmesinin caiz olduğunu; üçüncüsü, bevletmenin abdesti bozduğunu; dördüncüsü, bevlden sonra abdest almanın müstehab olduğunu; beşincisi, perçeme (başın ön kısmına) meshetmenin başı mesh etmekte yeterli olduğunu; altıncısı, mestlere meshin sünnetle sabit olduğunu öğrendik” demiştir.⁷⁵

Kudûrî öncesi Hanefî kitaplarında, bu iki rivayet, et-Tahavî’nin *Şerhu Meani'l Âsâr*’ında geçmektedir.⁷⁶ Sonrası kaynaklarda ise; *el-Muhtasar*’da olduğu gibi birleştirilmiş halde, el-Merğînânî’nin *el-Hidâye*’sinde Kitabu’t Tahâret başlığında geçmektedir.⁷⁷ Her iki rivâyet el-Mevsilî’nin *el-İhtiyâr*’ında sadece مَسْح بِنَاصِيَتِهِ (alnını mesh etti) kısmı geçmektedir.⁷⁸ İbnü’s-Sââtî’nin *Mecma’u'l-Bahreyn*’inde ise *el-Muhtasar*’daki rivâyette تَوَضَّأ (abdest aldı) kısmı Kitabu’t Tahâret başlığında uzun uzun anlatılarak nasıl abdest alınması gerektiği, sünnetleri ve farzlarıyla belirtilmiştir.⁷⁹ En-Nesefî’nin *Kenzü'd-Dekâik*’inde de yer almaktadır.⁸⁰

⁷⁴ Ebû Dâvûd, Tahâret, 12, (23); Tirmizî, Tahâret, 9, (13); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, (23246).

⁷⁵ el-Haddâd, Ebubekir b. Ali b. Muhammed ez-Zebîdî, *el-Cevheratü'n-Neyyira Şerhu Muhtasari'l Kudûrî fi'l Furûi'l-Hanefiyye*, 1.Baskı, thk. İlyas Kaplan, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye yay., Lübnan, 2006, I, 26-27; Ayrıntılı bilgi için bkz. el-Meydânî, Abdülğani el-Ğuneymî, *el-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb*, Şifa yay., İstanbul, 2017, I, 14.

⁷⁶ et-Tahavî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, thk. Muhammed Zührî Neccâr-Muhammed Seyyid, 1.Baskı, Âlimu'l-Kütüb yay., Beyrut, 1994, IV, 267, (6807).

⁷⁷ el-Merğînânî, Burhâneddîn Ebu Hasan Ebu Bekir İbn Abdulcelîl, *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübedî*, thk. Ahmed Câr, Daru'l-Hadis yay., Kâhire, 2008, I, 15.

⁷⁸ el-Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd, *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, thk. Abdullah Münşavî, Daru'l-Hadis yay., Kâhire, 2009, I, 23.

⁷⁹ İbnü's-Sââtî, Muzafferreddîn Ahmed b. Ali, *Mecma' u'l-Bahreyn ve Multeka'n-Neyyireyn*, 1. Baskı, thk. İlyas Kaplan, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye yay., Beyrut, 2005, s. 69; et-Tahavî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme, *Muhtasaru't-Tahavî*, thk. Ebu'l Vefâ el-Afgânî, y.y, t.y, s. 17.

⁸⁰ en-Nesefî, Ebu Berekât Abdullah b. Ahmed, *Kenzü'd-Dekâik fi'l Fikhi'l-Hanefî*, 1. Baskı, thk. Sâid Bektaş, Daru'l-Beşeri'l-İslamiyye yay., Medine, 2011, s. 139.

Görüldüğü üzere bu başlıkta bulunan Kudûrî'nin yer verdiği bahsi geçen iki hadis de muteber hadis kaynaklarında yer almaktadır. Hadisin Kudûrî öncesi ve sonrası bazı Hanefî kaynaklarda zikredildiği tespit edilmiştir.

2.1.1.2. Guslün Farzları

Bu başlık altında Kudûrî, abdest ile alakalı Efendimiz'in (s) uygulamalarını ele aldığı için bulunabilen tek rivâyet, Peygamberimiz'in (s) abdest alırken uyguladığı sünnetlerle ilgili olan hadistir.

Bahsi geçen metinle ilgili *Kütüb-i Tis'a*'da toplam on altı rivâyet tespit edilmiştir.

2.1.1.2.1. Peygamberimiz'in (s) Abdest Alırken Uyguladığı Sünnetlerinin Anlatıldığı Hadis

Müellif bir diğer kitabı olan *Şerhu Muhtasari'l-Kerhi*'de; Hz. Aişe (ra), Hz. Meymûne (ra) ve Hz. Enes (ra) tarifleriyle bu rivâyetin geldiğini fakat kendisinin Hz. Meymûne (ra) ve İbn Abbas'ın (ra) rivâyetini aldığını belirtmiştir.⁸¹ Bu sebepten ötürü rivayetle ilgili tahlil yapılırken bu iki ravinin olduğu tarik alınmıştır.⁸²

Metin *Muhtasar*'da şu şekilde geçmektedir ki altı çizili olan yerler rivâyetlerde geçen hadis lafızlarıdır;

وسنة الغسل : أن يبدأ المغتسل فيغسل يديه وفرجه ويزيل النجاسة إن كانت على بدنه ثم يتوضأ
وضوءه للصلاة إلا رجليه ثم يفيض الماء على رأسه وسائر جسده ثلاثا ثم ينتحى عن ذلك المكان فيغسل
رجليه.

⁸¹ Metnin nüshasına bu eserin basımı olmadığından ötürü kitabın başından zekat kitabının sonuna kadar tahkik yapılarak doktora çalışması olarak hazırlanmış bir eserden ulaştık. Bkz. İbrahim b. Abdul Aziz, *Şerhu Muhtasari'l-Kerhi Li Ebî Huseyni'l-Kudûrî min Evveli'l Kitâbi İlä Nihayeti Kitâbi'z-Zekâti Dirâset Ve Tahkik*, el-Âmu'l Câmiî yay., yy., 2006, III,154.

⁸² Bu hadisle alakalı ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Kutluboğa, Şeyh Kasım, *et-Tercih ve't-Tashih ale'l-Kudûrî*, 1. Baskı, thk. Abdullah Nezâr Ahmed Mizzî, Reyyan yay., Beyrut/Lübnan, 2005, s. 42.; el-Haddâd, Ebu Bekir b. Ali b. Muhammed ez-Zebîdî, *el-Cevheratü'n-Neyyira Şerhu Muhtasari'l-Kudûrî fi'l Furûi'l-Hanefiyye*, 1. Baskı, thk. İlyas Kaplan, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye yay., Lübnan, 2006, I, 42. ; el-Meydânî, *el-Lübâb*, I, 26.

“Gusül yapacak kişinin gusle ellerini ve avret mahallini yıkayarak başlaması, varsa bedenindeki necaseti temizlemesi, ayaklarını yıkamadan namaz abdesti alması, başına ve tüm vücuduna üç kere su dökmesi, en son (suyun biriktiği) o yerden çekilip ayaklarını yıkaması gusül abdestinin sünnetlerindedir”.⁸³

Buhârî'nin *Sahih*'inde geçen rivâyet şöyledir;

حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ عِيسَى قَالَ أَخْبَرَنَا الْفَضْلُ بْنُ مُوسَى قَالَ أَخْبَرَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ سَالِمٍ عَنْ كُرَيْبِ مَوْلَى
ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ مَيْمُونَةَ قَالَتْ وَضَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَضوءًا لِجَنَابَةِ فَأَكْفَأَ بِيَمِينِهِ
عَلَى شِمَالِهِ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا ثُمَّ غَسَلَ فَرْجَهُ ثُمَّ صَرَبَ يَدَهُ بِالْأَرْضِ أَوْ الْحَائِطِ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا ثُمَّ مَضَمَضَ وَاسْتَنْشَقَ
وَوَضَعَهُ وَذَرَعَهُ ثُمَّ أَفَاضَ عَلَى رَأْسِهِ الْمَاءَ ثُمَّ غَسَلَ جَسَدَهُ ثُمَّ تَنَحَّى فَغَسَلَ رِجْلَيْهِ قَالَتْ فَأَتَيْتُهُ بِخِرْقَةٍ فَلَمْ
يُرِدْهَا فَجَعَلَ يَنْفُضُ بِيَدِهِ

Yusuf b. İsa → Fazl b. Musa → A'meş → Salim → Kurayb → İbn Abbas

“Hz. Meymûne (r.a) şöyle demiştir: Rasûlullah (s) cünüblük yıkanması için su koydu. Akabinde sağ eliyle sol eli içine iki veya üç defa kabı eğerek su döktükten sonra avret mahallini yıkadı. Sonra elini yere ya da duvara iki veya üç defa vurdu. Sonra ağzını çalkaladı, burnuna su çekti, yüzünü ve iki kollarını yıkadı. Sonra başı üzerine suyu akıttı. Sonra bedenini yıkadı. Sonra kenara çekilerek ayaklarını yıkadı. Hz. Meymûne der ki: Ben (kurulanması için) kendisine bir bez getirdim, O (s) bunu istemedi ve eliyle silkmeye başladı.”⁸⁴

Muttefekun aleyh olan hadis ‘sahih’ tir.

Bu konuda Hz. Aişe’den (r.a) üç rivâyet ve İbn Abbas’dan (r.a) da bir rivâyet olmak üzere toplam dört rivâyet daha vardır. O rivâyetler araştırmanın inceleme alanına girmediğinden dolayı işaretle yetinilmiştir.⁸⁵

Kudûrî'nin kullandığı rivâyet Buhârî'nin *Sahih*'inde beş farklı yerde geçmektedir. Bu nedenle bu beş rivâyetten metinde geçen lafızlara en yakın olanı

⁸³ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 12.

⁸⁴ Buhârî, *Gusül*, 16, (274).

⁸⁵ Tirmizî, *Taharet*, 76, (104); Nesâî, *Gusül*, 156, (247); İmam Mâlik, *Muvattâ*, I, (109); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, (2800).

alınmıştır. Diğer rivâyetlere de lafızlardaki farklılık veya benzerliklerine göre atıf yapılacaktır.

Buhârî'deki rivâyetlerde suyun ayakaltında birikmesinden dolayı guslün sonunda Peygamberimiz'in (s) kenarı çekilerek ayaklarını yıkaması kısmı ifade edilirken; incelemeye alınan rivâyet hariç diğer rivâyetlerde رَجْلَيْهِ (ayaklarını) kelimesi yerine yine aynı manaya gelen قَدَمَيْهِ kelimesi geçmektedir. Hadislerin birinde ثُمَّ غَسَلَ جَسَدَهُ (sonra bedenine su döktü) cümlesi geçmemektedir.⁸⁶ Diğer üç rivâyette Peygamberimiz (s) guslederken Hz. Meymûne'nin (r.a) kendisini kapattığı, فَسَتَرْتُهُ بِثَوْبٍ (bir bezle perdeledim) şeklinde geçmektedir. Fakat بِثَوْبٍ (bez ile) kelimesi sadece bir rivâyette kullanılmıştır. Buhârî'deki rivâyetlerde rivâyetin sonunda بِيَدِهِ (Fakat o eliyle şöyle yapıp, onu istemediğini işaret etti.) ziyadesi gelen bir rivâyet ve metnin sonunda Peygamberimiz'in (s) gittiğini (فَأَنْطَلَقَ) belirten rivâyet vardır.⁸⁷

Müslim'in (261/874) *Sahih*'inde geçen rivâyette ise Peygamberimiz (s) avret mahallini yıkadıktan sonra elini toprağa sürmesi bahsi فَدَلَّكَهَا دَلًّا شَدِيدًا (ardından sol elini yere sürerek onu şiddetle oğdu) şeklinde ifade edilmiştir. Buhârî'de geçen rivâyetlerde gusülden önce namaz abdesti aldığı teferruatıyla anlatılırken bu rivâyette ثُمَّ تَوَضَّأَ وَضُوءَهُ لِلصَّلَاةِ (Sonra namaza abdest aldığı gibi abdest aldı) şeklinde ayrıntıya girmeden anlatılmıştır.⁸⁸ Ayrıca Kudûrî de metninde bu ifadeyi kullanmıştır. Burdan da anlaşılacağı üzere Kudûrî ilk iki hadiste olduğu gibi konuları işlerken hadislerde kendisine lazım olan kısımları almış ve yine lazım olan lafızlar farklı rivâyetlerde de olsa onları birleştirmeyi bir problem olarak görmemiştir. Hatta birçok fakihin kitabında uygulamış olduğu usûl olan hadisleri manâ ile rivâyet konusunda oldukça esnek bir duruş sergilemiştir. *Muhtasar*'ında kullandığı hadislerin ekserisinde bu esneklik görülmektedir. Çünkü onun için aslolan konunun öz ifadelerle anlaşılır hale getirilmesidir.

Nesâî'nin (303/915) *Sünen*'inde de namaz abdesti anlatılırken ayrıntıya girilmeden *Sahih-i Müslim*'de geçen lafızlarla ifade edilmiştir. Fakat

⁸⁶ Buhârî, Gusül, 7, (259).

⁸⁷ Buhârî, Gusül, 11, (266); Gusül, 18, (276); Gusül, 21, (281).

⁸⁸ Müslim, Hayız, 37 (317).

Peygamberimiz'in (s) namazdan sonra kenara çekilip ayaklarını yıkaması bahsi bu rivâyette geçmemektedir.⁸⁹

Hiz. Meymûne'den (r.a) gelen rivâyet Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce'nin eserlerinde birer yerde Ahmed b. Hanbel'in eserinde ise iki yerde geçmektedir.⁹⁰ Zikredilen bu rivâyetler yukarıda tercümesi verilen hadisle metin olarak nüanslarla birlikte birebir aynıdır. Senet olarak ise birçok ravi aynı olsa da farklı isimler de geçmektedir.

Kudûrî öncesi Hanefî kaynaklarında; Sadece et-Tahâvî'nin, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'ında rivâyet olarak geçmektedir.⁹¹ Sonrası dönem kaynaklarda ise; el-Merğînânî guslün sünnetlerini sayarken birebir yukarıda verilen *Muhtasar*'da geçen lafızları kullanmış, el-Mevsilî ise bazı kelime farklılıklarıyla beraber aynı lafızları kullanmış ve her ikisi de Peygamberimiz'in (s) eşi Hiz. Meymûne'nin (r.a) bu şekilde hikâye ettiğini söylemişlerdir.⁹² En-Nesefî, İbnü's-Sââtî ve Burhânü's Şerîa da guslün sünnetlerini zikrederken Kudûrî ile hemen hemen aynı lafızları kullanarak hadis rivâyeti olarak almışlardır.⁹³

Görüldüğü üzere bu başlıktaki *Muhtasar*'da bulunan hadis metni, başta Buhârî ve Müslim'in eserleri olmak üzere muteber hadis kaynaklarında yer almaktadır. Hanefî kaynaklarda Kudûrî öncesi ve sonrası bazı eserlerde geçtiği tespit edilmiştir.

2.1.1.3. Sular

Bu bölümde üç rivâyet vardır. Bunların; ilki “Durgun suya bevl edilmemesi ve orada gusül abdesti alınmaması gerektiği” ile ilgili hadis, ikincisi “Uykudan

⁸⁹ Nesâî, Gusül, 22, (428).

⁹⁰ Ebû Dâvûd, Tahâret, 98, (245); Tirmizî, Tahâret, 76, (103); İbn Mâce, Tahâret, 94, (573); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, (26843); *Müsned*, XXXIV, (26856).

⁹¹ et-Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, I, 128, (787).

⁹² el-Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 23; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, 31.

⁹³ en-Nesefî, *Kenzü'd-Deikâik*, s. 140; et-Tahavî, *el-Muhtasar*, s. 19; İbnü's-Sââtî, *Mecma'u'l-Bahreyn*, s. 75-76; Ebu'l-Hâc, Dr. Salah Muhammed, *Şerhu'l-Vikâye*, 1. Baskı, Müessesetü'l Evrak yay., Umman, 2006, II, 38. *Vikâyetü'r-Rivâye* isimli eserin baskısı bulunmadığından söz konusu kitabın şerhi *Şerhu'l-Vikâye*'de kitabın sayfalarında üst kısımda bulunan asıl kitap *Vikâyetü'r-Rivâye*'ye ait metne bakarak araştırmamızı yapmaktayız. Yani rivâyetin *Şerhu'l-Vikâye*'de geçiyor olması, rivâyetin Burhânü'sşerîa'nın *Vikâyetü'r-Rivâye* isimli kitabında geçiyor olduğu manasındadır.

uyanınca ellerin üç defa yıkanması gerektiği” ile ilgili hadis ve üçüncüsü ise “Tabaklanmış derinin temizlenmiş olduğu” ile ilgili hadistir.

Kütüb-i Tis’a’da ilk hadisle ilgili dokuz, ikincisi ile ilgili on, üçüncüsü ile ilgili de yedi rivâyete ulaşılmıştır.

2.1.1.3.1.“Durgun Suyu Bevl Edilmemesi ve Orda Gusül Alınmaması” Hadisi

Durgun su bir tarafı dalgalandırıldığı vakit diğer tarafı dalgalanmayacak kadar büyük ise, bu durgun suyun bir tarafına necaset düşerse diğer tarafından abdest alınmasında bir beis yoktur, çünkü zahir olan necasetin suyun bir ucundan diğer ucuna ulaşmamasıdır.⁹⁴ Bu görüşten necaset ister görünen cinsten olsun ister görünmeyen cinsten olsun onun düştüğü taraftaki kısmın pis olduğu anlaşılmaktadır. Ki bu görüş Iraklı Hanefî âlimlerin görüşüdür.⁹⁵ Kullanılmış suyun pis olduğu hükmünü verenler bu hadisi delil getirmişlerdir.⁹⁶

Hadis Kudûrî’nin *et-Tecrîd* isimli eserinde de geçmektedir fakat *Muhtasar*’da olduğu gibi müellif tarafından sened zikredilmemiştir.⁹⁷ Bu durumdan hareketle kitaptaki metne en yakın metin olarak Ebû Dâvûd’un metni tespit edilmiştir.

el-Kitab’da metin şu şekilde geçmektedir;

لأن النبي أمر بحفظ الماء من النجاسة فقال لا يبولن أحدكم في الماء الدائم ولا يغتسلن فيه من
الجنابة

Nebi (s) suyun pislikten korunmasını emretti ve şöyle buyurdu; “Sizden biriniz sakın durgun suya küçük abdest bozmasın ve cünüplükten dolayı ondan gusletmesin”.⁹⁸

⁹⁴ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s.13.

⁹⁵ el-Haddâd, *el-Cevheratü’n-Neyyira*, I, 50.

⁹⁶ el-Meydânî, *el-Lübâb*, I, 33; el-Haddâd, *el-Cevheratü’n-Neyyira*, I, 48.

⁹⁷ Kudûrî, *et-Tecrîd*, I, 292, (1174).

⁹⁸ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 12-13.

Ebû Dâvûd'un (275/888) *Sünen*'inde yer alan metin *Muhtasar*'da geçen metinle birebir aynıdır. Hadis Müsedded → Yahya → Muhammed b. Aclân → Babası (Aclân) → Ebû Hureyre (r.a.) senediyle gelmiştir.⁹⁹

Bu hasdise en yakın rivâyette ise metnin başında نَهَى أَنْ يُبَالَ (bevletmeyi yasakladı) ibaresi yer almakta olup geri kalan kısmı birebir aynıdır.¹⁰⁰ Birçok kaynakta durgun suya bevledilmemesi kısmından sonra ثُمَّ يَغْتَسِلُ مِنْهُ ((olur da) sonra onunla gusleder) cümlesi gelmiştir.¹⁰¹ Bazı kaynaklarda ise o kısımdan sonra ثُمَّ يَتَوَضَّأُ مِنْهُ (sonra ondan abdest alabilir) cümlesi geçmektedir.¹⁰² Buhârî'de ise الَّذِي لَا يَجْرِي (akmayan su kelimesini pekiştirme manasında 'durgun' ifadesi ziyade olarak gelmiştir.¹⁰³

Gelen rivâyetlerden anlaşılacağı üzere Peygamberimiz (s) durgun suya bevledilmesini yasaklayarak gusül veya abdest için o suyun kullanılma ihtimalini belirtmiştir. Yine coğrafi koşullar göz önünde bulundurulduğu vakit suyun önemi bir kat daha artmaktadır. Bazen durgun su ihtiyaca binaen içme suyu olarak da kullanılabilir. İnsanlar elbiselerini yıkamak veya başka ihtiyaçlarını karşılamak adına da o suyu kullanabilirler. Bu ve benzeri sebeplerden ötürü durgun suya bevl edilmesi uygun değildir.

Rivâyet Kudûrî öncesi Hanefî kaynaklarında; sadece et-Tahâvî'nin, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'ında geçmektedir.¹⁰⁴ Sonrası dönem eserlerinde ise; *Muhtasar*'daki haliyle aynen *el-Hidâye*'de geçmektedir.¹⁰⁵

Tespit edildiği üzere rivâyet muteber hadis kaynaklarında geçmektedir. Hanefî kaynaklarında ise *Muhtasar* öncesi ve sonrası eserlerde kısıtlı da olsa geçmektedir.

⁹⁹ Ebû Dâvûd, Tahâret, 36, (70).

¹⁰⁰ Nesâî, Gusül ve Teyemmüm, 1, (398).

¹⁰¹ Müslim, Tahâret, 28, (282); Ebû Dâvûd, Tahâret, 36, (69); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, (8740); Darimî, *Sünen*, I, (757).

¹⁰² Tirmizî, Tahâret, 51, (68); Nesâî, Tahâret, 46, (57).

¹⁰³ Buhârî, Vudû, 69, (239).

¹⁰⁴ et-Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, I, 14, (15).

¹⁰⁵ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 27.

2.1.1.3.2. “Uykudan Uyanınca Ellerin Üç Defa Yıkınması Gerektiği”

Hadisi

Kişi uykuda iken elinin pis bir yere mi yoksa temiz bir yere mi değdiğini bilemez. Pis elin değmesiyle su pisleniyor ki yasaklama geliyor. Bu yasaklama faydalı bir şey ki bize şart koşuluyor.¹⁰⁶ Eller yıkanmadan bir kabın içerisine eli sürmek nehyedilmiştir ki necasetin olabileceği zannı üzerine dikkat çekiliyor ve ihtiyaten yıkanması isteniyor.¹⁰⁷

İbn Huzeyme'nin (311/923) *Sahih*'indeki hadis harfi harfine kitaptaki metinle aynıdır. İnceleme de bu hadis baz alınarak yapılmıştır. *Kütüb-i Sitte* kaynaklarında da bu hadise benzer metinler olmakla birlikte aralarında az da olsa mana ve kelime farklılıkları bulunmaktadır.

Kitaptaki metin şu şekildedir;

إِذَا اسْتَيْقَظَ أَحَدُكُمْ مِنْ مَنَامِهِ فَلَا يَغْمَسَنَّ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ حَتَّى يَغْسِلَهَا ثَلَاثًا فَإِنَّهُ لَا يَدْرِي أَيْنَ بَاتَتْ يَدُهُ

“Sizden biriniz uykudan uyandıdığı zaman elini üç defa yıkamadan su kabını içine sokmasın. Çünkü elinin nerede gecelediğini bilemez”¹⁰⁸

İbn Huzeyme'nin *Sahih*'inde *el-Kitab*'ta geçtiği lafızlarla Nasr b. Ali → Bişr b. Mufaddal → Halid b. Hazâ' → Abdullah b. Şakîk → Ebû Hureyre'nin (r.a) senediyle geçmektedir.¹⁰⁹

İbn Huzeyme'nin rivâyetinin senedinde tenkid edilen râvi görülmemiştir. Bunun yanında zaten rivâyet ‘*muttefekun aleyh*’tir.

Buhârî'deki metnin baş kısmındaki *وَإِذَا تَوَضَّأَ أَحَدُكُمْ فَلْيَجْعَلْ فِي أَنْفِهِ ثُمَّ لِيَنْتَرُ، وَمَنْ اسْتَجْمَرَ فَلْيُوتِرْ* (İçinizden biri abdest alacak olduğu vakit burnuna su versin, sonra

¹⁰⁶ el-Meydânî, *el-Lübâb*, I, 33.

¹⁰⁷ Hüsameddin Ali b. Mekkî Er-Râzî, *Hülâsatü'd-Delâil fi Tenkihi'l-Mesâil*, 1. Baskı, thk. Ahmed b. Ali, Mektebetü'r Rüşd yay., Beyrut, 2007, I, 9.

¹⁰⁸ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 13.

¹⁰⁹ İbn Huzeyme, *Sahih*, I, 74, (145); Ufak farklılıklarla gelen, kitabımızdaki metne çok yakındır. Diğer rivayetlerimiz ise: Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVI, (10091); Müslim, Tahâret, 26, (278); Tirmizî, Tahâret, 19, (24); Ebû Dâvûd, Tahâret, 38-39, (103); İbn Mace, Tahâret, 40-41, (393).

çıkarsın. Her kim taş ile temizlenirse, sayısını tek yapsın.) cümleler ziyade olarak gelmiştir. Yine bir diğer farklılık ise *في الإناء* (su kabının içine) ibaresi yerine *في وضوئه* (abdest suyu içine) kaydı getirilmiştir.¹¹⁰ Bazı kaynaklarda Buhârî'deki rivâyetin baş kısmı hariç geri kalan bölümü aynı olan rivâyetler de vardır.¹¹¹

Hanefî fikhının mühim kaynaklarına bakıldığı takdirde *Muhtasar* öncesi eserlerde metin, et-Tahâvî'nin *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'ı ve *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*'ında geçmektedir.¹¹² Sonrası kaynaklarda ise; *el-Hidâye*'de metin birebir aynı metinle hadis olarak geçmektedir.¹¹³ *el-İhtiyâr*'da ve *el-Vikâye*'de¹¹⁴ lafızlardaki nüans farklılıklarıyla birlikte rivayet geçmektedir.

Görüldüğü üzere metin *Kütüb-i Tis 'a*'nın tamamında geçmektedir ve sahihtir. *el-Muhtasar* öncesi ve sonrası eserlerden bazılarında hadisin geçtiği tespit edilmiştir.

2.1.1.3.3. “Tabaklanmış Derinin Temizlenmiş Olduğu” Hadisi

Derinin tabaklamadan önceki haline ihab denir. Tabaklamayla temiz olan deri, hayvanın dinin gerektirdiği şekilde kesilmiş olmasıyla da temiz olur. Hıncır derisi ve insan derisi ve tabaklanma ihtimali olmayan küçük fare derisi de tabaklamakla temiz olmaz. Kudûrî'nin bu sözlerinden köpek ve fil derisinin tabaklamakla temiz olacağı anlaşılmaktadır.¹¹⁵

Müellif metni şu şekilde aktarmıştır;

إهاب دبغ فقد طهر

*Tabaklanmış deri mutlaka temizlenmiş olur.*¹¹⁶

Tirmizî'nin (275/892) *Sünen*'inde ise şöyle geçmektedir;

¹¹⁰ Buhârî, Vudu, 26, (162).

¹¹¹ Nesâî, Tahâret, I (1); Darimî, *Sünen*, I, (793); İmam Malik, *Muvatta*, I, (40).

¹¹² et-Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, I, 22, (68); *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, XII, 94, (5096).

¹¹³ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 16.

¹¹⁴ el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, 22; Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l-Vikâye*, II, 16.

¹¹⁵ el-Meydânî, *el-Lübâb*, I, 38; el-Haddâd, *el-Cevheratü'n-Neyyira*, I, 53.

¹¹⁶ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 13.

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، وَعَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ وَغْلَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): أَيُّمَا إِهَابٍ دُبِعَ فَقَدْ طُهِّرَ

Kuteybe → Süfyan b. Uyeyne → Abdülaziz b. Muhammed → Zeyd b. Eslem → Abdurrahman b. Va'le

İbn Abbas (r.a) Rasûlullah'ın (s) şöyle buyurduğunu söylemiştir:

“Hangi deri tabaklanırsa mutlaka temizlenmiş olur.”¹¹⁷

Tirmizî hadisin sonunda rivâyetin hasen-sahih olduğunu belirtmiştir.

Metin farklı kaynaklarda da birebir aynı şekilde fakat ufak da olsa sened farklılıklarıyla geçmektedir.¹¹⁸ Müslim ve Ebû Davud'daki rivâyet ise إِذَا دُبِعَ الْإِهَابُ (Deri tabaklandığı zaman) şeklinde gelmiştir.¹¹⁹ Tüm rivâyetler Abdullah b. Abbas (r.a) tarikiyle gelmiştir.

Metin, Kudûrî öncesi Hanefî mezhebinin temel kitaplarında; et-Tahavî'nin (321/933) *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'ı ve *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*'ında aynı lafızlarla hadis olarak zikredilmiştir.¹²⁰ *Muhtasaru't-Tahavî*'de ise lafızların bir kısmı kullanılarak tabaklanmış derinin üzerinde namaz kılınmasının, (o deriden kırba yapılmışsa) ondan abdest alınmasının caiz olduğu ve satıldığı takdirde parasının helal olacağı hükmü verilirken hadis geçmektedir.¹²¹ Sonrası temel kitaplarda ise; metin lafızların tamamı kullanılarak *el-Hidâye*, *el-İhtiyâr* ve *Kenzü'd-Dekâik*'de hadis olarak geçmektedir.¹²²

Görüldüğü üzere metin mühim hadis kitaplarında geçmektedir ve sahihtir. Hadis *Muhtasar* öncesi ve sonrası Hanefî kaynakların bazılarında geçmektedir.

¹¹⁷ Tirmizî, *Libas*, 7, (1728).

¹¹⁸ Nesâî, *Cülûdü'l Meyte*, 4, (4241); İbn Mâce, *Libas*, 25, (1609); Darimî, *Sünen*, II, (2028); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, (1895).

¹¹⁹ Müslim, *Hayz*, 27, (366); Ebû Dâvûd, *Libas*, 38, (4123).

¹²⁰ et-Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, I, 469, (2699); *Şerhu Müşkili'l-Asar*, VIII, 286, (3243).

¹²¹ et-Tahavî, *el-Muhtasar*, s.17.

¹²² el-Merğınânî, *el-Hidâye*, I, 31; el- Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, 36; en-Nesefî, *Kenzü'd-Dekâik*, s. 142; Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l-Vikâye*, II, 50.

2.1.1.4. Mestler Üzerine Mesh

Bu başlıkta tek rivâyet bulunmaktadır, o da “Mukîm veya yolcunun mestler üzerine kaç gün mesh yapabileceği” ile ilgili hadistir.

Kütüb-i Tis'a'da metin ilgili beş rivâyet tespit edilmiştir. Hadisler tetkik edilip ulaşılan sonuçlar ilgili yerlerde belirtilmiştir.

2.1.1.4.1. “Mukîm veya Yolcunun Mestler Üzerine Kaç Gün Mesh Yapabileceği” Hadisi

Kişi eğer mukim ise; bir gün bir gece, seferde ise; üç gün üç gece mesheder. Bu süre, abdesti bozduğu andan itibaren başlar.¹²³ Mukim olan kişi, meshin müddeti başlar ve üzerinden bir gün bir gece geçmeden yolculuğa çıkacak olursa; üç gün üç geceye kadar mesh edebilir. Çünkü bu hüküm vakitle ilgili olduğu için vaktin sonu baz alınır. Fakat bir gün bir gece geçtikten sonra yolculuğa çıkması böyle değildir. Çünkü daha yolculuğa çıkmadan süre bittiği için, hükmî necaset ayaklarına ilişmiştir.¹²⁴

Metnin *el-Muhtasar*'daki hali şu şekildedir;

فإن كان مقيما مسح يوما وليلة وإن كان مسافرا مسح ثلاثة أيام ولياليها

Kişi mukîm ise bir gün bir gece, yolcu ise üç gün üç gece (mestleri üzerine) mesh yapabilir.¹²⁵

Bu rivâyet de Kudûrî'nin yirmi dört rivâyet halinde hadisleri bir araya getirdiği *el-Cüz* isimli eserinde geçmektedir, şöyle ki;

أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ، ثنا أَبُو يَزِيدَ هَارُونَ بْنُ عَيْسَى بْنِ السُّكَيْنِ الْبَلَدِيُّ بِبَلَدِهِ، ثنا الْحَسَنُ بْنُ عَرَفَةَ، ثنا عَبْدُ بَنِي سُلَيْمَانَ الْكِلَابِيُّ، ثنا صَالِحُ بْنُ صَالِحِ الْهَمْدَانِيُّ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ أَبِي الْجُودِ، عَنْ زُرَّ بْنِ حُبَيْشٍ، قَالَ: أَتَيْتُ صَفْوَانَ بْنَ عَسَّالٍ الْمُرَادِيَّ، وَسَأَلْتُهُ عَنِ الْمَسْحِ عَنِ الْخَفِيِّنِ، فَقَالَ: " كُنَّا نَمْسُحُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ (ص) ثَلَاثَ أَيَّامٍ وَلَيَالِيَهُنَّ لِلْمَسَافِرِ، وَلِلْمُقِيمِ يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ "

¹²³ el-Meydânî, *el-Lübâb*, I, 57.

¹²⁴ el-Meydânî, *el-Lübâb*, I, 60; Ayrıntılı bilgi için bkz. el-Haddâd, *el-Cevheratü'n-Neyyira*, I, 81.

¹²⁵ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 17.

Ebûbekir → Ebû Yezid Harun b. İsa b. Sukayn → Hasan b. Arafe → Abde b. Süleyman → Sâlih b. Sâlih → Âsım b. Ebî Nücûd

Zirr b. Hubeş (r.a) şöyle buyurdu; Safvan b. Assâl'a (r.a) geldim ve mestler üzerine mesh konusunu sordum. O da şöyle dedi; Biz Resûlullah (s) zamanında yolculukta üç gün üç gece, mukimlikte ise bir gün bir gece (mestler üzerine) mesh yapardık.¹²⁶

Sened incelendiğinde; Harun b. İsa b. Sukayn isimli ravi hakkında çok az bilgiye ulaşılmıştır. Kendisi hakkında rical kitaplarında bilgi bulunmayıp sadece Hatîb el-Bağdâdî *Târihu Bağdâd'*ında kısaca bahsetmiştir; Harun b. İsa b. Sukayn b. İsa. Künyesi Ebû Yezîd olup nesebi Şeybânî dir. Bağdat'ta ikamet etmiştir. Ali b. Hasan b. Bukeyr'den, Humeyd b. Rebi' el-Kûfî'den, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel'den hadis rivâyet almıştır. Kendisinden ise Muhammed b. Muzaffer, Ubeydullah b. Halife el-Beledî hadis rivâyet etmiştir.¹²⁷ Ravi hakkında yeterli malumata ulaşılamamıştır. Yine ufak kelime farklarıyla ayrı bir tarikle fakat Müslim ve Nesâî'de birebir aynı senedle geçmektedir. Dolayısıyla metnin diğer tariklerinin sağlam olduğu görülmektedir. Sonuç olarak, metin muteber hadis kaynaklarında geçmektedir ve *sahîh* olarak günümüze ulaşmıştır.

Yukarıdaki manası verilen rivâyetten az da olsa farklı olarak gelen hadisler vardır; Şureyh b. Hani (r.a) mestler üzerine mesh meselesini sormak üzere Hz. Aişe'nin (r.a) yanına gidip onun da bu konuda Hz. Ali'ye (r.a) gitmesi gerektiğini çünkü onun Hz. Peygamber ile daha fazla sefere çıktığını belirtip kendisine göndermesiyle Hz. Ali'nin (r.a) bu konudaki cevabı rivâyet olarak birkaç kaynakta geçmektedir. Bu kaynakların bazılarında yolculukta ve mukim durumunda ne kadar süre meshin yapılabileceği hususunun geçtiği yerde metnin baş kısmında **جعل** (Resûlullah (s) tayin etti) kısmı geçmekte olup¹²⁸ bu ibarenin geçtiği başka rivâyetlerde ise hikâyeleştirilmiş kısım belirtilmeden direkt olarak ilgili metin rivâyet

¹²⁶ Nâfiz Huseyn Hammâd, 'Cüz'ü Ebi Huseyn Ahmed b. Muhammed el Kudûrî', *el-Câmiatü'l-İslamiyye Dergisi*, sy. 169, Gazze, ty., ss. 492-493, (14).

¹²⁷ Hatîb el-Bağdâdî, Ebûbekir Ahmed b. Ali b. Sâbit, *Târihu Medîneti's-Selâm (Târihu Bağdâd)*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmîyye yay., 1. Baskı, Beyrut, 2001, XVI, 51, (7328).

¹²⁸ Müslim, Tahâret, 24, (276); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, (1245).

edilmiştir.¹²⁹ İbn Mâce'deki rivâyetin baş kısmında ise **يَأْمُرُنَا** (Resûlullah (s) bize emretti)¹³⁰ ifadesi yer almaktadır.

Hadis Kudûrî öncesi dönem Hanefî eserlerinde; et-Tahâvî'nin *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'ı ve *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*'ında rivayet geçmektedir.¹³¹ Yine *Muhtasaru'* et-Tahâvî'de metin birebir olarak rivayet edilmektedir.¹³² Sonrası dönem eserlerinde; *el-Hidâye*, *el-İhtiyâr* ve *Mecma'u'l-Bahreyn*'de aynı lafızlarla geçmektedir.¹³³ *Kenzü'd-Dekâik* ve *el-Vikâyetü'r-Rivâye*'de ise yakın metinlerle geçmektedir.¹³⁴

Tespitlerde aktarıldığı üzere rivayet, muteber hadis kaynaklarında geçmektedir ve *sahih*'tir. Kudûrî öncesi ve sonrası bazı Hanefî kaynaklarında geçmektedir.

2.1.1.5. Hayız

Bu başlıkta da üç farklı rivâyet bulunmaktadır. Birincisi; “Hayzın en az ve en çok kaçgün olduğu” ile ilgili hadis, bir diğeri; Hayızlı kimsenin namaz kılamayacağı ve Kâbeyi tavaf edemeyeceği” hadisi, üçüncüsü ise; “Guslü gerektiren durumlarda temizlenmeden Kur'an-ı Kerim okunamayacağı” ile ilgili hadistir.

İlk metin ile ilgili *Kütüb-i Tis'a*'da bir, sonrası dönem kaynaklarda ise iki tane olup toplam üç rivayet, ikincisiyle ilgili on bir, üçüncüsüyle ilgili de yine üç rivâyete ulaşılmıştır.

2.1.1.5.1. “Hayzın En Az ve En Çok Kaç Gün Olduğu” Hadisi

İstihaze kanı; kadının hayızda üç günden az on günden fazla, nifasta ise kırk günden fazla görmüş olduğu kandır. Kadının hayız ve nifasta alışkanlığı olan süre

¹²⁹ Nesâî, Tahâret, 99, (128); Dârimî, *Sünen*, I, (741).

¹³⁰ İbn Mâce, Tahâret, 86, (552).

¹³¹ et-Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, I, 81, (501); *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, VI, 292, (2490).

¹³² et-Tahavî, *el-Muhtasar*, s. 21.

¹³³ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 44; el-Mevsılî, *el-İhtiyâr*, I, 47; İbnü's-Sââtî, *Mecma'u'l-Bahreyn*, s.91.

¹³⁴ en-Nesefî, *Kenzü'd-Dekâik*, s. 146; Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l-Vikâye*, II, 74.

dolduktan sonra gördüğü kan, bu hallerin en üst zamanı olan süreyi aşarsa âdetinin dolmasından itibaren görülen kan istihaze kanı kabul edilir.¹³⁵

Hadis, Kudûrî'nin Kerhî'nin *Muhtasar*'ını şerh ettiği kitapta Ebû Umâme (r.a) tarîkiyle geldiği görülmüştür.¹³⁶ Çalışmada bu rivâyet baz alınarak inceleme gerçekleştirilmiştir.

Metin eserde şöyle geçmektedir;

أقل الحيض ثلاثة أيام ولياليها وما نقض عن ذلك فليس بحيض وهو استحاضة وأكثر الحيض عشرة أيام ولياليها وما زاد على ذلك فهو استحاضة

Hayzın en az olanı üç gün üç gecedir. Bu süreden daha az olanı hayız değil istihazadır. Hayzın en çok olanı da on gün on gecedir. Fazlası yine istihazadır.¹³⁷

Ma'rifetü's-Sünen ve'l Âsar'daki rivâyet;

وَفِي حَدِيثِ حَبَّانَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْكُرْمَانِيِّ، قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ، عَنِ الْعَلَاءِ، قَالَ: سَمِعْتُ مَكْحُولًا، يَقُولُ: عَنْ أَبِي أَمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): " لَا يَكُونُ الْحَيْضُ لِلْجَارِيَةِ، وَالتَّيِّبِ أَقَلُّ مِنْ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ، وَلَا أَكْثَرَ مِنْ عَشْرَةِ أَيَّامٍ، فَإِذَا رَأَتْ الدَّمَ فَوْقَ عَشْرَةِ أَيَّامٍ فَهِيَ مُسْتَحَاضَةٌ "

Habban b. İbrahim el Kermânî → Abdü'l Melik → Alâi → Mekhûl

Ebû Umâme el Bâhilî (r.a) Rasulullah'ın (s) şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir;

“İster bâkire kız olsun ister evlenmiş kadın olsun (aybaşı hali) üç günden az, on günden çok sürerse bu durumda hayız olmamıştır. Eğer kanı on günden fazla sürede görürse o istihazalıdır.”¹³⁸

¹³⁵ el-Meydânî, *el-Lübâb*, I, 68.

¹³⁶ İbrahim b. Abdul Aziz, *Şerhu Muhtasarı'l-Kerhî Dirâset Ve Tahkik*, III, 203.

¹³⁷ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s.19.

¹³⁸ Beyhakî, *Ma'rifetü's-Sünen Ve'l Âsar*, II, (2265).

Sened Rical kaynaklarından araştırıldığında Şu'be ve Sevrî'nin ondan hadis aldığı ve müdellis bir râvi olduğu kaydedilmiştir. Hicri 136 yılında vefat etmiştir.¹³⁹ Beyhakî yukarıda tercümesini yaptığımız rivâyetin sonunda Abdu'l Melik 'meçhul' bir adamdır demiştir. Bu nedenle bu ravinin başka kaynaklarda da bulunmaması hasebiyle meçhul bir ravi olduğu düşünülmektedir. Bu raviden ötürü sened 'zayıf' hükmündedir. Seneddeki diğer ravilerin ise sıhhat durumlarında bir problem yoktur.

Diğer Hadis kitaplarına bakıldığı takdirde, Darimî'nin *Sünen*'inde **أَدْنَى الْحَيْضِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ** rivâyetin sadece hayzın en az üç gün olacağı kısmı bulunmaktadır. Dârakutnî'nin (385/995) *Sünen*'inde ise bu kısma ilaveten **وَأَكْثَرُهُ عَشْرَةُ أَيَّامٍ** hayzın en fazla on gün olacağı kısmı da geçmektedir.¹⁴⁰

Kudûrî öncesi dönemdeki Hanefî kaynaklarda; Şeybanî'nin (189/805) *el-Asl* isimli eserinde ve *Muhtasaru't-Tahavî*'de metin geçmektedir.¹⁴¹ Sonrası dönemde ise; *el-İhtiyâr*'da ve *el-Hidâye*'de birebir aynı rivâyet geçmektedir. *Kenzü'd-Dekâik* ve *el-Vikâye*'de ise benzer lafızlarla gelmiş bir hadis bulunmaktadır.¹⁴²

Görüldüğü üzere hadisin senedi bir raviden dolayı 'zayıf'tır. Kudûrî öncesi ve sonrası bazı Hanefî kaynaklarında geçmektedir.

2.1.1.5.2. Hayızlı Kişinin Namaz Kılmayacağı ve Kâbeyi Tavaf Edemeyeceği” Hadisi

Hayız kadından namazı düşürür ve oruç tutmayı haram kılar. Namaz, biriktiği için kaza edilmesi zor olacağından düşmüştür. Kazasında zorluk olmadığı için orucu düşürmez. Bundan dolayı hayız ve nifas gören kadın orucu kaza eder, namazı kaza etmez.¹⁴³

¹³⁹ İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed el-Bustî (354/965), *Kitâbü's-Sikât*, 1. Baskı, Dâiretü'l-Maârifî'l Osmâniyye yay., Haydarâbad, 1973, V, 116.

¹⁴⁰ Darimî, *Sünen*, I, (871); Dârakutnî, *Sünen*, I, (847).

¹⁴¹ İmam Muhammed b. Hasan eş-Şeybanî, *el-Asl*, thk. Muhammed Boynukalın, 1. Baskı, Dâru İbn Hazm yay., Katar, 2012, II, 5-6; et-Tahavî, *el-Muhtasar*, s. 22-23.

¹⁴² el-Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 47-48; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, 53; en-Nesefî, *Kenzü'd-Dekâik*, s. 149; Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l-Vikâye*, II, 82.

¹⁴³ el-Meydânî, *el-Lübâb*, I, 65.

Ebû Dâvûd'un (275/888) *es-Sünen* adlı eserinde geçen rivâyet *el-Muhtasar*'daki metne daha yakın olduğu için tercih edilmiştir.

Metin *Muhtasar*'da şu şekilde gelmiştir;

الحَيْضُ يَسْقُطُ عَنِ الْحَائِضِ الصَّلَاةَ وَلَا تَقْضَى الصَّلَاةَ وَلَا تَدْخُلُ الْمَسْجِدَ وَلَا تَطُوفُ بِالْبَيْتِ

Hayız (olma durumu) kadından namazı düşürür. Hayızlı kadın camiye giremez, Beytullah'ı tavaf edemez.¹⁴⁴

Asıl rivâyet olarak tespit edilen metin ve sened de şu şekildedir;

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ، أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرًا، قَالَ: دَخَلَ النَّبِيُّ (ص) عَلَى عَائِشَةَ بَعْضَ هَذِهِ الْقِصَّةِ، قَالَ: عِنْدَ قَوْلِهِ: " وَأَهْلِي بِالْحَجِّ ثُمَّ حُجِّي وَاصْنَعِي مَا يَصْنَعُ الْحَاجُّ غَيْرَ أَنْ لَا تَطُوفِي بِالْبَيْتِ وَلَا تُصَلِّي (وَلَا تَقْرُبِ الْمَسْجِدَ حَتَّى تَطْهَرِ ¹⁴⁵)

Ahmed b. Hanbel (241/855) → Yahya b. Saîd → İbn Cüreyc

Ebu'z Zubeyr Câbir'i (r.a) şöyle derken dinlemiş: Nebî (s) Âiş'e'nin (r.a) yanına girdi, dedi (ve) şu (önceki hadisteki¹⁴⁶) olayın bir kısmını (anlattıktan sonra) “ve hacca niyet et” cümlesine ilâve olarak; “*Haccet, tavafin ve namazın dışında hacıların yaptığı her şeyi yap.*” sözlerini nakletti.¹⁴⁷ Abdullah b. Ömer (r.a): ... (hayızlı kişi) temizleninceye kadar mescide yaklaşamaz.

el-Muhtasar'da geçen metin Kudûrî'nin bir başka eseri olan *et-Tecrîd*'de ise benzer şekilde geçmektedir.¹⁴⁸

Raviler sikadırlar, kendileri hakkında herhangi bir tenkit tespit edilmemiştir. Farklı senedle de olsa Buhârî ve Müslim'de geçerek ‘*muttefekun aleyh*’ olarak gelmiş bir rivâyet olması yönüyle rivâyet metin yönünden de sağlamdır.

¹⁴⁴ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 19.

¹⁴⁵ Kudûrî mescide giremez/yaklaşamaz kısmını da kullandığı için bucümleyi de *Muvatta*'daki Abdullah b. Ömer'den (r.a) gelen rivayette geçen “(hayızlı kişi) temizleninceye kadar mescide yaklaşamaz” cümlesini ekleyerek metinleri birleştirdik. İmam Malik, *Muvatta*, I, (970).

¹⁴⁶ Ebû Dâvûd, *Menasik*, 23, (1785).

¹⁴⁷ Ebû Dâvûd, *Menâsik*, 23, (1786).

¹⁴⁸ Kudûrî, *Et-Tecrîd*, 1856, (8476).

Hadisle ilgili diğer kaynaklarda da Hz. Âişe'den (r.a), Hz. Ebûbekir (r.a) ve İbn Abbas'tan (r.a) farklı senetlerle gelen rivâyetler vardır. Genel manada bir birine çok yakın metinlerle gelmiş olan bu rivâyetler, Ebû Dâvûd'da geçen 1785 ve 1786'ncı ve İmam Malik'in 970'inci rivâyetinin birleştirilmiş metnine çok yakındırlar. Tercümesi verilen metinlerden elde edilen bilgilere fikhî manada ek bir katkı sunmayacağı düşünüldüğünden ve tekrardan kaçınmak maksadıyla sadece atıf yapmala iktifâ edilmiştir.¹⁴⁹

Hanefî fikhına bakıldığında, *Muhtasar* öncesi eserlerde hadis; et-Tahâvî'nin *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'ı ve *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*'ında geçmektedir.¹⁵⁰ Kudûrî sonrası eserlerden olan *el-Hidâye*'de Hayız ve İstihaze başlığında *Muhtasar*'daki metin geçmesine rağmen hadis olduğu belirtilmemiş fakat temettu' haccının anlatıldığı Temettu' başlığında aynı metin geçmekle birlikte hadis olduğu zikredilmiştir.¹⁵¹

Görüldüğü üzere metin *Kütüb-i Tis'a*'nın sekizinde geçmektedir ve *'sahîh*'tir. Kudûrî öncesi ve sonrası bazı Hanefî kaynaklarda geçmektedir.

2.1.1.5.3. “Guslü Gerektiren Durumlarda Kur'an-ı Kerim Okunamayacağı” Hadisi

“Hayız ve nifas halindeki kadın ve cünüp kişi Kur'an okuyamaz” sözünün mutlak olması kişinin ne bir ayet ne de bir ayetten daha azını okuyamayacağı anlamını ifade etmektedir.¹⁵² Bu hususta âlimler; “Sadece şükrü kastederek ‘Elhamdülillah’ veya yemek ya da başka bir şeye başlarken ‘Bismillah’ denmesi gibi Kur'an okumaya niyetlenmeden bir ayetten azını okumakta bir beis bulunmadığını” söylemişlerdir. Çünkü hayız ve nifas Allah'ı zikretmeye mani değildir.¹⁵³

Metin *Şerhu Muhtasari'l-Kerhi*'de, İbn Ömer(r.a) tarikiyle geçmektedir.¹⁵⁴

¹⁴⁹ Buhârî, Hayz, 1, (294); Buhârî, Hayz,7, (305); Buhârî, Hacc, 81, (1650); Müslim, Hacc, 17, (119); Tirmizî, Hacc, 100, (945); Nesâî, Menâsiku'l-Hacc, 26, (2664); İbn Mâce, Menâsik, 12, (1912); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, (3435).

¹⁵⁰ et-Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, II, 201, (3922); *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, VI, 217, (2429).

¹⁵¹ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 49, I, 251.

¹⁵² el-Meydânî, *el-Lübâb*, I, 65.

¹⁵³ el-Haddâd, *el-Cevheratü'n-Neyyira*, I, 89.

¹⁵⁴ İbrahim b. Abdul Aziz, *Şerhu Muhtasari'l-Kerhi Dirâset Ve Tahkik*, III, 209.

el-Kitab'da metin şu şekilde geçmektedir;

ولا يجوز لحائض ولا جنب قراءة القرآن

Hayızlı kadının ve cünüp olan kişinin Kur'an-ı Kerim okuması caiz değildir.¹⁵⁵

İbni Mâce'de (273/887) de şu şekilde geçmektedir;

قَابُو الْحَسَنِ: وَحَدَّثَنَا أَبُو حَاتِمٍ، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عِيَّاشٍ، حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): لَا يَقْرَأُ الْجُنُبُ وَالْحَائِضُ شَيْئًا مِنَ الْقُرْآنِ

Ebû Hasan → Ebû Hâtim → Hişam b. Ammar → İsmail b. Ayyaş → Musa b. Ukbe → Nâfi'

(Abdullah) İbn Ömer (r.a) şöyle demiştir: Rasûlullah (s): “*Cünüb ve hayz halindeki kadın Kur’andan hiç bir şey okuyamazlar*” buyurmuştur.¹⁵⁶

Ravilerle ilgili yapılmış olan araştırmalar neticesinde iki ravi üzerinde durmak isabetli olacaktır;

İsmail b. Ayyaş; Künyesi Ebû Utbe nisbesi Hımsî'dir. Yahya b. Main 'Sikadır' demiştir. Abdullah b. Ahmed b. Hanbel Yahya b. Main'e Ayyaş'ı sorar o da 'sika ravilerden hadis alır' der. 'Peki ondan hadis yazdın mı?' diye sorar o da 'evet' diye cevap verir.¹⁵⁷ İbn Hacer kitabında 'sadûktur' demiştir.¹⁵⁸ Ebû Hatim ise 'leyyindir'¹⁵⁹ demiştir.¹⁶⁰

¹⁵⁵ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 19.

¹⁵⁶ İbn Mace, Tahâret, 105, (596).

¹⁵⁷ el-Mizzî, Cemâlüddîn Ebi'l-Haccac Yusuf (742/1338), *Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*, 2. Baskı, Müessesetü'r-Risalet yay., Beyrut, 1983, III, 172-181, (472).

¹⁵⁸ İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî (852/1448), *Takrîbu't-Tehzîb*, Beytü'l-Efkârî'l-Devliyye yay., Lübnan, 2005, s. 81,(473).

¹⁵⁹ Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i'tibâr için alınır. Aydın, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 5. Baskı, Marmara Üniversitesi yay., İstanbul, 2011, s. 164.

¹⁶⁰ ez-Zehbî, Şems'üd-dîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed et-Türkmânî (748/1347), *el-Kâşif fi Ma'rifeti men lehü Rivaye fi'l-Kütüb-i Sitte*, thk. Muhammed Avvâme – Muhammed Nemr el-Hatîb, Dâru'l-Kıble li's-Sekâfeti'l-İslâmiyye - Müessesetü Ulûmi'l-Kur'an yay., Cidde, 1992, I, 248, (400).

Hişam b. Ammar; künyesi Ebû Velîd'dir. Hafızdır, Dımeşk'in hatip ve âlimlerinden biridir. Mâlik ve Yahya b. Hamza'dan hadis almış, Buhârî, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce gibi âlimler kendisinden hadis rivâyet etmişlerdir.¹⁶¹ İbn Hacer ise kitabında 'sadûktur' ve 'sika olmadığı hususu herkesin bildiği bir konudur' demiştir.¹⁶² Yahya b. Maîn 'sikadır', Nesâî 'onda bir beis yoktur', Darekutni ise 'sadûktur' demişlerdir.¹⁶³

Sonuç olarak İsmail b. Ayyaş ve Hâşim b. Ammar isimli raviler 'sadûkturlar' diğer ravilerin ise sağlam ve güvenilir oldukları tespit edilmiştir. Hadis bu iki ravinin durumundan dolayı 'hasen' hükmündedir.

Hadis diğer kaynaklarında ise; aynı lafızlarla fakat lafızların cümledeki yerleri farklı halde Tirmizî'de de geçmektedir.¹⁶⁴ Darimî'nin (255/869) *es-Sünen*'inde ise Said b. Cübeyr tarîkiyle لَا يَفْرَأُ الْجُنُبُ وَالْحَائِضُ آيَةَ تَامَّةً، يَفْرَأُ الْحَرْفَ (Cünüb kimse ve hayızlı kadın tam bir âyet okuyamaz. Onlar (âyetin) bir kısmını okuyabilirler) şeklinde gelmiştir.¹⁶⁵

Hanefî mezhebinin önemli kaynaklarına bakıldığında, *el-Muhtasar* öncesi eserlerde metin; et-Tahavî'nin *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'ında geçmektedir.¹⁶⁶ *Muhtasaru't-Tahavî*'de ise müellif Darimî'nin *Sünen*'inde geçen rivâyetin لَا يَفْرَأُ الْجُنُبُ وَالْحَائِضُ آيَةَ تَامَّةً (Cünüb kimse ve hayızlı kadın tam bir âyet okuyamaz) kısmını almıştır.¹⁶⁷ Sonrası dönem eserlerde ise; *el-Hidâye*'de, *Muhtasar*'daki metne çok yakın fakat yine Kudûrî'nin bir diğer eseri olan *Şerhu Muhtasari'l-Kerhî*'deki metnin birebir aynısı geçmektedir.¹⁶⁸ Hangi hadisin inceleneceği belirlenirken bu husus da göz önünde bulundurulmuştur. Çünkü bu kitapta yazar hadisin İbn Ömer'den (r.a) geldiğini belirtmiştir. Bundan dolayı bu tarikle gelen hadis alınmıştır. Müellif *Muhtasar*'ında metnin bazı kısımlarını mana ile yani شَيْنًا مِنَ الْقُرْآنِ لَا تَقْرَأُ (Kur'an'dan

¹⁶¹ ez-Zehabî, *el-Kâşif*, II, 337, (5973).

¹⁶² İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 641, (7303).

¹⁶³ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 242-254, (6586).

¹⁶⁴ Tirmizî, *Tahâret*, 98, (131).

¹⁶⁵ Darimî, *Sünen*, I, (1030).

¹⁶⁶ et-Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, I, 88, (568);

¹⁶⁷ et-Tahavî, *el-Muhtasar*, s.18.

¹⁶⁸ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 49; İbrahim b. Abdul Aziz, *Şerhu Muhtasari'l-Kerhî Dirâset Ve Tahkîk*, III,209.

hiç bir şey okuyamazlar) ifadesi yerine لا يجوز قراءة القرآن (Kur'an okumaları caiz değildir) cümlesini kullanarak ve hadis olduğunu bildirmeden rivâyet etmiştir. Bahsi edilen diğer kitabında ise lafızları değiştirmeden ve hadis olduğunu belirterek almıştır.

Görüldüğü üzere metin muteber hadis kaynaklarında geçmektedir. Seneddeki iki ravinin sıhhatinden dolayı 'hasen' olarak gelmiştir. Hanefî mezhebinin Kudûrî öncesi ve sonrası bazı kaynaklarında geçtiği tespit edilmiştir.

2.1.1.6. Necasetler

Bu başlıkta istinca yapılmaması gereken malzemelerin anlatıldığı tek rivâyet bulunmaktadır. Bu rivâyete *Kütüb-i Tis'a*'da altı yerde ulaşılmıştır.

2.1.1.6.1. "İstincaın Kemik, Tezek ve Sağ Elle Yapılamayacağı" Hadisi

Yasak olması hasebiyle, kemik ve eti yenmesi caiz olan tırnaklı hayvanların tezekleriyle istinca yapılamaz. İnsan veya hayvan yiyeceği olan şeylerle de bunları telef etme ve verilen nimete hüremetsizlik bakımından istinca yapılamaz. Kişi sağ eliyle de yasak olması nedeniyle istinca edemez fakat sol elle istinca yapmayı engelleyen bir özür varsa o vakit sağ elle istinca etmesinde bir beis yoktur.¹⁶⁹

Kudûrî *et-Tecrîd* isimli kitabında bu konuyu delillendirirken *Muhtasar*'daki metne yakın bir metni 'Peygamberimiz (s) şöyle buyurmuştur' diye naklederek kullanmıştır. Fakat râvi ismi belirtmemiştir.¹⁷⁰

Metin *Muhtasar*'da şöyle geçmektedir;

لا يستنجي بعظم ولا بروث ولا بطعام ولا بيمينه

Kemikle, tezekle, yiyecek ve sağ elle istinca yapılmaz.¹⁷¹

Metin en yakın Tirmizî'nin *Sünen*'inde tespit edilmiştir;

¹⁶⁹ el-Meydânî, *el-Lübâb*, I, 81.

¹⁷⁰ Kudûrî, *et-Tecrîd*, I, 161, (468).

¹⁷¹ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 21-22.

حَدَّثَنَا هَنَّاذٌ، حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي هِنْدٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ: " لَا تَسْتَنْجُوا بِالرَّوْثِ وَلَا بِالْعِظَامِ فَإِنَّهُ زَادَ إِخْوَانَكُمْ مِنَ الْجِنَّ "

Hannâd → Hafs b. Ğıyâs → Dâvud b. Ebî Hind → Şa'bî → Alkame

Abdullah b. Mesûd (r.a) Resulullah'ın (s) şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir;

"Kemik ile, tezek ile, ve sağ elle istinca yapılmaz. Çünkü onlar cin kardeşlerinizin yiyecekleridir."¹⁷²

Kudûrî'nin *Muhtasar*'da olduğu gibi diğer eserlerinde de sened geçmediğinden, cerh noktasında ravilerin durumu incelenmemiştir.

Hadisler arası mukayeseler yapıldığında; Buhârî'deki rivayette Hz. Peygamber'in (s) Ebû Hureyre'den (r.a) istinca için kemik ve tezek getirmemesini belirttiği ve ابْنِي أَحْجَارًا أَسْتَنْفِضُ بِهَا (Silinip temizlenmem için bana taşlar ara) dediği ve o taşlarla ihtiyacını giderdiği geçmektedir.¹⁷³ Yine Müslim'deki rivayette Buhârî'nin rivayetinin benzeri geçmekte fakat ek olarak نَهَانَا أَنْ يَسْتَنْجِيَ أَحَدُنَا بِيَمِينِهِ، أَوْ يَسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةَ (Bizi sağ elimizle istinca yapmaktan ve kibleye doğru (bevl ederken) dönmekten nehyetti) cümlesi bulunmaktadır.¹⁷⁴ Tespit edilen diğer rivayetler de bahsi geçen hadislerle genel manada aynıdırlar.¹⁷⁵

Hanefî fikhının önemli metinlerine bakıldığında, *Muhtasar* öncesi eserlerde rivayet; et-Tahâvî'nin *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'ında geçmektedir.¹⁷⁶ Kudûrî sonrası eserlerde; *el-Hidâye* ve *el-İhtiyâr*'da, *Muhtasar*'daki metin birebir kullanılmış metin açıklanırken Peygamberimiz'in (s) istinca ederken yasakladığı şeylerin burada zikredilenler olduğu belirtilerek geçmektedir.¹⁷⁷ Yine *el-Vikâyetü'r-Rivâye* ve *Kenzü'd-Dekâik*'de metin, benzer halde geçmektedir.¹⁷⁸

¹⁷² Tirmizî, Taharet, 14, (18).

¹⁷³ Buhârî, Vudû, 21, (156).

¹⁷⁴ Müslim, Taharet, 17, (262).

¹⁷⁵ Ebû Dâvûd, Taharet, 4, (7); Darimî, *Sünen*, I, 532, (699); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 360, (15984).

¹⁷⁶ et-Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, I, 123, (752); *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, VI, 310, (2504).

¹⁷⁷ el-Merğîmânî, *el-Hidâye*, I, 59-60; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, 68.

¹⁷⁸ Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l-Vikâye*, II, 102; en-Neseî, *Kenzü'd-Dekâik*, s. 153.

Görüldüğü üzere metin muteber hadis kaynaklarında geçmektedir ve ‘*sahih*’ olarak gelmiştir. Kudûrî öncesi ve sonrası bazı Hanefî kaynaklarında geçmektedir.

2.1.2. Namaz Kitabı

Bu bölümde ezan, namazın nasıl kılındığı ve cenazeler konularına dair hadisler yer almaktadır.

2.1.2.1. Ezan

Bu başlıkta ezan, sabah ezanı ve kametin lafızlarının zikredildiği tek rivâyet bulunmaktadır. Bu rivayete ayrı ayrı durumlarda *Kütüb-i Tis'a*'da yedi kitapta, on yerde ulaşılmıştır.

2.1.2.1.1. “Ezan, Sabah Ezanı ve Kamet” Hadisi

Erkekler için beş vakit namaz ve Cuma namazı için ezan okumak müekked sünnettir.¹⁷⁹ Aklî melekeleri yerinde olmayan kişinin, cünüp olan kişinin, sarhoş olan kişinin ve kadının ezan okuması halinde ezanın tekrar okunması gerekir.¹⁸⁰ Müezzinin, abdestli olarak ezan okuması müstehaptır.¹⁸¹

Metnin *Muhtasar*'daki hali şu şekildedir;

ويزيد في أذان الفجر بعد الفلاح : "الصلاة خير ... الأذان : أن يقول : "الله أكبر الله أكبر - إلى آخره"
من النوم مرتين " والإقامة مثل الأذان إلا أنه يزيد فيها بعد الفلاح : "قد قامت الصلاة مرتين"

Ezanın okunuşu: Allah-u ekber, Allah-u ekber / Allah en büyüktür, Allah en büyüktür... şeklinde devam eder.(Müezzin) sabah ezanında “Hayya ale'l Felah / Haydin kurtuluşu” kısmının akabinde iki kez “es-Salatü hayrun mine'n-nevm / namaz uykudan hayırlıdır” sözünü ilave eder. Kamet de ezan gibidir. Fakat (müezzin) “Hayya ale'l Felah” kısmının akabinde iki kez “Kad Kameti's- Salah / Namaz başladı” sözünü ilave eder.¹⁸²

¹⁷⁹ İbn Kutluboğa, *et-Tercih ve 't-Tashih*, s. 66.

¹⁸⁰ el-Haddâd, *el-Cevheratü'n-Neyyira*, I, 125.

¹⁸¹ el-Meydânî, *el-Lübâb*, I, 90.

¹⁸² Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 25.

Et-Tecrîd' de Ebû Mahzûra (r.a) tarikiyle ezanın **أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ** (Ben şahitlik ederim ki Hz. Muhammed (s) Allah'ın elçisidir) kısmına kadar ki hali geçmektedir.¹⁸³

Asıl rivayet belirlenirken *el-Muhtasar'* da ezan, sabah ezanı ve kamet beraber zikredildiği için diğer *Kütüb-i Tis'a* kaynaklarının altısında metinler ayrı ayrı veya ikişer ikişer bulunmalarına rağmen, her üçünün de bir arada olduğu Ahmed b. Hanbel'in *Müsned'*indeki metin esas alınmıştır.

Hadisin *Müsned'*deki hali şu şekildedir;

حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنِي ابْنُ جُرَيْجٍ، حَدَّثَنِي عُثْمَانُ بْنُ السَّائِبِ مَوْلَاهُمْ، عَنْ أَبِيهِ السَّائِبِ مَوْلَى أَبِي مَخْدُورَةَ، وَعَنْ أُمِّ عَبْدِ الْمَلِكِ بِنِ أَبِي مَخْدُورَةَ، أَنَّهُمَا سَمِعَاهُ مِنْ أَبِي مَخْدُورَةَ، قَالَ أَبُو مَخْدُورَةَ: خَرَجْتُ فِي عَشْرَةِ فَيْثَانَ مَعَ النَّبِيِّ وَهُوَ أَبْغَضُ النَّاسِ إِلَيْنَا، فَأَدْنُوا، فَقَمْنَا نُؤَدِّنُ نَسْتَهْزِئُ بِهِمْ، فَقَالَ النَّبِيُّ: " ائْتُونِي بِهَوْلَاءِ الْفَيْثَانِ "، فَقَالَ: " اَدْنُوا "، فَأَدْنُوا، فَكُنْتُ أَحَدَهُمْ، فَقَالَ النَّبِيُّ: " نَعَمْ هَذَا الَّذِي سَمِعْتُ صَوْتَهُ، أَذْهَبُ فَأَدْنُ لِأَهْلِ مَكَّةَ، فَمَسَحَ عَلَى نَاصِيَتَيْهِ، وَقَالَ: " قُلْ اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مَرَّتَيْنِ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ مَرَّتَيْنِ، ثُمَّ ارْجِعْ فَاشْهَدْ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مَرَّتَيْنِ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ مَرَّتَيْنِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَإِذَا أَدْنَتْ بِالْأَوَّلِ مِنَ الصُّبْحِ، فَقُلْ: الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، وَإِذَا أَقَمْتَ فَقُلْهَا مَرَّتَيْنِ، فَدَقَّامَتِ الصَّلَاةُ، فَدَقَّامَتِ الصَّلَاةُ، أَسْمِعْتِ؟ "

Abdurrezzak → İbn Cüreyc → Osman b. Sâib → es-Sâib → Ebû Mahzûre'nin Annesi

Ebû Mahzûre (r.a) şöyle demiştir;

Nebî (s) insanların ebğazı olduğu halde O'nunla (s) birlikte, on gençle Huneyn'e gittim. (Namaz vakti girince) ezan okudular. Bunun üzerine onlarla alay ederek biz de ezan okuduk. Nebî (s) (bizim ezan okuduğumuzu işitince) “*Şu gençleri bana getirin*” buyurdu. (Bizi O'nun (s) yanına getirdikleri vakit “*Ezan okuyun*” buyurdu. Ezan okudular ben de o gençlerin sonuncusuydum. (En son olarak ben okuduğumda) Nebî (s) “*Evet işte sesini işittiğim (kişi) buydu. Git Mekke'nin müezzini sen ol*” buyurdu. Sonra başımı meshetti (okşadı). Ve buyurdu ki, “(Ezan

¹⁸³ Kudûrî, *et-Tecrîd*, I, 413, (1754).

okurken) şöyle de: *Allahu Ekber, Allahu Ekber, Allahu Ekber Allahu Ekber (Allah en büyüktür), iki kez Eşhedü Ellâ İlâhe İllâllah (Ben şehadet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur), ikikez Eşhedü Enne Muhammede'r Rasûlullah (Şehadet ederim ki Hz. Muhammed (s) Allah'ın elçisidir), sonra geri dön şehadetleri ikişer kez daha söyle, İkişer kez Hayye Ale's Salâh, Hayya Ale's Salâh (Haydin Namaza), Hayye Ale'l Felâh, Hayye Ale'l Felâh (Haydin kurtuluşu), Allahu ekber, Allahu ekber, Lâ ilâhe illâllah ve sabah ezanını okuyacağın zaman Es-Salâtü Hayrun Min en-Nevm, Es-Salâtü hayrun Min en-Nevm (Namaz uykudan hayırlıdır), kamet okuyacağın zaman da iki kez Kad Kâmeti's Salâh, Kad Kâmeti's Salâh (Namaz başladı) de, İştittin mi?''¹⁸⁴*

Hadisin belli bir kısmı Ebû Mahzûre (r.a) tarikiyle *et-Tecrîd'* de geçmektedir. Fakat hadisin tamamı Kudûrî'nin diğer kaynaklarında geçmemektedir. Dolayısıyla metnin Kudûrî kaynaklı senedi bulunmamaktadır. Buna mukabil metnin tamamının bulunduğu Ahmed b. Hanbel rivayeti esas alındığından sened tahliline girilmemiştir. Fakat rivayet hem *muttefekun aleyh* olması hem de *Kütüb-i Tis'a*'nın birçok eserinde geçmesi hasebiyle sahih kabul edilmiştir.

Hadislerin bazılarında sadece ezan geçmekte¹⁸⁵, bazılarında ezan ve kamet,¹⁸⁶ bir rivayette ise ezan ve sabah ezanı¹⁸⁷ birlikte geçmektedir.

Hanefî mezhebinin başucu kaynaklarına bakıldığında, *Muhtasar* öncesi eserlerde metin; *et-Tahâvî*'nin *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'ı ve *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*'ı ve *el-Muhtasar*'ında rivayet olarak geçmektedir.¹⁸⁸ Sonrası döneme ait incelenen diğer fıkıh kitaplarında ise ezan babı olmakla birlikte ezanın ve kametin lafızları birebir zikredilmemiştir. Bu eserlerde yazarlar belki de herkes tarafından malum olan bir bilginin tekrarını gerekli görmemiş olabilirler.

¹⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 91, (15376).

¹⁸⁵ Buhârî, Cum'a, 23, (914); Müslim, Salat, 3, (379); Müslim, Salat, 7, (38); Nesâî, Ezan, 5, (631); Darimî, *Sünen*, II, 764, (1232).

¹⁸⁶ Ebû Dâvûd, Salat, 28, (499); Ebû Dâvûd, Salat, 28, (502); İbn Mâce, Ezan, 2, (709).

¹⁸⁷ Ebû Dâvûd, Salat, 28, (500).

¹⁸⁸ *et-Tahavî*, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, I, 130, (702); *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, XV, 362, (6079); *el-Muhtasar*, s.24-25.

Anlaşıldığı üzere metin, mühim hadis kaynaklarında geçmektedir ve ‘*sahîh*’tir. Kudûrî öncesi bazı Hanefî kaynaklarında geçmektedir.

2.1.2.2. Namazın Sıfatı/ Nasıl Kılındığı

el-Muhtasar’da bu bab başlığı altında farklı konularda dört ayrı rivayet tespit edilmiştir. Bunlar; ilki “Subhaneke duası”nın geçtiği hadis, ikincisi “Rükûdayken, rükûdan kalkarken, rükûdan kalkınca ve secdedeyken yapılan dualarla” ilgili olan hadis, üçüncüsü “Tahiyyat duası”nın geçtiği hadis ve dördüncüsü ise “Namazı bitirirken nasıl selam verilmesi gerektiğini bildiren” hadistir.

Kütüb-i Tis’a’da ilk hadis ile ilgili yedi, ikincisi ile ilgili sekiz, üçüncüsü ile ilgili de yine sekiz ve dördüncüsü ile ilgili ise altı rivâyete ulaşılmıştır.

2.1.2.2.1 “Subhâneke Duası” Hadisi

Hadiste geçen; **سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ** sözüyle Allah’ın (c.c) “*(Namazda) ayakta iken Rabb’ini tesbih et*” emri¹⁸⁹ yerine getirilmiş olur. **وَتَبَارَكَ اسْمُكَ** sözüyle; “Hayırlar ve bol bereketler senin mübarek isminle devam eder.” **وَتَعَالَى جَدُّكَ** sözüyle; “Senin şanın, büyüklüğün, celâlin ve azametinin ne yücedir” kastedilmektedir. **وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ** sözü ise Allah’ı (c.c) sena etme manasındadır.¹⁹⁰

Kudûrî *et-Tecrîd* isimli eserinde, Hz. Âişe (r.a), Ebû Said el-Hudrî (r.a), Abdullah b. Mesûd (r.a), Amr b. Meymun (r.a) ve İbn Aclân’dan (r.a) olmak üzere toplam beş farklı tarikle geldiğini belirtmiş ve bu rivayetleri aktarmıştır. Bahsi geçen tariklerden Hz. Aişe’nin (r.a) naklettiği hadis tercih edilmiştir..¹⁹¹

Metnin *el-Muhtasar*’daki hali şu şekildedir;

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ

¹⁸⁹ Tûr,52/48.

¹⁹⁰ el-Haddâd, *el-Cevheratü’n-Neyyira*, I, 137-138.

¹⁹¹ Kudûrî, *et-Tecrîd*, I, 481-482, (2065), (2066), (2067), (2068).

Allah'ım, Sen bütün noksan sıfatlardan münezzehsin. Seni her daim hamd ile tesbih ederim. Senin ismin mübarektir. Senin şanın yücedir. Senden başka hiçbir ilah yoktur.¹⁹²

Hiz. Aişe (r.a) tarikiye ise Ebû Dâvud'da şöyle geçmektedir;

Hüseyn b. İsâ → Talk b. Ğannâm → Abdü's Selam b. Harb el-Mülâi → Büdeyl b. Meysera → Ebû Cevzâi → Hiz. Aişe (r.a) Resûlullah (s) namazın başında şöyle derdi buyurmuş ve *el-Muhtasar*'da geçen Subhâneke duası metnini birebir aktarmıştır.¹⁹³

Ebû Dâvud'la gelen hadis metni Müslim, Tirmizî ve Nesâi gibi muhaddislerin kaynaklarında da geçmektedir ve dolayısı ile 'sahîh'tir.

Hadis metinleri kendi aralarında karşılaştırıldığı vakit görüldü ki; Hiz.Aişe (r.a) tarikiye gelen diğer hadisler de metin olarak Ebû Davud hadisiyle birebir aynıdır.¹⁹⁴ Yine Ebû Saîd el-Hudrî (r.a) yoluyla gelen rivayetlerin de uyumlu oldukları görülmüştür.¹⁹⁵ Kudûrî'nin eserlerinde geçmeyen Enes b. Mâlik (r.a) tarafından nakledilmiş başka bir rivayet daha Müslim'in *Sahîh*'inde tarafımızca tespit edilmiştir ki metin olarak diğer rivayetlerle genel manada örtüşmektedir.¹⁹⁶

Hadisin diğer eserlerde olup olmadığının tespiti için Hanefî mezhebi kitaplarına bakıldığında *Muhtasar* öncesi eserlerde şu sonuçlara ulaşılmıştır; *el-Asl*, *Muhtasaru't-Tahâvî*'de ve yine et-Tahâvî'nin *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'ında metin zikredilmiştir.¹⁹⁷ Sonrası dönem eserlerinde ise; *el-Hidâye* ve *el-İhtiyâr*'da bu hadis Enes (r.a) tarikiye geçmektedir.¹⁹⁸ *Mecma'u'l-Bahreyn*'de ise metin birebir aynı şekilde geçmektedir.¹⁹⁹

¹⁹² Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 27.

¹⁹³ Ebû Dâvud, *Salât*, 122, (776).

¹⁹⁴ Tirmizî, *Salât*, 179, (243); İbn Mâce, *İkâmetü's Salah*, 1, (806).

¹⁹⁵ Nesâi, *İftitâh*, 18, (899); Darimî, *Sünen*, II, 789, (1275); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 199, (11657).

¹⁹⁶ Müslim, *Salat*, 13, (399).

¹⁹⁷ eş-Şeybânî, *el-Asl*, I, 6; et-Tahavî, *el-Muhtasar*, s. 26; *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, I, 197, (1171).

¹⁹⁸ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 80; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, 89;

¹⁹⁹ İbnü's-Sââtî, *Mecma'u'l-Bahreyn*, s. 119.

Görüldüğü üzere rivayet itibar edilen hadis kaynaklarında geçmektedir, ‘*sahîh*’tir. Kudûrî öncesi ve sonrası bazı Hanefî kaynaklarında geçtiği tespit edilmiştir.

2.1.2.2.2. “Rükûdayken, Kalkarken-Kalkınca ve Secdedeyken Yapılan Dualar” Hadisi

Rükû ve secdedeki zikrin en azı üç, ortası beş, en güzeli ise yedidir. İmam rükûdan kalkınca tabi olan kişi ‘Rabbena lekel hamd’ der. Bu hamdin en faziletli ve güzel olanı ise ‘Allahümme Rabbenâ ve lekel hamd’ demektir.²⁰⁰

Metnin *Muhtasar*’daki hali şu şekildedir;

...وَيَقُولُ فِي رُكُوعِهِ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ ثَلَاثًا وَذَلِكَ أَدْنَاهُ ثُمَّ يَرْفَعُ رَأْسَهُ وَيَقُولُ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ
وَيَقُولُ الْمُؤْتَمُّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ... وَيَقُولُ فِي سُجُودِهِ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى ثَلَاثًا وَذَلِكَ أَدْنَاهُ

(...) Bir kimse rükûda iken en az üç defa “Sübhane Rabbiye’l Azîm” der. Namaz kıldıran imam başını rükûdan kaldırıp “Semiallahu limen hamideh” dediği zaman cemaat de “Rabbenâ leke’l hamd” der. (...) Yine namaz kılan kişi secde de iken en az üç defa “Sübhâne Rabbiye’l a’lâ” der.²⁰¹

Kudûrî *Muhtasar*’ında yukarıda verdiğimiz rivayetle ilgili metnin bir kısmının bulunduğu –rükûdan kalkarken سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ (Allah kendisine hamd edenin hamdini işitir) ve kalktıktan sonra yapılan duanın olduğu رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ (Ey Rabb’imiz! Hamd(imiz) ancak sanadır) bir başka rivayet *et-Tecrîd* kitabında Kudûrî tarafından aktarılmıştır ki o rivayet Ebû Hureyre’den (r.a) nakledilmiştir. Buhârî’nin *Sahih*’inde o rivayete ulaşılmıştır.²⁰² Buna mukabil *Muhtasar*’daki bahsi geçen rivayette bulunan tüm metni içerisinde barındıran Nesâî’nin *Sünen*’indeki hadis esas rivayet olarak incelemeye alınmıştır.

أَخْبَرَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: أَنْبَأَنَا جَرِيرٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ، عَنِ الْمُسْتَوْرِدِ بْنِ الْأَحْنَفِ، عَنْ صَلَةَ بْنِ زُفَرٍ، عَنْ حُدَيْفَةَ، قَالَ: " صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ذَاتَ لَيْلَةٍ فَاسْتَفْتَحَ بِسُورَةِ الْبَقَرَةِ فَقَرَأَ بِمِائَةِ

²⁰⁰ el-Meydânî, *el-Lübâb*, I,102.

²⁰¹ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 27.

²⁰² Kudûrî, *et-Tecrîd*, II, 529, (2250); Buhârî, *Ezan*, 74, (722).

آيَةٍ لَمْ يَرْكَعْ فَمَضَى فَلْتُ يَخْتِمُهَا فِي الرَّكَعَيْنِ فَمَضَى فَلْتُ يَخْتِمُهَا، ثُمَّ يَرْكَعُ فَمَضَى حَتَّى قَرَأَ سُورَةَ النَّسَاءِ، ثُمَّ قَرَأَ سُورَةَ آلِ عِمْرَانَ، ثُمَّ رَكَعَ نَحْوًا مِنْ قِيَامِهِ يَقُولُ فِي رُكُوعِهِ: سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ وَأَطَالَ الْقِيَامَ، ثُمَّ سَجَدَ فَأَطَالَ السُّجُودَ يَقُولُ فِي سُجُودِهِ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى لَا يَمُرُّ بِآيَةٍ تَخْوِيفٍ أَوْ تَعْظِيمٍ لِلَّهِ إِلَّا ذَكَرَهُ "

İshak b. İbrahim → Cerîr → el-A'meş → Sa'd b. Ubeyde → el-Müstevrid b. el-Ahnef → İbn Züfer

Huzyfe'den (r.a) rivâyet edildiğine göre; Rasûlullah (s) ile beraber bir gece namaz kıldım. Bakara sûresine başladı, ben (içimden) yüz âyeti tamamlayınca rükû eder; dedim. Sonra devam etti. Ben (içimden) bütün sûreyi bir rekâtta okuyacak; dedim. O yine devam etti. Ben bu sûre ile rükûya varır; dedim. Sonra Nisa sûresine başladı. Onu da okudu. Sonra Âl-i İmrân sûresine başladı; onu da okudu. Ardından rükûya vardı, rükûsu da kıyamı kadar uzundu, rükû esnasında: *"Sübhâne Rabbiyel azîm Sübhâne Rabbiyel azîm Sübhâne Rabbiyel azîm / Azîm olan Allah'ımı (tüm noksanlıklardan) tenzih ederim"* dedi. Rükû'dan başını kaldırıncı *"Semiallahu limen hamideh, Rabbenâ leke'l hamd/ Allah kendisine hamd edenin hamdini işittir, Ey Rabb'imiz! Hamd(imiz) ancak sanadır"* dedi rükûsu da kıyamı kadar uzundu. Sonra secdeye gitti secdesi de (bir okadar) uzundu. Secdede *"Sübhâne Rabbiye'l A'lâ Sübhâne Rabbiye'l A'lâ Sübhâne Rabbiye'l A'lâ / Yüce olan Allah'ımı tesbih ederim"* dedi. (Sonrasında) Allah'tan korkma veya O'nu yüceltme (ifadeleri) içeren bir ayet zikretti.²⁰³

Hadisin bir bölümünün Ebû Hureyre (r.a) tarihiyle *et-Tecrîd*'de geçtiği ve bu rivayete Buhârî'de ulaşıldığı yukarıda belirtilmişti. Metnin tamamı ise Kudûrî'nin başka bir kitabında geçmemektedir. Bununla beraber metnin tamamının bulunduğu Nesâî rivayeti esas alındığı için isnad tahliline girilmemiştir. Buhârî'de geçen kısmın senedinin ise sağlam olduğu rical kitaplarından tespit edilmiştir. Aynı kısım Müslim'de de farklı bir tarikle geçmektedir. Haliyle metnin bahsi geçen yeri *Muttefekun aleyh* olarak gelmiştir.

²⁰³ Nesâî, Tatbîk, 74, (1133).

Hadis-i şerif diğer elde edilen varyantlarla birlikte değerlendirildiğinde; Müslim'de geçen Huzeyfe (r.a) rivayetinin Nesâî'deki bu rivayetle ufak farklarla aynı olduğu tespit edilmiştir.²⁰⁴ Yine aynı tarikle gelen Ebû Dâvud ve Darimî rivayetlerinde ise metnin bir kısmı سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ (Azîm olan Allah'ımı (tüm noksanlıklardan) tenzih ederim) سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى (Yüce olan Allah'ımı tesbih ederim) geçmektedir.²⁰⁵ Bu rivayetleri destekleyen İbn Mesu'd (r.a)²⁰⁶ ve İbn Abbas (r.a)²⁰⁷ tarikleriyle gelen farklı rivayetler de vardır.

Fıkıh kaynaklarında *Muhtasar* öncesi eserlerde; *el-Asl*'da rivayet geçmektedir ve Peygamberimizden (s) bize ulaştı kaydı kullanılmıştır. Fakat müellif tarafından hadisin senedi zikredilmemiştir.²⁰⁸ et-Tahâvî'nin *el-Muhtasar*'ı, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'ı ve *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*'ında rivayet geçmektedir.²⁰⁹ Sonrası dönem eserlerde ise; *el-Hidâye* ve *el-İhtiyâr*'da metin geçmekte ve hadiste yer aldığı delillendirilmektedir.²¹⁰ *Mecma'u'l-Bahreyn*'de de metin birebir geçmektedir ve hadis olarak zikredilmiştir.²¹¹

Görüldüğü üzere hadis sağlam kaynaklarda geçmektedir, 'sahih'tir. Hanefî mezhebinin Kudûrî öncesi ve sonrası bazı kaynaklarında geçtiği görülmüştür.

2.1.2.2.3. "Teşehhüd duası" Hadisi

Ka'de-i ahîre namazın son kısmında bir süre oturarak beklemektir. Bu bekleyiş teşehhüd duasını okuyacak kadar bir vakti kapsar. Namaz kılan kişi bu duanın manalarını, şu anda kendisi için kastedildiğini var sayarak okur. Sanki kendisi Allah'a övgü ve duada bulunuyor gibi, Allah'a, Resûlüne ve veli kullarına selam verir.²¹²

Hadis *Muhtasar*'da şu şekilde geçmektedir;

²⁰⁴ Müslim, Salât, 27, (772).

²⁰⁵ Ebû Dâvud, Salât, 151, (871); Darimî, *Sünen*, II, 826, (1345).

²⁰⁶ Tirmizî, Salat, 194, (261); İbn Mace, İkametü's-Salat, 20,(890).

²⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 459, (3514).

²⁰⁸ eş-Şeybânî, *el-Asl*, I, 9.

²⁰⁹ et-Tahavî, *el-Muhtasar*, s. 26-27; *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, I, 238, (1421); *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, XIV, 307, (5637).

²¹⁰ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 83-87;el- Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, 93-95.

²¹¹ İbnü's-Sââtî, *Mecma'u'l-Bahreyn*, s. 122-124.

²¹² el-Meydânî, *el-Lübâb*, I,106.

والتشهد أن يقول : التحيات لله والصلوات والطيبات السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته
السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمدا عبده ورسوله

Teşehhüd duası şu şekildedir: Tüm ta'zîm ve selamlar, namazlar ve güzellikler Allah içindir. Selam, Allah'ın rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun ey Nebi! Selam bizim ve Allah'ın salih kulları üzerine olsun. Ben şehâdet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur. Ve yine şehâdet ederim ki Muhammed (s) O'nun (c.c) kulu ve elçisidir.²¹³

Hadis Kudûrî'nin *Cüz'* isimli kendisine ait hadis kitabında ve *et-Tecrîd'* inde Abdullah b. Mesud tarikiyle geçmektedir. Bu sebeple *Cüz'*deki senedle gelen metin esas alınmıştır.²¹⁴

Hadisin Kudûrî'nin *Cüz'*ünde Ebûbekir → Ebû'l Kâsım el-Esbağ b. Hâlid b. Yezid b. Osman el-Karkasânî → Abdu'l Mecid b. Abdu'l Azîz b. Ebû Revvâd → İbn Cüreyc → Câmî' b. Ebû Râşid → Şakîk b. Seleme senediyle ve *Muhtasar'* da gelen metnin aynısı şeklinde geldiği görülmüştür.²¹⁵

Kudûrî'nin bizzat kendi eserinde isnadlı olarak metnin bulunması oldukça değerlidir. Nitekim bu durum müellifin eserlerine hadisleri alırken, hangi ravilerden beslendiği ve o dönemde sika ravîlerden rivayet alma konusuna dikkat edilip edilmediği gibi hususlarda fikir verebilir. İncelemeler sonucunda senette üç isim dışındaki dört râvinin sika olduğu görülmüştür. Bu üç râvi hakkında ise şu tespitlerde bulunulmuştur;

Ebû Bekr: kendisi hakkında cerh kitaplarında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Ebu'l Kâsım el-Esbağ b. Hâlid b. Yezid b. Osman el-Karkasânî: Bu râvi hakkında da bir mâlumata ulaşılamamıştır.

²¹³ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s.28.

²¹⁴ Kudûrî, *Tecrid*, II, 563, (2396).

²¹⁵ Nâfiz Huseyn Hammâd, 'Cüz'ül Kudûrî', ss. 493-495, (15).

Abdu'l Mecid b. Abdu'l Azîz: Lâkabı (babasına nisbetle) İbn Ebî Revvâd'dır. Künyesi Ebû Abdu'l Hamîd'dir. Mekke'de ikamet etmiştir fakat aslen Mervezî'dir. el-Muhalleb b. Ebî Sufra'nın Mevlâsıdır. Abdullah b. Cüreyc (r.a), Ma'mer b. Râşid (r.a), Mervan b. Sâlim (r.a) gibi sahabe hazretlerinden rivayette bulunmuştur. Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Muhammed el-Hattâbî, Yahaya b. Mûsâ el-Belhî gibi zâtlar da kendisinden hadis rivayet etmişlerdir. Yahyâ b. Maîn ve Nesâî 'sikadır' demişlerdir. Ebû Hâtim 'Onun hadisi alınır, (fakat) kuvvetli değildir' demiştir.²¹⁶ İbn Hacer ise kitabında 'Sadûktur, hata eden birisidir, demiştir.²¹⁷ Netice itibariyle ravi sadûktur.

Abdullah b. Mes'ud (r.a) tarikiyle Buhârî ve Müslim'de de farklı senedlerle gelen metin *Muttefekun alyh* olarak günümüze ulaşmıştır. Bunun yanında da diğer *Kütüb-i Tis'a* kaynaklarının altısında da geçmektedir.

Rivayetlerin hepsi Abdullah b. Mes'ud (r.a) yoluyla ulaşan hadislerdir. Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel'deki rivayetlerde Kudûrî'nin *Cüz'*ündeki metne ek olarak ilk başta;

كُنَّا إِذَا صَلَّيْنَا مَعَ النَّبِيِّ (ص) قُلْنَا: السَّلَامُ عَلَى اللَّهِ قَبْلَ عِبَادِهِ، السَّلَامُ عَلَى جِبْرِيلَ، السَّلَامُ عَلَى
مِيكَائِيلَ، السَّلَامُ عَلَى فُلَانٍ وَفُلَانٍ، فَلَمَّا انْصَرَفَ النَّبِيُّ (ص) أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ، فَقَالَ: " إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّلَامُ،
فَإِذَا جَلَسَ أَحَدُكُمْ فِي الصَّلَاةِ

Bizler namaz içinde "Allah'a kullarından selâm olsun, Cibril'e Mikâil'e falan falana selam olsun" derdik. Peygamber (s) bize döndü ve şöyle buyurdu: "*Şühbesiz Selâm, Allah'ın kendisidir. Herbiriniz namaz içinde oturduğu zaman (teşehhüd duasını okusun)* bölümü de bulunmaktadır. Sonunda ise *ثُمَّ يَتَخَيَّرُ بَعْدُ مِنَ الْكَلَامِ مَا شَاءَ* (Sonra dilediği senâyı seçer) kısmı ziyade olarak gelmiştir.²¹⁸ Diğer rivayetlerde gelen metinler de Buhârî'dekine yüksek oranda benzemektedir.²¹⁹

²¹⁶ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 271-275 (3510).

²¹⁷ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 392, (4160).

²¹⁸ Buhârî, *İsti'zân*, 3 (6230); Müslim, *Salat*, 16, (402); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 121, (3622).

²¹⁹ Ebû Dâvûd, *Salat*, 182, (968); Tirmizî, *Salat*, 215, (289); Nesâî, *Tatbîk*, 99, (1162); İbn Mâce, *İkametü's-Salat*, 24, (899); Darimî, *Sünen*, II, 246, (1379).

Hanefî mezhebi kaynaklarına bakıldığında, Kudûrî öncesi eserlerde metin; Şeybânî'nin *el-Asl* isimli eserinde, et-Tahâvî'nin *Muhtasar*, *Şerhu Meâni'l-Âsâr* ve *Şerhu Müşkili'l-Âsâr* isimli kitaplarında hadis olarak geçmektedir.²²⁰ Sonrası dönem eserlerde; *el-Hidâye* ve *el-İhtiyâr*'da metin birebir geçmiş ve rivayet olduğu zikredilmiştir.²²¹ Bunun yanında *Mecma'u'l-Bahreyn*'de de metin birebir geçerek hadis olarak zikredilmiştir.²²² *Kenzü'd-Dekâik* ve *el-Vikâye*'de ise namazın tarifi yapılırken teşehhüde otururken Abdullah b. Mesud'dan (r.a) rivayet edilen teşehhüd duası okunur diye belirtilerek hadis olduğu vurgulanmıştır.²²³

Verilen bilgilerden de malum olduğu üzere hadis muteber kaynaklarda geçmektedir, 'sahîh'tir. Kudûrî öncesi Hanefî kaynakların dördünde, sonrası dönem kaynakların da beşinde bulunduğu bilgisine ulaşılmıştır.

2.1.2.2.4. “Namazın Sonundaki Selam” Hadisi

Kişi sol tarafına sağ tarafından daha kısık bir sesle selam vermesi sünnettir. Birinci selam ile sağ tarafta bulunan erkek, kadın ve koruyucu meleklerle niyet eder. İkinci selamla ise yine solunda bulunan aynı kimselere niyet eder. Çünkü ameller niyetlere göredir ve kişi ancak niyet ettiği için karşılığını alır.²²⁴

Metnin *el-Muhtasar*'daki hali aşağıdaki gibidir;

يسلم عن يمينه فيقول : السلام عليكم ورحمة الله وعن يساره مثل ذلك

Namaz kılan kişi sağına selam vererek ‘ es-Selâmü aleyküm verahmetullah’ der. Sonra da soluna selam verip aynısını söyler.²²⁵

Kudûrî *et-Tecrîd* 'inde Hz. Câbir'den (r.a) rivayetle namazın sonundaki selamları ilgili hadiste aktarmıştır. Araştırmada bu yolla gelen Müslim'in *Sahîh*'inde geçen rivayet esas alınmıştır.²²⁶

²²⁰ eş-Şeybânî, *el-Asl*, I, 12; et-Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 27; *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, I, 262, (1556); *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, IX, 409, (3797).

²²¹ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 89; el- Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, 97.

²²² İbnü's-Sââtî, *Mecma'u'l-Bahreyn*, s. 125.

²²³ en-Nesefî, *Kenzü'd-Dekâik*, s. 165; Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l-Vikâye*, II, 125.

²²⁴ el-Meydânî, *el-Lübâb*, I, 108; Ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Kutluboğa, *et-Tercîh ve't-Tashîh*, s. 74.

²²⁵ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 28.

Müslim’de hadis; Ebûbekir b. Ebî Şeybe → Veki’ → Misa’r → Ebû Kureyb → İbn Ebî Zâide → Misa’r → Abdullah b. el-Kıptıyye (r.a) senediyle yukarıdaki metne benzer şekilde geçmektedir.²²⁷

Hadis Müslim’in *el-Câmiu’s-Sahih* adlı eserinde geçmektedir ve sahîh’tir. Nitekim farklı bir tarikte Tirmizî de *Sünen*’inde geçen rivayetin sonunda *sahih* olduğu kaydını düşmüştür. Bu durumda da metnin sağlamlığı pekişmektedir. Aynı zamanda metin tüm müslümanların kabul ettiği ve uyguladığı meşhur bir durumdur.

Diğer elde edilen rivayetlerin tamamına yakını Abdullah b. Mesû’d (r.a) varyantıyla gelmiştir. Buna mukabil hadislerin hepsi birbirinin benzeri şeklindedir.²²⁸ Yine Alkame’nin (r.a) babası Vâil (r.a) tarikiyle de gelen bir metin daha bulunmaktadır.²²⁹

Hanefî fikhının muteber kaynaklarına bakıldığında, *Muhtasar* öncesi eserlerde metin; Şeybânî’nin *el-Asl* isimli eseri, et-Tahavî’nin *Şerhu Meâni’l-Âsâr*’ı ve *el-Muhtasar*’ında rivayet geçmektedir.²³⁰ Sonrası dönem eserlerde; *el-Hidâye* ve *el-İhtiyâr*’da metin birebir geçmiş ve rivayet olduğu belirtilmiştir.²³¹ *Mecma’u’l-Bahreyn*’de ise benzer bir metin rivayet olarak geçmektedir.²³² *Kenzü’d-Dekâik*’de ve *el-Vikâye*’de ise namazın sonunda sağa ve sola selam verileceği şeklinde rivayet geçmektedir.²³³

Görüldüğü üzere metin muteber hadis kaynaklarında geçmektedir ve ‘*sahîh*’tir. Kudûrî öncesi ve sonrası bazı Hanefî mezhebi kaynaklarında metne ulaşılmıştır.

²²⁶ Kudûrî, *et-Tecrîd*, II, 988, (4249).

²²⁷ Müslim, *Salat*, 27, (431).

²²⁸ Tirmizî, *Salat*, 22, (295); Nesâî, *Sehiv*, 70, (1319); İbn Mâce, *İkametü’s-Salat*, 28, (914); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 399, (3849).

²²⁹ Ebû Dâvud, *Salat*, 189, (999).

²³⁰ eş-Şeybânî, *el-Asl*, I, 12; et-Tahavî, *el-Muhtasar*, s. 27; *Şerhu Meâni’l-Âsâr*, I, 260, (1545).

²³¹ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 91; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, 98.

²³² İbnü’s-Sââtî, *Mecma’u’l-Bahreyn*, s.126.

²³³ en-Nesefî, *Kenzü’d-Dekâik*, s. 165; Ebu’l-Hâc, *Şerhu’l-Vikâye*, II, 126.

2.1.2.3. Cenazeler

Bu başlıkta “Doğduktan sonra ses çıkarıp vefat eden bebeğin isminin konulup, yıkanıp ve (cenaze) namazının kılınacağına dair olan” tek rivâyet bulunmaktadır. Bu varyanta ayrı ayrı durumlarda *Kütüb-i Tis’a*’da dört yerde ulaşılmıştır.

1.2.3.1. “Doğduktan Sonra Ses Çıkarıp Vefat Eden Bebeğin Durumu”

Hadisi

Bebek dünyaya geldikten veya bedeninin çoğunluğu çıktıktan sonra; ağlaması, hapşırması, esnemesi gibi bir hayatın var olduğuna delalet eden fiil kendisinde görüldükten sonra vefat ederse ismi konur, yıkanır, kefenlenir ve cenaze namazı kılınır. Bununla birlikte hem varis olur hem de ona varis olunur. Eğer sayılan türlerde bir hayat belirtisi olmazsa yıkanır, bir bez parçasına sarılıp cenaze namazı kılınmadan toprağa defnedilir. Muhtâr olan görüşe göre, uzuvları tamamlanmamış olan düşükte de böyle yapılır. et-Tahâvî ‘ismi de konur’ demiştir.²³⁴

Metin *Muhtasar*’da şöyle geçmektedir;

من استهل بعد الولادة سمي وغسل وصلي عليه

.Doğduktan sonra ses çıkarıp vefat eden bebeğin ismi konulur, yıkanır ve (cenaze) namazı kılınır.²³⁵

Kudûrî *et-Tecrîd* isimli kitabında yukarıdaki metine çok yakın Ebû Hureyre (r.a) tarikli bir metin aktarmıştır;

لنا: حديث أبي هريرة - رضي الله عنه ، أن النبي (ص) قال: (إذا استهل المولود؛ كفن، وصلي عليه، وورث، وإن لم يستهل؛ لم يصل عليه)، ولم يثبت ديته).

Bize Ebû Hureyre’den (r.a) nakledildiği üzere Nebî (s) şöyle buyurdu: “Doğduktan sonra ses çıkarıp vefat eden bebek, kefenlenir ve namazı kılınır ve vâris olur. Şayet ses çıkarmamışsa namazı kılınmaz ve ona diyet sabit olmaz.”²³⁶

²³⁴ el-Meydânî, *el-Lübâb*, I, 203.

²³⁵ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 48.

Et-Tecrîd'de geçen bu metnin birebir aynısı günümüze ulaşan hadis kaynaklarında bulunamamıştır. Fakat bu tarikle gelen metne en benzer olanı Buhârî'deki hadistir. Diğer metinler ise farklı tariklerle gelmiştir.

Buhârî'nin *Sahîh*'inde geçen rivayet ise şu şekildedir;

حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: " يُصَلَّى عَلَى كُلِّ مَوْلُودٍ مُتَوَفَّى، وَإِنْ كَانَ لِعَيْتَةٍ مِنْ أَجْلِ أَنَّهُ وُلِدَ عَلَى فِطْرَةِ الْإِسْلَامِ يَدَّعِي أَبَوَاهُ الْإِسْلَامَ أَوْ أَبُوهُ خَاصَّةً، وَإِنْ كَانَتْ أُمُّهُ عَلَى غَيْرِ الْإِسْلَامِ إِذَا اسْتَهَلَّ صَارَ خَا صِلِّي عَلَيْهِ ... "

Ebu'l Yemânî → Şuayb

İbn Şihâb ez-Zuhrî (r.a) (124/742) şöyle demiştir: Her ölen çocuğun, zina eden bir kadına dahi ait olsa cenaze namazı kılınır. Çünkü o çocuk İslâm fitratı üzere yaratılmış olup, o fitrat üzere doğurulmuştur. Onun annesi ile babası veya annesi gayri müslim olsa dahi, özellikle babası müslüman olduklarını iddia ederlerse o çocuk doğum sırasında ağlayarak doğmuş ise, onun namazı kılınır...²³⁷

Hadis Buhârî'nin *Sahîh*'inde geçmektedir dolayısı ile 'sahîh' olarak ulaşımıştır.

Diğer hadisler Buhârî metnine çok benzer ifadelerden müteşekkildir. Fakat ondan daha kısa durumda gelmişlerdir. Câbir b. Abdullah (r.a)²³⁸, İbn Abbas (r.a)²³⁹ ve İbrahim (r.a)²⁴⁰ gibi farklı varyantlarla gelmiş olmalarına rağmen metinler birbirine oldukça yakındır. Bu noktada metin birlikteliği sağlanmış durumdadır.

Hanefî mezhebi kitaplarında Kudûrî öncesi kaynaklara bakıldığında; et-Tahavî'nin *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'ında rivayet geçmektedir.²⁴¹ *el-Hidâye* ve *el-*

²³⁶ Kudûrî, *et-Tecrîd*, III, 1069, (4528).

²³⁷ Buhârî, *Cenâiz*, 79, (1359).

²³⁸ İbn Mâce, *Cenâiz*, 26, (1508).

²³⁹ Darimî, *Sünen*, IV, 2006, (3169).

²⁴⁰ Darimî, *Sünen*, IV, 2008, (3174).

²⁴¹ et-Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, I, 509, (2904); *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, VI, 310, (2504).

İhtiyâr'da metin geçmektedir ve rivayet olduğu belirtilmiştir.²⁴² *Kenzü'd-Dekâik* ve *el-Vikâyetü'r-Rivâye*'de de metin benzer bir rivayetle geçmektedir.²⁴³

Sonuç olarak metin muteber hadis kaynaklarında geçmektedir ve '*sahîh*'tir. Kudûrî öncesi ve sonrası bazı Hanefî kaynaklarda geçmektedir.

2.1.3. Zekât Kitabı

Bu bölümde develerin zekâtı, sığırların zekâtı, fitr sadakası gibi konularla alakalı hadisler geçmektedir.

2.1.3.1. Develerin Zekâtı

Bu başlıkta “Beş taneden az deve de zekat olmayacağına dair olan” tek rivâyet bulunmaktadır. Bu rivayet *Kütüb-i Tis'a*'da beş yerde tespit edilmiştir.

2.1.3.1. “Beş taneden az deve de zekât yoktur” Hadisi

Beş taneden az olan develerde zekat yoktur. Çünkü nisaba ulaşmamışlardır. ذود kelimesi خمس kelimesinden bedeldir. نودخمس şeklinde de okunur. ذود kelimesi üçten dokuzaya kadar olan develer için kullanılır. Develerin sayısı beş saimeye ulaşınca ve üzerlerinden bir sene geçince, sayıları dokuzaya kadar zekat olarak ‘bir koyun’ vermek gerekir.²⁴⁴

Metnin *el-Muhtasar*'daki hali şu şekildedir;

ليس في أقل من خمس ذود من الإبل صدقة

Beş taneden az deve de zekat yoktur.²⁴⁵

Kudûrî'nin *et-Tecrîd*'inde, Ebû Saîd el-Hudrî'nin (r.a) naklettiği bu metnin benzeri bir metin geçmektedir.²⁴⁶ *el-Muhtasar*'daki metni mana ile rivayet şeklinde

²⁴² el-Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 150; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, 160.

²⁴³ en-Nesefî, *Kenzü'd-Dekâik*, s. 199; Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l-Vikâye*, II, 191.

²⁴⁴ el-Meydânî, *el-Lübâb*, I, 212; el-Haddâd, *el-Cevheratü'n-Neyyira*, I, 289.

²⁴⁵ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 52.

aldığı görülmüştür. Her iki metin de göz önünde bulundurulduğunda aynı tarikle gelen Buhârî hadisi en yakın metin olarak karşımıza çıkmaktadır.

Buhârî'nin *Sahîh*'indeki metin ise şu şekildedir;

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي صَعْصَعَةَ الْمَازِنِيِّ، عَنْ أَبِيهِ،
عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ " ... وَلَيْسَ فِيهَا دُونَ خَمْسِ دَوْدٍ مِنَ الْإِبِلِ صَدَقَةٌ "

Mâlik → Muhammed b. Abdirrahmân b. Ebî Sa'saa el-Mâzinî → el-Mâzinî'nin babası → Ebû Saîd el-Hudrî'den (r.a) nakletmektedir; ... *Beş deveden aşağısında da zekât yoktur.*"²⁴⁷

Sened sağlam ravilerden oluşmaktadır. Hadis Buhârî'nin *Sahîh*'inde ve başka bir tarikle Müslim'in *Sahîh*'inde geçmektedir. Dolayısıyla metin olarak *muttefekun aleyh*'dir.

Aynı tarikle gelen rivayetlerin İbn Mâce'nin (373/887) rivayeti hariç aynı oldukları gözlemlenmiştir.²⁴⁸ Fakat İbn Mâce'nin *Sünen*'inde geçen hadiste Buhârî'deki kısımdan sonra daha geniş bir şekilde develerin zekâtı anlatılmaktadır.²⁴⁹

Hanefî kaynaklarda Kudûrî öncesinde; İmam Şeybânî'nin *el-Asl* isimli kitabında metin geçmektedir.²⁵⁰ et-Tahâvî'nin *el-Muhtasar*, *Şerhu Meâni'l-Âsâr* ve *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*'ında da zikredilmiştir.²⁵¹ Sonrası dönem eserlerde; el-Merğînânî'nin *el-Hidâye*'si ve el-Mevsilî'nin *el-İhtiyâr*'ında bulunduğu tespit edilmiştir.²⁵² İbnü's-Sââtî'nin *Mecma'u'l-Bahreyn* adlı eserinde ise metnin bir kısmı geçmektedir.²⁵³

Görüldüğü üzere hadis muteber kaynaklarda geçmektedir, '*sahîh*'tir. Hanefî mezhebinde Kudûrî öncesi ve sonrası bazı kaynaklarda geçtiği gözlemlenmiştir.

²⁴⁶ Kudûrî, *et-Tecrîd*, III, 1376, (6014).

²⁴⁷ Buhârî, *Zekat*, 42, (1459).

²⁴⁸ Nesâî, *Zekat*, 18, (2474); Malik b. Enes, *Muvatta*, I, 333, (653).

²⁴⁹ Müslim, *Zekat*, (980).

²⁵⁰ eş-Şeybânî, *el-Asl*, II, 52.

²⁵¹ et-Tahavî, *el-Muhtasar*, s. 43; *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, II, 35, (3080); *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, XI, 415, (4527).

²⁵² el-Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 158; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, 176.

²⁵³ İbnü's-Sââtî, *Mecma'u'l-Bahreyn*, s. 185.

2.1.3.2. Sığırların Zekâtı

Bu başlıkta otuzdan az sığırdaki zekat olmayacağına dair olan, tek rivâyet bulunmaktadır. Bu rivayet *Kütüb-i Tis 'a*'da altı yerde bulunmaktadır.

2.1.3.2.1. "Otuzdan Az Sığırdaki Zekât Yoktur" Hadisi

Senenin altı ayından çoğunu otlayarak geçiren sığırların nisap miktarı otuzdur. Bu durumda sığırların sayısı otuza ulaşmadıkça zekât gerekmez. Sayıları otuza varınca zekât olarak orta halli bir tane 'tebi' veya 'tebia' bir yaşını tamamlayıp ikinci yaşından gün almış erkek veya dişi buzağı verilir. Otuz dokuza kadar da böyledir.²⁵⁴

Metnin *el-Muhtasar*'daki hali şu şekildedir;

ليس في أقل من ثلاثين من البقر صدقة فإذا كانت ثلاثين سائمة وحال عليها الحول ففيها تبيع أو تبيعة وفي أربعين مسنة أو مسن

Sayı olarak otuzdan az büyük baş hayvanda /sığırdaki zekât yoktur. Sâime sığır sayısı otuz olur da üzerinden bir sene geçer ise zekât olarak iki yaşına girmiş bir erkek ya da dişi sığır gerekir.²⁵⁵

Kudûrî'nin diğer kitaplarında bu rivayet yoktur. Aynı ifadeler hadis kaynaklarında yer almaktadır. Rivayetlere ilişkin menfî bir yorum tespit edilememiştir. Hadis kaynakları içerisinde *Muhtasar*'daki metne en çok benzeyen olması ve farklı kaynaklardan elde edilen altı rivayetin dört tanesinin Muâz b. Cebel (r.a) nakliyle gelmesi nedeniyle Ebû Dâvud'un *Sünen*'indeki rivayet tercih edilmiştir.

Sünen'deki rivayet şu şekildedir;

حَدَّثَنَا النُّفَيْلِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ مُعَاذٍ، أَنَّ النَّبِيَّ لَمَّا وَجَّهَهُ إِلَى الْيَمَنِ " أَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنَ الْبَقَرِ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيْعًا أَوْ تَبِيْعَةً، وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مَسِنَّةً، وَمِنْ كُلِّ حَالِمٍ يَعْغِي مُحْتَلِمًا دِينَارًا أَوْ عَدْلَهُ مِنَ الْمَعَاوِرِ تَبَابٌ تَكُونُ بِالْيَمَنِ "

²⁵⁴ el-Meydânî, *el-Lübâb*, I, 216; Ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Kutluboğa, *et-Tercih ve 't-Tashih*, s. 117; el-Haddâd, *el-Cevheratü 'n-Neyyira*, I, 292.

²⁵⁵ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 53.

En-Nüfeyli → Ebû Muâviye → el-A'meş → Ebû Vâil

Muâz'dan (r.a) rivayet ettiğine göre; Peygamber (s) Onu Yemen'e (vali olarak) göndereceği vakit, "Her otuz sığırdan bir yaşını bitirip iki yaşına basmış bir erkek veya dişi sığır, her kırk sığırdan da iki yaşını bitirip üç yaşına basmış bir dişi sığır ve her baliğ yani bulûğ çağına erenden bir dinar veya onun değerinde Me'âfir (elbisesi) almasını" emretmiştir.²⁵⁶

Muâz b. Cebel (r.a)²⁵⁷ ve Abdullah b. Mesûd (r.a)²⁵⁸ yoluyla gelen metinlerin hepsi bir birinin çok benzeri rivayetlerdir. Aralarında ufak farklılıklar bulunmaktadır.

Hanefi kaynaklara bakıldığı vakit Kudûrî öncesi eserlerde; İmam Şeybânî'nin *el-Asl* ve *el-Câmiu'l-Kebîr* isimli kitaplarında sığırların zekâtı kısmı anlatılırken kaç tanede ne kadar zekât verilir diye açıklama yapılırken metnin bir kısmı verilerek zikredilmiştir.²⁵⁹ *Muhtasaru't-Tahâvî*'de ise Kudûrî'nin eserindeki lafızların birebir aynıysa geçmektedir.²⁶⁰ Sonrası dönem eserlerde ise; *el-Hidâye*, *el-İhtiyâr*, *Mecma'u'l-Bahreyn*, *Kenzü'd-Dekâik* ve *el-Vikâye*'de metin geçmektedir.²⁶¹

Görüldüğü üzere muteber hadis kaynaklarında rivayet geçmektedir ve 'sahih' olarak gelmiştir. Hanefi kaynakların Kudûrî öncesi ve sonrası dönem bazı eserlerinde hadis geçmektedir.

2.1.3.3. Fıtır Sadakası

Bu babta "Fıtır sadakasının hür olan Müslüman kişilere vacip olduğu ve bu sadakanın hangi ölçüde verilmesi gerektiğine dair olan" tek rivâyet bulunmaktadır. Bu rivayet *Kütüb-i Tis'a*'da dokuz yerde tespit edilmiştir.

²⁵⁶ Ebu Dâvut, Zekât, 4, (1576).

²⁵⁷ Nesâî, Zekâtü'l-Bakar, 8, (2452); Dârimî, *Sünen*, II, 1011, (1663); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 338, (22013).

²⁵⁸ Tirmizî, Zekât 5, (622); İbn Mâce, Zekât, 12, (1804).

²⁵⁹ eş-Şeybânî, *el-Asl*, II, 111; eş-Şeybânî, İmam Muhammed b. Hasan, *el-Câmiu'l-Kebîr*, 1. Baskı, Matbuatü'l-İstikâmet yay., yy., 1356/1937, s. 20.

²⁶⁰ et-Tahavî, *el-Muhtasar*, s. 43.

²⁶¹ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 160; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, 177; İbnü's-Sââtî, *Mecma'u'l-Bahreyn*, s. 186; en-Nesefî, *Kenzü'd-Dekâik*, s. 206; Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l-Vikâye*, II, 205.

2.1.3.3.1. “Fıtır Sadakası Hür Olan Müslüman Kişiyeye Vaciptir” Hadisi

Hür ve Müslüman kimsenin zaruri ihtiyaçları dışında herhangi bir maldan nisap miktarı malı bulunursa fıtır sadakası vermesi vaciptir.²⁶² Fıtır sadakası bayram günü ikinci fecrin doğmasıyla vacip olur. Eğer fıtreği vermeyi bayram gününden sonraya bırakacak olursa üzerinden düşmez. Onu vermek üzerine vaciptir.²⁶³

Metnin *el-Muhtasar*'daki hali şu şekildedir;

والفطرة : نصف صاع من بر أو صاع من تمر أو زبيب ... صدقة الفطر واجبة على الحر المسلم أو شعير

Fıtır sadakası hür olan Müslüman kişiyeye vaciptir. Fıtır sadakası yarım sâ' buğday veya bir sâ' hurma, kuru üzüm ya da arpa olarak verilir.²⁶⁴

Kudûrî'nin *et-Tecrîd*'inde metnin, İbn Ömer (r.a) ve Nâfi'in (r.a) birlikte rivayet ettiği tarikle geldiği görülmüştür.²⁶⁵ Bu nakille gelen ve metin açısından da en yakın hadis Buhârî'nin *Sahîh*'inde şöyle geçmektedir;

حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: " فَرَضَ النَّبِيُّ صَدَقَةَ الْفِطْرِ أَوْ قَالَ: رَمَضَانَ عَلَى الذَّكَرِ وَالْأُنْثَى وَالْحُرِّ وَالْمَمْلُوكِ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ، فَعَدَلَ النَّاسُ بِهِ نِصْفَ صَاعٍ مِنْ بُرِّ "

Ebû Nu'mân → Hammâd b. Zeyd → Eyyûb → Nâfi'

İbn Ömer (r.a) şöyle nakletmiştir; “Resûlullah (s) Ramazanda fıtır sadakasını Müslümanların hür veya köle, erkek veya kadın her birine hurmadan bir sa' veya arpadan bir sa' olmak üzere farz kıldı. Müslümanlar bunu yarım sa' buğdaya denk tutmuşlardır.”²⁶⁶

²⁶² el-Meydânî, *el-Lübâb*, I, 241.

²⁶³ el-Haddâd, *el-Cevheratü'n-Neyyira*, I, 327.

²⁶⁴ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 61.

²⁶⁵ Kudûrî, *et-Tecrîd*, III, 1379, (6032).

²⁶⁶ Buhârî, *Zekat*, 77, (1511).

Hadis kaynaklarında yapılan tetkikler sonucu bahsi geçen metnin nakillerinin her biri İbn Ömer (r.a) kaynaklıdır. Genel manada metinler birbirinin aynısıdır.²⁶⁷

Hanefî fikhının mühim kaynaklarına bakıldığında, *el-Muhtasar* öncesi eserlerde metin; Şeybânî'nin *el-Asl* ve *el-Câmiu's-Sağîr* isimli eserlerinde geçmektedir.²⁶⁸ Et-Tahavî'nin *Şerhu Meâni'l-Âsâr* ve *Şerhu Müşkili'l-Âsâr* adlı kitaplarında da bulunmaktadır.²⁶⁹ *Muhtasaru't-Tahavî*'de de Kudûrî'nin eserindeki lafızların büyük bir kısmının bulunduğu bir hadis vardır.²⁷⁰ Sonrası dönemde ise; *el-Hidâye*'de metin ufak kelime farklılıklarıyla geçmektedir.²⁷¹ *el-İhtiyâr*'da ise birebir aktarılmıştır.²⁷² *Mecma'u'l-Bahreyn*, *Kenzü'd-Dekâik* ve *el-Vikâye*'de benzer metinlerle geçmektedir.²⁷³

Görüldüğü üzere metin muteber hadis kaynaklarında geçmektedir ve 'sahîh'tir. Hanefî fikhının bazı kaynaklarına bakıldığında, *Muhtasar* öncesi ve sonrası dönemde bulunduğu tespit edilmiştir.

2.1.4. Alışverişler Kitabı

İslam dini helal kazanca büyük önem vermiş ve onun değeri üzerinde durarak mü'minleri bu konuda teşvik etmiştir. Bu doğrultuda sosyal hayattaki iş bölümlerinde ve alışveriş gibi toplumun hepsini ilgilendiren hususlarda temel ilke ve prensipler ortaya koyarak belli bir düzende güvenilir bir ortam oluşturma çabasında olmuştur. Bu çabaların hepsi İslam hukukunun ilgi alanındadır.

²⁶⁷ Müslim, Zekat, 4, (984); Ebû Dâvûd, Zekat, 19, (1611); Tirmizî, Zekat, 35, (676); Nesâî, Zekat, 31, (2501); İbn Mâce, Zekat, 21, (1826); Dârimî, *Sünen*, II, 1034, (1702); Mâlik b. Enes, *Muvattâ*, I, 381, (773); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 164, (5942).

²⁶⁸ eş-Şeybânî, İbn Abdullah Muhammed b. Hasan, *el-Câmiu's-Sağîr Mea Şerhi Nafîi'l-Kebîr*, thk., Abdul Hayy Leknevî, İdâratü'l-Kur'ân yay., Pakistan, 1990, s. 136; *el-Asl*, II, 173.

²⁶⁹ et-Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, II, 46, (3129); *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, IX, 16, (3391).

²⁷⁰ et-Tahavî, *el-Muhtasar*, s. 51.

²⁷¹ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 182.

²⁷² el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, 200.

²⁷³ İbnü's-Sââtî, *Mecma'u'l-Bahreyn*, s. 199-201; en-Nesefî, *Kenzü'd-Dekâik*, s. 218; Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l-Vikâye*, II, 228-230.

2.1.4.1. Fâsîit Alışveriş

Bu babta iki farklı rivayet bulunmaktadır. Kudûrî' *Muhtasar*'da aynı konuda ve birlikte yer verdiği için ayrı ayrı tariklerine bakılıp inceleme yapılmış fakat beraber değerlendirilmiştir.

Kütüb-i Tis'a'da; "Müşteri kızıştırmamanın ve şehirli veya kasabalı kimselerin tüccar bedevîlerden mal satın almasının yasaklanması" ile ilgili olan hadisle ilgili yedi tane, "Satılması için şehre getirilen malı daha şehre ulaşmadan gidip almayı sonra halka yüksek fiyata satmayı yasaklayan" hadisle ilgili ise dört tane rivâyet bulunmaktadır.

2.1.4.1.1. "Müşteri Kızıştırmamanın ve Şehirli veya Kasabalı Kimselerin Tüccar Bedevîlerden Mal Satın Almasının Yasaklanması" Hadisi

Metnin *el-Muhtasar*'daki hali şu şekildedir;

نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن النجش وعن بيع الحاضر للبادي

Resulullah (s) satın alma niyetinde olmadan müşteri kızıştırmayı ve şehirli veya kasabalı kimselerin (mal satmak için şehre gelen) bedevîlerden mal satın almasını (böylece bedevîlerin mallarını düşük fiyata satmalarına engel olup halka yüksek fiyata satmalarını) yasaklamıştır.²⁷⁴

Hadis ile ilgili *el-Muhtasar*'da hangi tarikle geldiğine ilişkin bilgi olmadığı için ve onun dışındaki Kudûrî kitaplarında da metin bulunmadığından dolayı, metne en yakın olan Buhârî'nin *Sahîh*'inde bulunduğu görülmüştür.

Sahîh'teki rivayet şu şekildedir;

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: " نَهَى رَسُولُ اللَّهِ أَنْ يَبِيعَ حَاضِرٌ لِبَادٍ، وَلَا تَتَّاجَشُوا، ... "

Ali b. Abdullah → Süfyân → Zührî → Saîd b. el-Müseyyeb

²⁷⁴ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 84.

Ebû Hureyre'den (r.a) şöyle dediği rivayet edilmiştir;

“Resûlullah (s) şehirliyi bedeviyi malını satmaktan nehyetmiştir. Ve müşteri kandırıp kızıştırmayınız” buyururdu ...²⁷⁵

Bu metinle ilgili yedi hadisin beş farklı tarikle günümüze ulaştığı tespit edilmiştir. *Sahih*'te geçen metinle beraber Ebû Hureyre (r.a) tarikiyle iki hadis daha vardır. Bu varyantla gelen metinler genel manada birbirlerinin aynısıdır.²⁷⁶ Diğer hadisler ise; Talha b. Ubeydullah (r.a),²⁷⁷ Câbir (r.a),²⁷⁸ Abdullah b. Ömer (r.a)²⁷⁹ ve İbn Abbas (r.a)²⁸⁰ tarikiyle gelmiştir. Bu rivayetler arasında da metin olarak genel manada bir farklılık yoktur.

Bu rivayetle ilgili diğer bilgilendirme ve değerlendirmeler bir sonraki hadisle beraber yapılacaktır.

2.1.4.1.2. “Satılması İçin Şehre Getirilen Malın Daha Şehre Ulaşmadan Gidip Alınıp Sonra Halka Yüksek Fiyata Satılmasının Yasaklanması” Hadisi

Metnin *Muhtasar*'daki şu şekildedir;

نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن تلقي الجلب

Resulullah (s) satılması için şehre getirilen malı daha şehre ulaşmadan gidip almayı sonra halka yüksek fiyata satmayı yasaklamıştır.²⁸¹

Bu rivayet ile ilgili de *Muhtasar*'da hangi tarikle geldiğine dair bilgi olmadığından ve Kudûrî'nin diğer kitaplarında da metin bulunmadığından dolayı, Müslim'in *Sahih*'indeki hadis zikredilmiştir.

Sahih'teki metin Yahyâ b. Yahyâ → Huşeym → Hişâm → İbn Sîrîn → Ebû Hureyre (r.a) senediyle *Muhtasar*'da gelen haliyle geçmektedir.²⁸²

²⁷⁵ Buhâri, Büyü', 58, (2140).

²⁷⁶ Müslim, Nikah, 6, (1413); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 190, (7248).

²⁷⁷ Ebu Dâvud, Büyü' ve'l-İcârât, 47, (3441).

²⁷⁸ Tirmizî, Büyü', 13, (1223).

²⁷⁹ Nesâî, Büyü', 17, (4497).

²⁸⁰ İbn Mâce, Ticârât, 15, (2177).

²⁸¹ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 84.

Bu metin dört farklı kaynaktan tespit edilmiş ve Ebû Hureyre (r.a.)²⁸³ ve İbn Ömer (r.a.)²⁸⁴ olmak üzere iki farklı nakille geldiği görülmüştür. Hadisler ufak farklılıklar dışında birbirinin aynısıdır.

el-Meydânî her iki rivayeti fikhî olarak şu şekilde yorumluyor;

“Peygamberimiz (s) satın alma kastı olmaksızın sırf müşteri kızıştırmak için malın fiyatını artırmayı yasaklamıştır. Yine satılmak için şehre getirilmekte olan malı daha şehre girmeden gidip almayı sonra halka pahalı şekilde satmayı yasaklamıştır. Bunun mekruh olması şehir halkına zarar vermesi durumundadır. Şayet malı getirenler fiyatta aldatılmaları durumu varsa (şehir halkı için zarar söz konusu olmasa bile) mekruh olur. Çünkü burada (piyasadan haberdar olmadıklarından dolayı) mal sahiplerini aldatarak zarara uğratma vardır. Aynı şekilde şehirli veya kasabalı kişilerin köylüler adına alışveriş yapmalarını da yasaklamıştır. Çünkü böyle yapmakla halk zarara uğrayacaktır.”²⁸⁵

Her iki rivayet ile ilgili Hanefî mezhebinin mühim kaynaklarına bakıldığında, *el-Muhtasar* öncesi eserlerde metin; et-Tahâvî'nin *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'ı ve *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*'ında her iki hadis de tek bir rivayette geçmektedir.²⁸⁶ Kudûrî sonrası eserlerden *el-Hidâye* ve *el-İhtiyâr*'da her iki incelenen rivayet hadis olduğu Peygamberimiz'e (s) nispet edilerek belirtilmiştir. *Mecma'u'l-Bahreyn*'de ise iki rivayet de benzer metinlerle geçmektedir.²⁸⁷

Görüldüğü üzere her iki metin de muteber hadis kaynaklarında zikredilmektedir, *sahih*'tir. Bazı Hanefî kaynaklar incelendiğinde Kudûrî öncesi ve sonrası dönemde metne ulaşılmıştır.

²⁸² Müslim, Büyü', 5, (1519).

²⁸³ Ebu Dâvud, Büyü' ve'l-İcârât, 45, (3437).

²⁸⁴ Nesâî, Büyü', 18, (4499); İbn Mâce, Ticârât, 16, (2179).

²⁸⁵ el-Meydânî, *el-Lübâb*, I, 379-381; Ayrıntılı bilgi için Bkz. İbn Kutluboğa, *et-Tercih ve't-Tashih*, s. 180; el-Haddâd, *el-Cevheratü'n-Neyyira*, I, 474.

²⁸⁶ et-Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, IV, 9, (5506); *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, XIV, 516, (5805).

²⁸⁷ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 74; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, II, 313-314; İbnü's-Sââtî, *Mecma'u'l-Bahreyn*, s. 296.

2.1.5. Sarf Kitabı

Bu başlık içerisinde tek rivâyet bulunmaktadır, o da “Altın karşılığında altın ya da gümüş karşılığında gümüş satışı birbirlerine denk miktarda olurlarsa caiz olacağına” dair olan hadistir. *Kütüb-i Tis'a*'da metin ile ilgili yedi rivâyet tespit edilmiştir.

2.1.5.1. “Altın Karşılığında Altın veya Gümüş Karşılığında Gümüş Satışı” Hadisi

Her iki bedeli de para, altın ve gümüş cinsinden olan alışveriş çeşidine sarf denir.²⁸⁸ el-Meydânî *Lübâb*'da bu konu hakkında şöyle der; “Eğer kişi altını altına, gümüşü gümüşe satar ise kalite ve işçilik olarak farklı olsalar bile ancak birbirlerine denk miktarda olduklarında caiz olur. Altın karşılığı gümüş satışında cins farklılığı bulunduğu için fazlalık caizdir. Fakat iki illetten biri bulunduğu için vade haramdır. Akdi yapan kişilerin ayrılmadan önce bedelleri teslim almaları şarttır.”²⁸⁹

el-Muhtasar'daki metin şu şekildedir;

فإن باع فضة بفضة أو ذهباً بذهب لم يجز إلا مثلاً بمثل

Altın karşılığında altın ya da gümüş karşılığında gümüş satışı birbirlerine denk miktarda olurlarsa caiz olur.²⁹⁰

Kudûrî *et-Tecrîd* isimli eserinde bu rivayeti metin olarak çok yakın olan Ubade b. Samit (r.a) tarikiyle aktarmıştır. İncelemeler bu tarikle gelen rivayetler üzerine yoğunlaştırılmıştır.²⁹¹ Eserdeki metne en yakın Müslim'in *Sahîh*'indeki rivayettir.

Sahîh'deki rivayet şu şekildedir;

²⁸⁸ el-Haddâd, *el-Cevheratü'n-Neyyira*, I, 506.

²⁸⁹ el-Meydânî, *el-Lübâb*, I, 409-410.

²⁹⁰ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 90.

²⁹¹ Kudûrî, *et-Tecrîd*, V, 2356, (11239).

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَعَمْرُو النَّاقِدُ، وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَاللَّفْظُ لِابْنِ أَبِي شَيْبَةَ، قَالَ إِسْحَاقُ: أَخْبَرَنَا، وَقَالَ الْأَخْرَانِ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ خَالِدِ الْحَدَّاءِ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَبِي الْأَشْعَثِ، عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ: " الدَّهَبُ بِالدَّهَبِ، وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ ... سَوَاءٌ بِسَوَاءٍ يَدًا بِيَدٍ ... "

Ebûbekir b. Ebî Şeybe → Amr en-Nâkıd → İshak b. İbrâhîm rivayet ettiler. Lâfız İbni Ebî Şeybe'nindir. İshak Bize haber verdi ifadesini kullandı. Diğerleri: Bize Vekî' hadis olarak nakletti dediler. (Demiş ki) : Bize Süfyân, Hâlid el-Hazzâ'dan, o da Ebû Kılâbe'den, o da Ebu'I-Eş'as'dan, o da Ubâde b. Sâmit'den naklen rivayet etti.

Ubâde b. Sâmit (r.a) şöyle demiştir: Resûlullah (s):

"Altın karşılığında altın, gümüş karşılığında gümüş ... birbirine eşit olarak peşin satılırlar ... " buyurdular.²⁹²

Hadis Müslim'de geçmektedir, sahihtir. Aynı zamanda metin farklı tarikle Buhârî'de geçmesi hasebiyle *muttefekun aleyh*'tir.

Ubâde b. Sâmit (r.a) tarikiyle gelen Tirmizî'nin *Sünen*'indeki rivayette²⁹³ "Misli misline yani ölçek ve tartı birimi olarak denk olmak şartıyla değiştirilir." kısmından sonra *فَمَنْ زَادَ أَوْ أَزَادَ، فَقَدْ أَرَبَى* (Kim fazla verir veya fazla alırsa faizcilik yapmış olur) cümlesi de geçmektedir. Bu tarikle gelen diğer rivayetler de Tirmizî'deki gibi gelmiştir.²⁹⁴ Buhârî'nin *Sahîh*'inde Hz. Ebûbekir (r.a) tarikiyle gelen rivayet ise Müslim'in *Sahîh*'indeki rivayetle oldukça benzerdir.²⁹⁵

Hanefî fikhının mühim kaynaklarına bakıldığında, Kudûrî öncesi eserlerde metin; İmam Şeybânî'nin *el-Asl* isimli eserinde senediyle birlikte zikredilmiştir.²⁹⁶ et-Tahâvî'nin *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'ı ve *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*'ında da geçmektedir.²⁹⁷

²⁹² Müslim, *Müsâkât*, 15, (1583).

²⁹³ Tirmizî, *Büyu*', 23, (1240).

²⁹⁴ Ebu Dâvud, *Büyu*' ve *İcârât*, 12, (3349); Nesâî, *Büyu*', 44, (4564); Dârimî, *Sünen*, III, 1680, (2621); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 357, (22683).

²⁹⁵ Buhârî, *Büyu*', 77, (2175).

²⁹⁶ eş-Şeybânî, *el-Asl*, II, 586.

²⁹⁷ et-Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, IV, 64, (5755); *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, XV, 387, (6104).

Sonrası dönem eserlerde ise; *el-Hidâye* ve *el-İhtiyâr*'da metnin Peygamberimiz'e (s) ait olduğu zikredilmiştir.²⁹⁸

Görüldüğü üzere rivayet muteber hadis kaynaklarında geçmektedir ve *sahîh*'tir. Hanefî kaynaklarının bazılarında Kudûrî öncesi ve sonrası dönemde hadise ulaşılmıştır.

2.1.6. Hibe Kitabı

Hibe: Lügatte alan kişiye her hangi bir faydası olacak şeyle iyilikte bulunmak manasında olup, Şer'î manada ise muayyen ve şahsa ait bir şeyi karşılıksız olarak başkasına mülk olarak vermek demektir.²⁹⁹ Hibe etme, hediyeleşmek ve sadaka vermek olarak da ifade edilebilir.

Bu başlıkta hadis olarak tek rivâyet bulunmaktadır, o da “Ömürlük verilen malın caiz olacağı” ile ilgili hadistir. *Kütüb-i Tis'a*'da metin ile ilgili yedi rivâyet tespit edilmiştir.

2.1.6.1.“Ömürlük Verilen Malın Caiz Olacağı” Hadisi

Vefat ettiğinde geri almak kaydıyla bir şahsa ev hibe etmek anlamına gelen ‘عمری’ kelimesi, hibe edilen şahıs hayatta olduğu sürece kendisinin, vefat ettiğinde ise varislerinin olması üzere caizdir. Ki şart geçersiz olduğu halde temlik sahihtir. Çünkü hibe fasit şartlarla batıl olmaz.³⁰⁰

el-Muhtasar'daki metin şu şekildedir;

العمري جائزة

Ömürlük verilen mal caizdir.³⁰¹

Kudûrî *et-Tecrîd*'de Câbir (r.a) tarikiyle metni zikretmiştir.³⁰² Bu tarikle gelen hadis Müslim'in *Sahîh*'inde geçmektedir.

²⁹⁸ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 115; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, II, 333.

²⁹⁹ el-Meydânî, *el-Lübâb*, I, 613.

³⁰⁰ el-Meydânî, *el-Lübâb*, I, 625.

³⁰¹ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 125.

Sahih'teki rivayet Muhammed b. Müsennâ → Muhammed b. Beşşâr → Muhammed b. Ca'fer → Şuayb → Katâde → Atâ Câbir b. Abdullah (r.a) senediyle aynı metinle geçmektedir.³⁰³

Hadis Buhârî'nin *Sahih*'inde ise Ebû Hureyre (r.a) tarikiyle gelmiştir. Fakat Buhârî bu rivayeti verdikten sonra metnin devamına Atâ'nın (r.a) Câbir b. Abdullah'tan (r.a) aldığı tarikle gelen rivayetin de aynı metin olduğu kaydını düşmüş fakat metni tekrar verme gereği duymamıştır.³⁰⁴

Elde edilen diğer rivayetlerin hepsi Câbir b. Abdullah (r.a) tarikiyledir. Ebû Dâvud'un *Sünen*'inde rivayet ziyadeleriyle şu şekildedir; **الْعُمَرَى جَانِزَةً لِأَهْلِهَا، وَالرُّقْبَى** (ömürlük verilen mal), ehli için caizdir (mal, kendisine hibe edilen kişiye aittir). **رَقْبَى**³⁰⁵, ehli için caizdir.)³⁰⁶ Geriye kalan hadislerin bir kısmı Ebû Dâvud'un metni ile birebir aynıdır, bir kısmı ise ufak harf farklılıklarıyla veya kelime yer değiştirmeleriyle aynı manada gelmiştir.³⁰⁷

Hanefî fıkının muteber kaynaklarına bakıldığı takdirde, Kudûrî öncesi kitaplarda metin; et-Tahâvî'nin *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'ı ve *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*'ında geçmektedir.³⁰⁸ Sonrası dönem kaynaklarda ise metin *el-Hidâye* ve *el-İhtiyâr*'da geçmektedir. *Mecma'u'l-Bahreyn*'de ise benzer ifadelerle gelen bir hadis metni vardır.³⁰⁹

Görüldüğü üzere rivayet muteber hadis kitaplarında bulunmaktadır ve '*sahih*'tir. Hanefî mezhebinin Kudûrî öncesi ve sonrası döneme ait bazı kaynaklarında bu rivayete rastlanmıştır.

³⁰² Kudûrî, *et-Tecrîd*, VIII, 3819, (18363).

³⁰³ Müslim, *Hibât*, 4, (1625).

³⁰⁴ Buhârî, *Hibe*, 32, (2626).

³⁰⁵ Rukbâ: Senden önce vefat edersem bu ev senin olsun, sen benden önce ölürsen ev benim mülküne döner, diyerek yapılan hibedir. Bkz: el-Meydânî, *el-Lübâb*, I, 625.

³⁰⁶ Ebu Dâvud, *Büyu'* ve'l-İcârât, 79, (3558).

³⁰⁷ Tirmizî, *Ahkâm*, 16, (1351); Nesâî, *Umrâ*, 3, (3739); İbn Mâce, *Hibât*, 4, (2383); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXII, 158, (14254).

³⁰⁸ et-Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, IV, 91, (5853); *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, XIV, 74, (5463).

³⁰⁹ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 314; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 72; İbnü's-Sââtî, *Mecma'u'l-Bahreyn*, s. 466.

2.1.7. Ölü Arazinin İhyası Kitabı

Ölü arazi; suyu bulunmamak, su altında kalmak veya bunlar gibi ziraata engel olan sebeplerden dolayı kullanılmayan arazilerdir. Böylesi yerler şu şartlarla ölü arazi hükmünü alır; (İslam döneminde) hiç sahibi bulunmamak ya da İslam döneminde sahip olunduğu halde (uzun zamandır terkedilmiş olduğu için) belli bir sahibi olmaması (halinde) ve bir kişi yerleşim yerinin dışına çıkıp bağırdığı zaman, sesi o yerden duyulmayacak kadar yerleşim yerinden uzak olmasıdır.³¹⁰

Bu başlık içerisinde tek rivâyet bulunmaktadır, o da “Ölü araziye ihyâ edenin ona sahip olacağına” dair olan hadistir. *Kütüb-i Tis'a*'da metin ile ilgili beş rivâyet tespit edilmiştir.

2.1.7.1. “Ölü Araziye İhyâ Eden Ona Sahip Olur” Hadisi

Ölü araziye devlet başkanının izniyle ihyâ eden o araziye sahip olur. Bu ittifakla sabittir.³¹¹ Ebû Hanîfe'ye (r.a) göre kişi ölü araziye devlet izni olmadan ihyâ ettiği zaman o yeri zimmetine geçiremeyeceğinden araziye devlet sahip olur. Evlâ olan devletin o araziye ihyâ edenden almamasıdır. Fakat bu durum devletten izin alınması gerektiğini bilmiyorsa geçerlidir. Eğer umursamadığı için izin almamışsa devlet onu cezalandırmak için araziye ondan alır.³¹²

el-Muhtasar'daki metin şu şekildedir;

موات من أحياء ملكه

Ölü araziye ihyâ eden ona sahip olur.³¹³

Kudûrî *et-Tecrîd*'de Saîd b. Zeyd b. Amr (r.a) tarikiyle gelen rivayeti almıştır.³¹⁴ Metin Ebû Dâvud'ın *Sünen*'inde şu şekildedir;

³¹⁰ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 140.

³¹¹ el-Meydânî, *el-Lübâb*, I, 690; İbn Kutluboğa, *et-Tercih ve't-Tashih*, s. 319.

³¹² el-Haddâd, *el-Cevheratü'n-Neyyira*, II, 87.

³¹³ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 140.

³¹⁴ Kudûrî, *et-Tecrîd*, VIII, 3738, (18022).

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ، عَنِ النَّبِيِّ قَالَ: " مَنْ أَحْيَا أَرْضًا مَيْتَةً فَهِيَ لَهُ وَلَيْسَ لِعِرْقٍ ظَالِمٍ حَقٌّ

Muhammed b. Müsennâ → Abdü'l Vehhâb → Eyyûb → Hişâm b. Urve
→ Ebîhi (Urve b. Zübeyr)

Said b. Zeyd'den rivayet olunduğuna göre, Hz. Peygamber (s) şöyle buyurmuştur:

"Kim ölü bir toprağı ihyâ ederse (canlandırırsa) o toprak onundur. Zalim damar (sahibin)e hakk yoktur."³¹⁵

Diğer hadisler; Hz. Aişe (r.a),³¹⁶ Câbir b. Abdullah (r.a),³¹⁷ Ömer b. Hattâb (r.a)³¹⁸ tarikleriyle gelmiştir. Metin olarak bir birinin benzeri rivayetlerdir.

Hanefî fıkhnının muteber kaynaklarına bakıldığı takdirde, Kudûrî öncesi kitaplarda metin; İmam Şeybânî'nin *el-Asl* isimli eserinde geçmektedir.³¹⁹ et-Tahavî'nin *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'ı ve *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*'ında da tespit edilmiştir.³²⁰ Sonrası dönem eserlerde ise; *el-Hidâye* ve *el-İhtiyâr*'da metin geçmektedir.³²¹ *Kenzü'd-Dekâik* ve *el-Vikâye*'de ise *Muhtasar*'daki metne benzer metinler şeklinde geldiği tespit edilmiştir.³²²

Görüldüğü üzere rivayet muteber hadis kaynaklarında zikredilmiştir ve 'sahîh'tir. Kudûrî öncesi ve sonrası dönemde Hanefî mezhebine ait eserlerin bazılarında metne ulaşılmıştır.

³¹⁵ Ebu Dâvud, Harâc, İmâre ve'l Fey'i, 37, (3073).

³¹⁶ Buhârî, Hars ve'l Müzâraa', 25, (2335).

³¹⁷ Dârimî, *Sünen*, 2700, (2649); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXII, (14361).

³¹⁸ Mâlik b. Enes, *Muvatta*, 288, (2168).

³¹⁹ eş-Şeybânî, *el-Asl*, II, 137.

³²⁰ et-Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, III, 270, (5314).

³²¹ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, IV, 534; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 92.

³²² en-Nesefî, *Kenzü'd-Dekâik*, s. 616; Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l-Vikâye*, V, 108.

2.1.8. Nikah Kitabı

Nikah, geçmiş zamanı belirten kiplerden oluşan iki lafızla karşılıklı yapılan icab ve kabulden ibaret bir akittir.³²³

Bu kitap başlığında üç farklı rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerle alakalı *Kütüb-i Tis'a*'da; “Bir kimsenin, kadını halası ve teyzesi ile birlikte aynı anda nikâh altında tutamayacağı” ile ilgili olan birinci hadiste yedi tane, “Bir kimsenin, bir kadını erkek veya kız kardeşinin kızı ile birlikte aynı anda nikâh altında tutamayacağı” ile ilgili olan ikinci hadiste dört tane ve “Hür kadın üzerine, câriyenin kuma olarak alınmasının câiz olmadığı fakat câriye üzerine, hür kadınla evlenmenin câiz olduğu” ile ilgili olan üçüncü hadiste de bir tane *-Kütüb-i Tis'a* dışındaki eserlerde beş tane- rivayet bulunmaktadır.

İlk iki rivayet Kudûrî' *Muhtasar*'da aynı mevzuda ve beraber yer verdiği için ayrı ayrı tariklerine bakılıp inceleme yapılmış fakat birlikte değerlendirilmişlerdir.

2.1.8.1. “Bir Kimsenin, Kadını Halası ve Teyzesi ile Birlikte Aynı Anda Nikah Altında Tutamayacağı” Hadisi

“Bir adam, ikisinden biri erkek kabul edildiğinde birbirine haram olacak iki kadını aynı anda nikahı altında tutamaz. Zira bu durumda olan iki kadını aynı anda nikah altında tutmak akrabalık ilişkilerine zarar verir.³²⁴

el-Muhtasar'da metin şu şekilde geçmektedir;

لا يجمع بين المرأة وبين عمتها وخالتها

Bir kimse, kadını halası ve teyzesi ile birlikte aynı anda nikah altında tutamaz.³²⁵

³²³ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 5.

³²⁴ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 9-10.

³²⁵ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 145.

Metin Kudûrî'nin diğer eserlerinde geçmemektedir. Metin Buhârî'nin *Sahîh*'inde, Abdullah b. Yûsuf → Mâlik → Ebu'z Zinât → el-A'rec → Ebû Hureyre (r.a) senediyle yaklaşık aynı lafızlarla yer almaktadır.³²⁶

Bu metinle ilgili toplam yedi rivayetin altısı Ebû Hureyre'den (r.a) nakledilmiştir.³²⁷ Diğeri ise Ebû Saîd el-Hudrî (r.a) tarikidir.³²⁸ Tarikler farklı olsa da metinlerin hepsi ufak harf farklılıkları dışında neredeyse tamamen aynıdır.

Bu hadisile ilgili diğer değerlendirme ve bilgilendirmeler bir sonraki hadisile birlikte yapılacaktır.

2.1.8.2. “Bir Kimsenin, Kadını Erkek veya Kız Kardeşinin Kızı ile Birlikte Aynı Anda Nikah Altında Tutamayacağı” Hadisi

Metin *el-Muhtasar*'da şu şekildedir;

لا يجمع بين المرأة وبين ابنة أخيها ولا ابنة أختها

Bir kimse, kadını erkek veya kız kardeşinin kızı ile birlikte aynı anda nikah altında tutamaz.³²⁹

Metin Kudûrî'nin diğer eserlerinde geçmemektedir. Metin Tirmizî'nin *Sünen*'inde Hasan b. Ali el-Hallâl → Yezid b. Hârûn → Dâvud b. Ebû Hind → Âmir → Ebû Hureyre (r.a.) senediyle yaklaşık aynı lafızlarla yer almaktadır.³³⁰

Metinle ilgili elde edilen hadislerin üç tanesi Ebû Hureyre'den (r.a) nakledilmiştir.³³¹ Diğeri ise Hz. Câbir'den (r.a) nakledilmişti.³³² Metinler ufak farklılıklar dışında genel manada birbirinin aynısıdır.

³²⁶ Buhârî, Nikah, 27, (5109).

³²⁷ Müslim, Nikah, 4, (1408); Ebu Dâvud, Nikah, 13, (2066); Nesâî, Nikah, 47, (3288); Malik b. Enes, *Muvatta*, II, 37, (1520); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVI, 35, (9952).

³²⁸ İbn Mâce, Nikah, 31, (1930).

³²⁹ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 145.

³³⁰ Tirmizî, Nikah, 31, (1126).

³³¹ Ebu Dâvud, Nikah, 13, (2065); Dârimî, *Sünen*, III, 1394, (2224);

³³² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXII, 470, (14633).

Hanefî mezhebi'nin muteber kaynaklarına bakıldığı takdirde, Kudûrî öncesi metinlerde her iki rivayet; et-Tahâvî'nin *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*'ında geçmektedir.³³³ *Muhtasar* sonrası döneme ait eserlerde ise *el-Hidâye* ve *el-İhtiyâr*'da metin birebir geçmektedir. *Mecma'u'l-Bahreyn* ve *el-Vikâye*'de ise benzer halde gelmiştir.³³⁴

Görüldüğü üzere her iki rivayet de muteber hadis kaynaklarında zikredilmiştir ve 'sahîh'tir. Kudûrî öncesi ve sonrası dönemde Hanefî mezhebine ait bazı eserlerde hadise ulaşılmıştır.

2.1.8.3. Hür Kadın Üzerine Cârîye ve Cârîye Üzerine Hür Kadınla Evlenmenin Câiziyet durumu” Hadisi

Hür kadının rızası olsa dahi üzerine cariye ile evlenmek caiz değildir. Bununla birlikte hür kadın bâin talakla bile olsa iddette iken üzerine cariye alınamaz. Ancak cârîye üzerine hür kadınla evlenmekte bir beis yoktur. Hatta cârîyeler, nikahsız bile helal olabilen kadınlardandırlar.³³⁵

Metin *el-Muhtasar*'da şu şekilde geçmektedir;

لا يجوز أن يتزوج أمة على حرة ويجوز الحرة عليها

“Hür kadın üzerine, cârîyenin (kuma olarak) alınması câiz değildir. Cârîye üzerine, hür kadınla evlenmek câizdir.³³⁶

Kudûrî rivayeti aktarırken bazı kelimeleri birebir, bazı kelimeleri de aynı manaya gelen fakat farklı lafızlarla aktarmıştır. Müellifin *et-Tecrîd* isimli eserinde rivayet Hz. Ali (r.a) tarikiyle tespit edilmiştir.³³⁷ Bu tarikle tek bir rivayet tespit edilmiştir. Hadis İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'inde geçmektedir. Bu hadis, metinsel açıdanda *et-Tecrîd*'deki metnin büyük bir bölümünün birebir aynısıdır.

Musannef'teki rivayet şu şekildedir;

³³³ et-Tahavî, *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, XV, 205, (5951); XV, 207, (5952).

³³⁴ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 295-296; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 121; İbnü's-Sââtî, *Mecma'u'l-Bahreyn*, s. 514; Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l-Vikâye*, III, 9.

³³⁵ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 36-37.

³³⁶ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 149.

³³⁷ Kudûrî, *et-Tecrîd*, IX, 4480, (21812).

حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنِ الْمُنْهَالِ، عَنْ زَيْرٍ أَوْ عَبَّادِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عَلِيٍّ قَالَ: " لَا تُنْكَحُ
الْأُمَّةُ عَلَى الْحُرَّةِ وَتُنْكَحُ الْحُرَّةُ عَلَى الْأُمَّةِ "

Veki' → İbn Ebû Ya'lâ → el-Minhâl → Zirr → Abbâd b. Abdullah

Hiz. Ali (r.a) şöyle buyurmuştur; "Hür kadın üzerine, câriyeye (kuma olarak) nikahlanmayın. Cârîye üzerine, hür kadınla nikahlanabilirsiniz."³³⁸

Hadisin senedi rical kitaplarında incelenip senedin sıhhati konusunda İbn-i Ebî Leyla ismi üzerinde yoğunlaşmıştır;

İbni Ebî Leyla: Muhammed b. Abdurrahman b. Ebû Leylâ. Künyesi Ebû Abdurrahman'dır. Kûfe'li olup kadı (mesleğini icra etmiştir). Hafızası iyi değildir.³³⁹ Zehebî de "148'de vefat etmiştir, ezberi (hafızasında tutmakta) iyi değildir" demiştir.³⁴⁰ Ebû Dâvud Tayalîsî Şu'be'nin 'Hıfzetme konusunda Ebû Leylâ'dan daha kötüsünü görmedim' dediğini nakleder. Abdullah b. Ahmed de babasının 'Ebû Leylâ'nın zayıf' olduğunu söylediğini belirtir. Nesâî ise '(hadis konusunda) kuvvetli değildir' der. İbn Cerîr et-Taberî (310/923) de '(kendisiyle) ihticâc edilmez' demiştir.³⁴¹ Diğer ravîlerin 'sikâ' oldukları ve haklarında tenkit bulunmadığı görülmektedir. Bu bilgiler ışığında Ebû Leylâ'nın 'Daîfü'l Hadîs' olduğu kanaatine varılmıştır. Dolayısı ile rivayetin senedi bahsi geçen raviden ötürü 'zayıf' hükmündedir.

Hadis Saîd b. Müseyyeb (r.a)³⁴² ve Câbir b. Abdullah (r.a)³⁴³ kanalıyla da nakledilmiştir.

Hanefî mezhebi kaynaklarında Kudûrî öncesi dönem eserlerde bu rivayete ulaşılamamıştır. Sonrası dönem eserlerde ise *el-Hidâye*, *el-İhtiyâr* ve *el-Vikâye*'de metin geçmektedir.³⁴⁴

³³⁸ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IX, 70, (16325).

³³⁹ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 548, (6081).

³⁴⁰ ez-Zehabî, *el-Kâşif*, II, 193, (5000).

³⁴¹ İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 1. Baskı, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye yay., Lübnan, 2004, V, 706-707, (7206).

³⁴² Malik b. Enes, *Muvatta*, II, 43, (1535); İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IX, 70, (16328); Abdurrezzak, *Musannef*, VII, 265, (13091).

³⁴³ Beyhakî, *Sünen-i Kübra*, VII, 175, (h.n.y.); Abdurrezzak, *Musannef*, VII, 265, (13089).

Görüldüğü üzere rivayete *Kütüb-i Tis'a* dışındaki kaynaklarda ulaşılmıştır ve İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'inde *zayıf* olarak geçmektedir. Kudûrî sonrası dönemde Hanefî mezhebine ait bazı eserlerde hadise ulaşılmıştır.

2.1.9. İlâ Kitabı

İlâ; bir şahsın nikahında olan hanımına dört ay veya daha fazla yaklaşmayacağına dair yemin etmesidir.³⁴⁵ Bu halde iken dört ay içerisinde hanımıyla beraber olursa yeminini bozmuş olur. Adama kefaret gerekir ve ilâ da düşmüş olur. Şayet dört ay geçtiği halde hanımına yaklaşmazsa kendisinden bir bâin talakla boş olur. Eğer kişi sadece dört aya yemin etmişse yemin de düşer. Bilakis ebediyen yaklaşmayacağına yemin etmişse yemin devam eder. Şayet dört aydan az bir zaman için yemin etmişse ilâ yapmış olmaz.³⁴⁶

Bu başlık içerisinde tek rivâyet bulunmaktadır, o da “Kişi dört aydan az müddet için yemin etmişse ilâ yapmış olmaz” hadisidir. *Kütüb-i Tis'a*'da metin ile ilgili rivâyet tespit edilememiştir. Bu dokuz kitap dışında kalan eserlerin üç tanesinde geçmektedir.

2.1.9.1. “Kişi Dört Aydan Az Müddet İçin Yemin Etmişse İlâ Yapmış Olmaz” Hadisi

el-Muhtasar'daki metin şu şekildedir;

إذا حلف على أقل من أربعة أشهر لم يكن موليا

Kişi dört aydan az müddet için yemin etmişse ilâ yapmış olmaz.³⁴⁷

Kudûrî'nin diğer kitaplarında geçmemektedir. Metne en yakın olan et-Tahâvî'nin, *Ahkâmu'l-Kur'ân*'daki rivayet şu şekildedir;

³⁴⁴ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 298-299; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 121; Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l-Vikâye*, III, 14-15.

³⁴⁵ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 96.

³⁴⁶ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 158-159.

³⁴⁷ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 162.

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْأَزْدِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَارِثُ بْنُ عُبَيْدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا
عَامِرُ الْأَحْوَلُ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: " كَانَ إِيلَاءُ أَهْلِ الْجَاهِلِيَّةِ السَّنَةِ وَالسَّنَتَيْنِ وَأَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ، فَوَقَّتَ
اللَّهُ لَهُمْ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ، فَمَنْ كَانَ إِيلَاؤُهُ مِنْهُمْ أَقَلَّ مِنْ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَلَيْسَ بِإِيلَاءٍ "

Ahmed b. Dâvud → Müslim b. İbrahim el-Ezdî → Hâris b. Ubeyd →
Âmir b. Ahvel → Atâ

İbn Abbas (r.a) demiştir ki; "İlâ câhiliyye ehlinin (yaptıkları) bir yıl, iki yıl ve daha fazla bir zaman için (adetlerinden) idi. Allah (c.c) îlâ yapanlar için dört ay vakit sınırı koydu. Kim dört aydan az müddet için yemin etmişse îlâ yapmış olmaz."³⁴⁸

Rical kitaplarındaki incelemeler sonucunda iki ravi üzerinde durulması durumu iktizâ etmiştir;

Haris b. Ubeyd Ebû Kudâme: Basralıdır. Kuvvetli değildir, İbn Maîn (233/848) zayıf olarak nitelendirmiştir.³⁴⁹ Ebû Hâtim (277/890); 'kuvvetli değildir ondan gelen hadisler delil olarak kullanılmaz' demiştir.³⁵⁰ İbn Hacer ise 'Sadûktur hata edebilen birisidir' demiştir.³⁵¹ Bize göre de İbn Hacer'in görüşü isabetli olup Sadûk olduğu kanaatine varılmıştır.

Âmir el Havl: Doğum ve vefat tarihi kaynaklarda geçmemektedir. Basralıdır. Ahmed b. Hanbel ve Nesâî; 'Kuvvetli değildir' demiştir. Ebû Dâvud; 'Ahmed'den zayıf olduğunu işittim' diye aktarmıştır. Ebû Hâtim ise; 'sikadır onda bir beis yoktur' demiştir.³⁵² İbn Hacer ise; 'Sadûktur, hata edebilen birisidir, altıncı tabakadandır' demiştir.³⁵³ Ravi 'Sadûk, Hasenu'l hadis'tir. Seneddeki diğer raviler sağladılar.

Hadis, incelenen ravilerin sıhhat durumlarından dolayı *hasen* hükmündedir.

³⁴⁸ et-Tahavî, *Ahkâmu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, thk. Sadettin Önal, 1. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) yay. İstanbul, 1997, II, 381, (1936).

³⁴⁹ ez-Zehebî, *el-Kâşif*, I, 303, (862).

³⁵⁰ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, V, 258, (1029).

³⁵¹ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 126, (1033).

³⁵² el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIV, 66, (3054).

³⁵³ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 299, (3103).

Gelen metinler genel manada bir birinin aynısıdır. Metni verilen hadis ile bir başka rivayet İbn Abbas (r.a) tarikiyle³⁵⁴ son rivayet ise es-Sevrî (r.a) tarikiyle gelmiştir.³⁵⁵

Hanefî mezhebi kitaplarında yapılan incelemede görüldü ki; *el-Muhtasar* öncesi dönem eserlerden sadece *Muhtasaru't-Tahâvî*'de metin benzer şekilde geçmektedir.³⁵⁶ Sonrası dönem eserlerden *el-Hidâye* ve *el-İhtiyâr*'da İbn Abbas tarikiyle metin geçmektedir. *Mecma'u'l-Bahreyn* ve *Kenzü'd-Dekâik* ve *el-Vikâye*'de ise metnin ilgili kısmı benzer olarak gelmiştir.³⁵⁷

Görüldüğü üzere rivayete *Kütüb-i Tis'a* dışındaki kaynaklarda ulaşılmıştır ve et-Tahâvî'nin, *Ahkâmu'l-Kur'âni'l-Kerîm*'inde 'hasen' olarak geçmektedir. Kudûrî sonrası dönemde bazı Hanefî eserlerde geçmektedir.

2.1.10. Hul' Kitabı

Hul' sözlükte; yerinden sökmek, çıkarmak anlamlarına gelir. Gömleği veya ayakkabıyı çıkarmak gibi durumlarda kullanılması uygundur.³⁵⁸ Şerî olarak ise; Nikah mülkünün kadının kabul etmesine bağlı olarak hul' kelimesiyle veya o manaya gelen bir sözle gidermek demektir.³⁵⁹

Bu başlıkta bir rivayet vardır o da; "Kocanın kabul etmesiyle, hanımıyla hul' yaptığında bu hul' ile bir bain talâğın meydana geldiğini bildiren" hadistir.

Kütüb-i Tis'a'da metin ile ilgili üç rivâyet tespit edilmiştir. Bu hadisler metinle birebir aynı olmadığı için diğer hadis kaynaklarında metne birebir uyan altı rivayet daha tespit edilmiştir. Hadisler incelenerek ulaşılan sonuçlar ilgili yerlerde belirtilmiştir.

³⁵⁴ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 381, (15631).

³⁵⁵ Abdurrezzâk, *Musannef*, VI, 451, (11630).

³⁵⁶ et-Tahavî, *el-Muhtasar*, s. 207;

³⁵⁷ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, II,392; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 210; İbnü's-Sââtî, *Mecma'u'l-Bahreyn*, s. 574; en-Nesefî, *Kenzü'd-Dekâik*, s. 291; Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l-Vikâye*, III, 92.

³⁵⁸ el-Haddâd, *el-Cevheratü'n-Neyyira*, II, 215.

³⁵⁹ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 103.

2.1.10.1. “Kocanın Kabul Etmesiyle, Hanımıyla Hul‘ Yaptığında Bir Bâin Talâğın Meydana Geldiğini Bildiren” Hadis

Karı-koca anlaşmazlar ve Allah’ın belirlediği sınırlara riayet edemeyeceklerinden yani nikah mevzuunda üzerlerine vacip olanı ve bir birlerine karşı hak ve sorumlulukları yerine getiremeyeceklerinden endişe ederlese, kadının kocasına fidye vererek kendisini boşattırmasında bir sakınca yoktur. Böyle yaparlar ve koca kabul ederse hulu‘ nedeniyle bir bâin talâk gerçekleşmiş olur.³⁶⁰

el-Muhtasar’daki rivâyet şu şekildedir;

وقع بالخلع تطليقة بئنة

Hul’ ile bir bâin talâk vukû bulmuş olur.³⁶¹

Kudûrî’nin diğer eserlerinde de *el-Muhtasar*’da olduğu gibi sened belirtilmemiştir. Metin benzer halde Dârakutnî’nin *Sünen*’inde Ebû Hasan Ali b. Muhammed b. Ahmed el-Mısrî → Abdullah b. Vuheyb el-Ğazî → Muhammed b. Ebu’s Serî → Ravvâd → Abbâd b. Kesîr → Eyyûb → İkrime → İbn Abbâs (r.a) senediyle geçmektedir.³⁶²

Beyhakî’nin *Sünen*’inde İbn Abbas (r.a)³⁶³, Abdurrezzâk’ın *Musannef*’inde Sevrî (r.a)³⁶⁴, İbn Ebî Şeybe’nin *Musannef*’inde Osman b. Affân (r.a)³⁶⁵ ve Şureyh (r.a)³⁶⁶ tarikleriyle gelen metinler küçük farklar dışında birebir aynı metinlerdir.

Buhârî ve Nesâî’de ise, metin birebir geçmese de o konu ve hüküm ile ilgili yaşanmış bir olay ve Resûlullah’ın (s) bu mevzudaki üslûbu ve usûlünü anlatan

³⁶⁰ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 103; Ayrıntılı bilgi için bkz: el-Haddâd, *el-Cevheratü’n-Neyyira*, II, 215.

³⁶¹ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 163.

³⁶² Dârakutnî, *Sünen*, V, 83, (4025).

³⁶³ Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, VII, 316, (h.n.y.);

³⁶⁴ Abdurrezzâk, *Musannef*, VI, 493, (11800).

³⁶⁵ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, X, 37, (18745); *Musannef*, X, 41, (18763).

³⁶⁶ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, X, 37, (18756).

metinler geçmektedir.³⁶⁷ Ebû Dâvud'daki Hz. Aişe (r.a) tarikiyle gelen hadis de yine Sâbit b. Kays (r.a) ve eşi arasındaki durumu anlatmaktadır.³⁶⁸

Hanefî kaynaklarına bakıldığı zaman görüldü ki Kudûrî'nin eseri öncesi dönem kaynaklarında metne ulaşılamamıştır. Sonrasındaki döneme ait kitaplarda ise; *el-Hidâye*' ve *el-İhtiyâr* 'da *el-Muhtasar*'daki metin birebir geçmektedir.³⁶⁹ *Mecma'u'l-Bahreyn, Kenzü'd Dekâik* ve *el-Vikâye*'de ise metnin ilgili kısmı benzer şekilde geçmektedir.³⁷⁰

Görüldüğü üzere rivayete muteber hadis kaynaklarında ulaşılmıştır ve 'sahih'tir. Kudûrî sonrası Hanefî mezhebine ait bazı eserlerde hadis geçmektedir.

2.1.11. Zihâr Kitabı

Lügatte zihâr; sırt sırta dönmek demektir. Nitekim iki kişi bir birlerine düşman oldukları zaman sırt sırta dönerler (birbirlerine sırtlarını dönerler). Zihâr Müslüman bir adamın, eşinin tamamını veya baş, yüz gibi bedeni anlatan bir uzvunu ya da üçte bir dördte bir gibi yaygın cüz'ünü ebedi olarak kendisine mahrem bir kadının uzvuna benzetmesidir.³⁷¹

Bu başlıkta bir rivayet vardır o da; "Zihârın kefaretinin ne olduğunu bildiren" hadistir. *Kütüb-i Tis'a* 'da metin ile ilgili beş rivâyet tespit edilmiştir.

2.1.11.1. Zihâr Kefareti ile İlgili Hadis

Zihâr konusundaki hüküm ilk olarak Mücâdele suresindeki ayetlerle sabit olmuştur³⁷²; ***Eşlerine zihâr yapıp da sonra dediklerinden dönenlerin, onlara temas etmeden önce bir köle azat etmeleri gerekir. Size öğütlenen işte budur. Allah yapıp ettiklerinizden tamamen haberdardır. Buna imkan bulamayan, temas etmeden önce peş peşe iki ay oruç tutar. Buna da gücü yetmeyen altmış fakiri***

³⁶⁷ Buhârî, Talâk, 12, (5273); Nesâî, Talâk, 34, (3463).

³⁶⁸ Ebû Dâvud, Talâk, 18, (2228).

³⁶⁹ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, II, 395; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 215.

³⁷⁰ İbnü's-Sââtî, *Mecma'u'l-Bahreyn*, s. 580; en-Nesefî, *Kenzü'd-Dekâik*, s. 294; Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l-Vikâye*, III, 95.

³⁷¹ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 109.

³⁷² el-Haddâd, *el-Cevheratü'n-Neyyira*, II, 222.

*doğurur. Bu Allah'a ve Resûlüne imanınızı göstermeniz içindir. İşte bunlar Allah'ın koyduğu kurallardır.*³⁷³ Kişi zihârdan sonra eşiyile cinsel olarak beraber olmayı kastettiği zaman kefareti yerine getirmesi vacip olur.³⁷⁴

el-Muhtasar'daki metin şu şekildedir;

وكفارة الظهار : عتق رقبة فإن لم يجد فصيام شهرين متتابعين فإن لم يستطع فإطعام مسكينا

Zihârın kefareti; bir köle azat etmektir, eğer (köle) bulamazsa ard arda iki ay oruç, buna da gücü yetmez ise altmış fakiri doymaktır.³⁷⁵

Bu rivayet ile ilgili Kudûrî'nin diğer kitaplarında da metin bulunmamaktadır. Ebû Dâvud'un *Sünen*'indeki hadis *Sünen*'deki rivayet şu şekildedir;

حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ الْمَعْنَى، قَالَا: حَدَّثَنَا ابْنُ إِدْرِيسَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ عَطَاءٍ، قَالَ ابْنُ الْعَلَاءِ ابْنِ عَلْقَمَةَ بْنِ عَبَّاسٍ: عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَّارٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ صَخْرِ ... قَالَ: " حَرَّرَ رَقَبَةً "، قُلْتُ: وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا أَمْلِكُ رَقَبَةً غَيْرَهَا وَضَرَبْتُ صَفْحَةَ رَقَبَتِي، قَالَ: " فَصُمُّ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ "، قَالَ: وَهَلْ أَصَبْتُ الَّذِي أَصَبْتُ إِلَّا مِنَ الصِّيَامِ، قَالَ: " فَأَطْعِمُ وَسُقَا مِنْ تَمْرٍ بَيْنَ سِتِّينَ مَسْكِينًا "، قُلْتُ: وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ، لَقَدْ بَنْنَا وَحَسِينِ مَا لَنَا طَعَامٌ، قَالَ: " فَأَنْطَلِقُ إِلَى صَاحِبِ صَدَقَةِ بَنِي زُرَيْقٍ فَلْيُدْفَعْهَا إِلَيْكَ، فَأَطْعِمُ سِتِّينَ مَسْكِينًا وَسُقَا مِنْ تَمْرٍ، وَكُلْ أَنْتَ وَعِيَالُكَ بِقِيَّتِهَا " ...

Osman b. Ebû Şeybe → Muhammed b. el-A'lâi el-Ma'nâ → İbn İdris → Muhammed b. İshâk → Muhammed b. Amr b. Atâ → Süleyman b. Yesâr → Seleme b. Sahr

İbnü'l Alâ el-Beyâzî nakletmektedir; ... O (s); "*Bir köle azat et*" buyurdu. Ben de; Seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki (kendimden) başka bir köleyi azat etmeye gücüm yetmez, dedim ve boynumun üzerine vurdum. (Buna mukabil); "*İki ay üst üste oruç tut*" buyurdu (ben de) dedi(m ki); Benim şu başıma gelen ancak oruç yüzünden geldi. (Bunun üzerine) "*(Öyle ise) altmış fakire bir vesk hurma yedir*" buyurdu. Ben de; Seni hak ile gönderen için (elimizde) hiç yiyecek yoktur, dedim. Bunun üzerine; "*Sen Züreyk oğullarının sadakasını toplayan memura git o*

³⁷³ Mücâdele, 58/3-4.

³⁷⁴ el-Haddâd, *el-Cevheratü'n-Neyyira*, II, 224.

³⁷⁵ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 165.

da sadakayı sana versin sen de yoksullara 60 vesk hurma ver ve kalanını da ailenle birlikte ye” buyurdu. ...³⁷⁶

Hadis kaynaklarında yapılan tetkikler sonucunda rivayetlerin hepsinin İbnü’l Alâ el-Beyâzî (r.a) kanalıyla geldiği tespit edilmiştir.³⁷⁷ Metinler aynı olayı bazen kısa bazen uzun almakla birlikte en uzun metin Ebû Dâvud’un *Sünen*’indeki yukarıda verdiğimiz hadisteki metindir.

Muteber Hanefî kitaplarına bakıldığı vakit görüldü ki; *el-Muhtasar* öncesi dönem eserlerde *el-Asl*’da metin Mücâdele suresindeki ayette geçen şekliyle aktarılmıştır.³⁷⁸ *el-Câmiu’s-Sağîr* ve *Muhtasaru’t-Tahâvî*’de metin geçmektedir.³⁷⁹ Sonrası dönem eserlerden *el-Hidâye* ve *el-İhtiyâr*’da Mücâdele suresindeki ayette geçen haliyle zikredilmiştir.³⁸⁰ *Mecma’u’l-Bahreyn*, *Kenzü’d-Dekâik* ve *el-Vikâye*’de benzer metin halinde geçmektedir.³⁸¹

Görüldüğü üzere rivayet muteber hadis kitaplarında geçmektedir ve *sahîh*’tir. Kudûrî öncesi ve sonrası Hanefî mezhebine ait bazı eserlerde geçtiği bilgisine ulaşılmıştır.

2.1.12. Liân Kitabı

Liân sözlükte; kovmak uzaklaştırmak manasındadır. Gazap değil de liân diye isimlendirilmesi ilk başlayanın kendine lanet okumasından kaynaklanmaktadır. Önce olmak tercih sebeplerindedir. Şerî olarak liân; yeminle pekiştirilen bir taraftan Allah’ın laneti, diğer taraftan Allah’ın gazabını içeren şهادetlerdir. Liân koca hakkında iftira haddi durumunda kadın hakkında ise zina cezası durumundadır.³⁸²

³⁷⁶ Ebû Dâvud, Talâk, 17, (2213).

³⁷⁷ Tirmizî, Talâk, 20, (1200); İbni Mâce, Talâk, 25, (2062); Dârimî, *Sünen*, III, 1459, (2319); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 105, (23700).

³⁷⁸ eş-Şeybânî, *el-Asl*, V, 8.

³⁷⁹ eş-Şeybânî, *el-Câmiu’s-Sağîr*, s. 223-224; et-Tahavî, *el-Muhtasar*, s. 213.

³⁸⁰ el-Merğîmânî, *el-Hidâye*, II, 400; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 226-227.

³⁸¹ İbnü’s-Sââtî, *Mecma’u’l-Bahreyn*, s. 586-587; en-Nesefî, *Kenzü’d-Dekâik*, s. 298-299; Ebu’l-Hâc, *Şerhu’l-Vikâye*, III, 102.

³⁸² el-Meydânî, *Lübâb*, II, 121.

Bu başlıkta tek rivayet vardır o da; “Liân’ın nasıl yapıldığını ve sonucunu bildiren” hadistir.

Kütüb-i Tis’a’da metin ile ilgili altı rivâyet tespit edilmiştir. Hadisler tahkik, tetkik ve tahlil edilerek ulaşılan sonuçlar ilgili yerlerde aktarılmıştır.

2.1.12.1. “Liân’ın Nasıl Yapıldığı ve Sonucunda Ne Olduğu” ile İlgili Hadis

Liân yapınca kadı, eşlerin arasını ayırır. Karı koca liân yaptıkları vakit kadı kocanın boşamasına hükmedene kadar talâk gerçekleşmiş olmaz. Koca boşamayacak olursa kadı aralarını ayırır. Kadı bu hükmü vermeden evvel evlilik sona ermiş olmayacağı için adam karısını boşayabilir. Ondan zihâr ve ilâ yapabilir. Bir birlerine varis olmalarında bir beis yoktur.³⁸³ Kadı ayrılmalarına hükmetmiş ise bu durumda Ebû Hanife ve İmam Muhammed’e (r.a) göre “bir bâin talak gerçekleşir”. Ebû Yusuf (r.a) ise “bu durum ebedi haramlık gerektiren bir haram kılmadır” der.³⁸⁴ O ikisinin gerekçeleri şudur; Kocanın kendi şahsını yalanlaması dönmek, vazgeçmektir. Vazgeçtikten sonra yapılan şهادetin hükmü yoktur. Karı-koca liânlarından vazgeçmedikleri sürece asla evlenemezler. Fakat adam, yalan söylediğini itiraf ettikten sonra liândan bahsedilemeyeceği için evlenebilirler.³⁸⁵

Hadis *el-Muhtasar*’da şu şekilde geçmektedir;

وصفة اللعان : أن يبتدئ القاضي بالزوج فيشهد أربع مرات يقول في كل مرة : أشهد بالله إنني لمن الصادقين فيما رميتها به من الزنا ثم يقول في الخامسة : لعنة الله عليه إن كان من الكاذبين فيما رماها به من الزنا ويشير إليها في جميع ذلك ثم تشهد المرأة أربع مرات تقول في كل مرة : أشهد بالله إنه لمن الكاذبين فيما رماني به من الزن وتقول في الخامسة : إن غضب الله عليها إن كان من الصادقين فيما رماني به من الزنا فإذا التعنا فرق القاضي بينهما

Lânetleşme şöyle yapılır; Kadı ilk olarak kocaya söz verir, koca dört defa şahitlik ederek “Karıma yaptığım zina suçlamasında doğru söylediğime dair Allah’ı

³⁸³ el-Haddâd, *el-Cevheratü'n-Neyyira*, II, 237.

³⁸⁴ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 167; Ayrıntılı bilgi için bkz. Ebû Dâvud, *Talâk*, 27, (2250); el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 125.

³⁸⁵ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 225.

şahit tutarım” der ve beşincisinde “Eğer ona yaptığım zina suçlamasında yalan söylüyorsam Allah’ın laneti üzerime olsun” der. Bunu derken de karısına işaret eder. Akabinde kadın dört defa “Bana yaptığı zina suçlamasında yalan söylediğine dair Allah’ı şahit tutarım” diyerek şahitlik eder ve beşincisinde “Eğer bana yaptığı zina suçlamasında doğru söylüyorsa Allah’ın gazabı üzerime olsun” der. Karı koca lanetleştiklerinde kadı aralarını ayırır.³⁸⁶

Kudûrî *et-Tecrîd*’de bu hadisin son kısmını Ebû Dâvud’dan Sehl b. Sa’d (r.a) tarikiyle almıştır. Aynı metin Ebû Davud’un *Sünen*’inde de geçmektedir.³⁸⁷ Fakat yukarıda verilen metnin büyük bir kısmı yani lanetleşmenin nasıl yapıldığı ile ilgili bölüm Kudûrî’nin diğer kitaplarında geçmemektedir. Buna mukabil metin Müslim’in *Sahîh*’inde İbn Ömer (r.a) tarikiyle geçmektedir. Esas rivayet olarak, tahkîk ve tetkîk edilmek üzere bu iki hadis de alınmıştır. Ebû Dâvud’da geçen hadisin isnadı da incelenmiştir.

Müslimin *Sahîh*’inde şöyle geçmektedir;

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِي. ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَاللَّفْظُ لَهُ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُمَيْرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ أَبِي سُلَيْمَانَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ " ... فَبَدَأَ بِالرَّجُلِ، فَشَهِدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ وَالْخَامِسَةَ أَنَّ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ، ثُمَّ نَتَى بِالْمَرْأَةِ، فَشَهِدَتْ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ، إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ، ثُمَّ فَرَّقَ بَيْنَهُمَا "

Muhammed b. Abdullâh b. Nümeyr → Babası → Ebûbekir b. Ebî Şeybe
→ Abdullah b. Nümeyr → Abdülmelik b. Ebî Süleyman → Saîd b. Cübeyr

(... Bunun üzerine Resûlullah (s) (liâna) adamdan başladı. Ve adam kendisinin hakikaten doğru söyleyenlerden olduğuna dört defa Allah’a şهادet etti. Beşinci şهادet: Eğer yalancılardan ise Allah’ın laneti kendi üzerine olması idi. Sonra Peygamber (s) bunları kadına tekrarlattı. O da: Adamın gerçekten yalancılardan olduğuna dört defa Allah’a şهادet etti. Beşincisi de: Şayet kocası

³⁸⁶ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 167.

³⁸⁷ Kudûrî, *et-Tecrîd*, X, 5218, (24985).

doğru söyleyenlerden ise Allah'ın gazabı kendi üzerine olması idi, Devamında Resûlullah (s) onları birbirinden ayırdı.³⁸⁸

el-Muhtasar öncesi eserlerden *el-Asl*'da metnin tamamı geçmektedir.³⁸⁹ *Muhtasaru't-Tahâvî*'de de metin geçmektedir.³⁹⁰ Yine et-Tahâvî'nin *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'ı ve *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*'ında bulunmaktadır.³⁹¹ Kudûrî sonrası eserlerden *el-Hidâye* ve *el-İhtiyar*'da metnin tamamı zikredilmiştir. *Mecma'u'l-Bahreyn* ve *el-Vikâye*'de ise yine metin geçmektedir. *Kenzü'd-Dekâik*' de ise benzer bir metin geçmektedir.³⁹²

Görüldüğü üzere rivayet muteber hadis kaynaklarında geçmektedir ve *sahih*'tir. Hanefî mezhebine ait bazı eserlerde Kudûrî öncesi ve sonrası dönemde hadisin geçtiği gözlemlenmiştir.

2.1.13. İddet Kitabı

İddet sözlükte; saymak anlamındadır. Şerî olarak ise iddet; Kadının nikah veya nikah şüphesi ortadan kalktıktan (boşanma veya kocanın ölümünden) sonra beklemesi gereken vakte iddet denilmiştir. Beklemenin iddet olarak adlandırılması kadının üzerine gerekli olan günleri sayması ve serbest olduğu günleri beklemesinden kaynaklanmaktadır.³⁹³

Bu başlıkta iki rivayet vardır. İlki “Cariyenin iddet beklerken ki durumunu bildiren” hadis ikincisi “Kocası vefat eden kadın iddet beklerken geceyi evinden başka bir yerde geçiremeyeceği” ile ilgili olan hadistir.

Kütüb-i Tis'a'da ilk metin ile ilgili beş rivâyet, ikinci metin ile ilgili bir fakat bu dokuz kaynak dışındaki diğer kitaplardaki rivayetlerle birlikte toplam beş rivayet tespit edilmiştir. Hadisler incelenerek ulaşılan sonuçlar ilgili yerlerde aktarılmıştır.

³⁸⁸ Müslim, Liân, 4, (1493).

³⁸⁹ eş-Şeybânî, *el-Asl*, V, 55.

³⁹⁰ et-Tahavî, *el-Muhtasar*, s. 215.

³⁹¹ et-Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, III, 101, (4665); *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, XII, 140, (13148).

³⁹² en-Nesefî, *Kenzü'd-Dekâik*, s. 302.

³⁹³ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 130.

2.1.13.1. Cariyenin İddet Beklerkenki Durumunu Bildiren Hadis

Hayızlı kadın, cariye olursa iddeti iki hayız dönemidir. Çünkü kölelik, hür bir insana ait hükümleri cariye hakkın da yarıya indirir. (Köle olmayan kadın üç hayız dönemi bekler) Hayız olma durumu bölünemeyeceğinden ötürü tamamı esas alınıp iki aybaşı hali olmuştur. Cariye hayız görmeyen birisi ise iddeti bir buçuk aydır. Çünkü ay ikiye bölünebilir. Hamile cariyenin iddeti, hür kadın gibi doğum gerçekleşene kadardır.³⁹⁴

el-Muhtasar'daki metin şu şekildedir;

أمة فعدتها حيضتان

Cariyenin iddet bekleme süresi iki hayız süresi kadardır.³⁹⁵

Metnin *et-Tecrîd*'de, Muzâhir b. Eslem → el-Kâsım → Hz. Âişe'den (r.a) rivâyet edildiği hali³⁹⁶ geçmektedir.

Hz. Âişe (r.a) tarikiyle gelen hadisin Tirmizî'nin *Sünen*'inde geçen hali şöyledir;

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَحْيَى النَّيْسَابُورِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي مُظَاهِرُ بْنُ أَسْلَمَ، قَالَ: حَدَّثَنِي الْقَاسِمُ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: " طَلَّقُ الْأُمَّةَ تَطْلِيقَتَانِ وَعِدَّتُهَا حَيْضَتَانِ "

Muhammed b. Yahya en-Neysabûrî → Ebû Âsım → İbn Cüreyc → Muzâhir b. Eslem → el-Kâsım

Hz. Âişe'den (r.a) rivâyet edildiğine göre, Resûlullah (s) şöyle buyurmuştur: "Cariyenin talakı iki tanedir ve iddet bekleme süresi de iki hayız süresi kadardır."³⁹⁷

Sünen'de geçen metnin senedi incelediğinde bir ravinin sıhhat durumu hakkında şöyle bir bilgiye rastlanmıştır; o da Muzâhir b. Eslem'dir. Muzâhir b. Eslem; İbn Hacer: 'Mahzûmîdir, Medinelidir altıncı tabakadandır *zayıftır*'

³⁹⁴ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 131.

³⁹⁵ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 169.

³⁹⁶ Kudûrî, *et-Tecrîd*, X, 4973, (24029).

³⁹⁷ Tirmizî, *Talâk*, 7, (1182).

demiştir. ³⁹⁸ Zehebî *Kâşif*'inde 'Zayıf' olarak zikretmektedir. ³⁹⁹ Ebû Hatîm: 'münkeru'l hadîs ve daifu'l hadîstir' demiştir. Tirmizî: 'Bu hadisi merfu olarak sadece Muzâhir b. Eslem'in rivâyetiyle biliyoruz. Bu hadisin dışında Muzâhir'in başka rivâyet ettiği hadis bilmiyoruz. Âişe hadisi *garib hadistir*' demiştir. Ebû Dâvud: 'Muzâhir Meçhuldür' demiştir. ⁴⁰⁰ Seneddeki diğer raviler sağlamdır. Fakat Muzâhir b. Eslem'den dolayı hadis *zayıf* hükmündedir.

Diğer üç rivayet de Hz. Âişe (r.a) tarikiyle gelmiştir. Aynı zamanda bu senedlerde de Muzâhir b. Eslem bulunmaktadır. Ebû Dâvud'da bu rivayeti naklettikten sonra hadisin meçhul olduğu kaydını düşmüştür. ⁴⁰¹ Metin olarak genel manada birbirlerinin aynısı durumundadırlar. İbn Ömer tarikiyle ⁴⁰² gelen bir hadis de mevcuttur.

Hanefî mezhebinin başucu eserlerine bakılarak, *el-Kitab* öncesi dönemde *el-Asl* isimli eserde bu hadis geçmektedir. ⁴⁰³ *Muhtasaru't-Tahâvî*'de de de metin bulunmaktadır. ⁴⁰⁴ Yine et-Tahâvî'nin *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'ında geçmektedir. ⁴⁰⁵ Sonrası dönem eserlerde ise; *el-Hidâye* ve *el-İhtiyâr*'da metin geçmektedir. ⁴⁰⁶ *Mecma'u'l-Bahreyn*, *Kenzü'd-Dekâik* ve *el-Vikâye*'de ise metin benzer halde bulunmaktadır. ⁴⁰⁷

Görüldüğü üzere rivayet 'zayıf'tır. Hanefî mezhebine ait bazı eserlerde Kudûrî öncesi ve sonrası dönemde geçtiği bilgisine ulaşılmıştır.

³⁹⁸ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 597, (6721).

³⁹⁹ ez-Zehebî, *el-Kâşif*, II, 271, (5493).

⁴⁰⁰ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VI, 307, (7939).

⁴⁰¹ Ebû Dâvud, *Talâk*, 6, (2189); İbn Mâce, *Talâk*, 30, (2080); Dârimî, *Sünen*, 1473, (2340).

⁴⁰² Mâlik b. Enes, *Muvatta*, II, 86, (1675).

⁴⁰³ eş-Şeybânî, *el-Asl*, IV, 403.

⁴⁰⁴ et-Tahavî, *el-Muhtasar*, s. 204.

⁴⁰⁵ et-Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, III, 62, (4503).

⁴⁰⁶ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, II, 415; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 236.

⁴⁰⁷ İbnü's-Sââtî, *Mecma'u'l-Bahreyn*, s. 592; en-Nesefî, *Kenzü'd-Dekâik*, s. 304; Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l-Vikâye*, III, 110.

2.1.13.2. “Kocası Vefat Eden Kadının Evinden Başka Yerde Geceleyemeyeceğine Dair” Hadis

Kocası vefat eden kadın kendisine kocasının arkasından nafaka düşmediği için gündüzleri iâşesini karşılamak zorundadır. Ancak yanında geçimini sağlayacak kadar malı bulunursa (hükmü) boşanmış kadın gibi olur. Yani dışarı çıkması haram olur.⁴⁰⁸ Kocası vefat eden veya boşanıp iddet bekleyen kadın, nerede kalıyorsa orada iddetini beklemek durumundadır. Nitekim kadın babasının evine gittiği sırada kocası onu boşarsa hemen kocasının evine dönüp orada iddetini beklemek zorundadır.⁴⁰⁹

Metnin *el-Muhtasar*'daki hali şu şekildedir;

والمتوفى عنها زوجها لا تبيت في غير منزلها

Kocası vefat eden kadın (iddet beklerken) geceyi evinden başka bir yerde geçiremez.⁴¹⁰

Kudûrî'nin diğer eserlerinde sened zikredilmemiştir. Metne en yakın olan Malik b. Enes'in *Muvatta*'ında şu şekildedir;

وَحَدَّثَنِي، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: " لَا تَبِيتُ الْمُتَوَفَّى عَنْهَا زَوْجُهَا، وَلَا الْمُبْتُوتَةُ، إِلَّا فِي بَيْتِهَا "

Mâlik → Nâfi'

Abdullah b. Ömer (r.a) şöyle demiştir: Kocası vefat eden kadın (iddet beklerken) evinden başka yerde geceleyemez.⁴¹¹

Muvatta'da gelen isnadda tenkide uğrayan ravi bulunmadığı, isnadın *sahih* olduğu görülmektedir. Aynı zamanda, Ebû Hanîfe, İmam Şafî, Ahmed b. Hanbel ve

⁴⁰⁸ el-Haddâd, *el-Cevheratü'n-Neyyira*, II, 254.

⁴⁰⁹ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 140.

⁴¹⁰ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 170.

⁴¹¹ Malik b. Enes, *Muvatta*, II, 108, (1733).

İmam Mâlik b. Enes hadisi bahsi geçen konuda hüküm verirken delil olarak almışlardır.⁴¹²

Tespit edilen hadislerin hepsi Abdullah b. Ömer (r.a) tarikiyle gelmiştir. Metinler kelime nüansları dışında genel manada birbirlerinin aynısı durumundadır.⁴¹³

Kudûri'nin *el-Muhtasar*'ından önceki eserlerden *el-Asl* ve *el-Câmiu's-Sağîr*'de metin geçmektedir.⁴¹⁴ Yine et-Tahâvî'nin *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'ında da geçmektedir.⁴¹⁵ Sonrası dönem eserlerinde ise *el-Hidâye*, *el-İhtiyâr*, *Mecma'u'l-Bahreyn*, *Kenzü'd-Dekâik* ve *el-Vikâye*'de de metin zikredilmiştir.⁴¹⁶

Görüldüğü üzere rivayet muteber hadis kaynaklarında geçmektedir ve *sahih*'tir. Hanefî mezhebine ait bazı eserlerde ise Kudûrî öncesi ve sonrası dönemde geçtiği bilgisine ulaşılmıştır.

2.1.14. Hıdâne Kitabı

Hıdâne, çocuğu terbiye etme, koruma ve ona bakma durumuna denir. Eşler birbirlerinden ayrıldıkları zaman çocuk, gayri müslim de olsa anneye verilir. Anne çocuğa karşı babadan daha şefkatlidir ve onu terbiye etmeyi daha iyi bilir.⁴¹⁷

Bu başlıkta sadece tek bir hadis geçmektedir ki o da; “Eşlerin boşanması durumunda çocuğu alıp terbiye etmede annenin daha fazla hak sahibi olduğunu belirten” hadistir. Bu metinle ilgili *Kütüb-i Tis'a*'da iki diğer kaynaklarda ise bir rivayet tespit edilmiştir.

⁴¹² el-Leknevî, Abdu'l Hayy, *et-Ta'liki'l Mümecced alâ Muvatta-ı Muhammed*, 1. Baskı, Dâru's Süne ve's Sîre yay., Bombay, 1991-1996, II, 511, (558).

⁴¹³ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 435, (h.n.y.); *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 440, (h.n.k.); Abdurrezâk, *Musannef*, VII, 44, (12115); İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, X, 114, (19170).

⁴¹⁴ eş-Şeybânî, *el-Asl*, IV, 405; *Câmiu's Sağîr*, s. 232.

⁴¹⁵ et-Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, III, 80, (4591); *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, VIII, 5, (3010).

⁴¹⁶ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, II, 420; el- Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 245; İbnü's-Sââtî, *Mecma'u'l-Bahreyn*, s. 596; en-Nesefî, *Kenzü'd-Dekâik*, s. 306; Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l-Vikâye*, III, 116.

⁴¹⁷ el-Haddâd, *el-Cevheratü'n-Neyyira*, II, 272.

2.1.14.1. “Boşanma Durumunda Çocuğun Annesinin Hakkı Olması”

Hadisi

el-Muhtasar'da metin şu şekildedir;

وإذا وقعت الفرقة بين الزوجين فالأم أحق بالولد

Eşler boşandıklarında, anne çocuğu almaya daha fazla hak sahibidir.⁴¹⁸

Kudûrî'nin *et-Tecrîd* isimli eserinde bu metnin senedi geçmektedir⁴¹⁹ ve o senedin ve metnin aynı da Ebû Dâvud'un *Sünen*'inde geçmektedir.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ السُّلَمِيُّ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ، عَنْ أَبِي عَمْرٍو يَعْني الْأَوْزَاعِيَّ، حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، أَنَّ امْرَأَةً قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ ابْنِي هَذَا كَانَ بَطْنِي لَهُ وَعَاءٌ وَتُدْيِي لَهُ سِقَاءٌ وَحَجْرِي لَهُ جَوَاءٌ، وَإِنَّ أَبَاهُ طَلَّقَنِي وَأَرَادَ أَنْ يَنْتَرِعَهُ مِنِّي، فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ: " أَنْتِ أَحَقُّ بِهِ مَا لَمْ تَنْكِحِي "

Mahmûd b. Halîd es-Sülemî → el-Velîd → Ebû Amr el-Evzaî → Amr İbnu Şuayb babası vasıtasıyla dedesinden (r.a) anlatıyor: “Resûlullah’a (s) bir kadın gelerek, ‘Bu çocuğa karnım yuva, göğsüm içecek, kuağım da kundak olmuşken, babası beni boşadı ve onu da benden almak istiyor!’ diye şikâyet etti. Hz. Peygamber (s): “*Sen evlenmedikçe, çocuğa ehaksın (çocuğu almada hak sahibi sensin)!*” cevabını verdi.⁴²⁰

Ebû Dâvud’da geçen rivayetin ‘*sahîh*’ olarak geldiği görülmektedir.

Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde geçen hadis Ebû Dâvud’un *Sünen*’inde geçen rivayetle hem sened hem de metin olarak birbirinin aynıdır.⁴²¹ Abdurrezzâk’ın *Musannef*’inde geçen hadis ise farklı bir tarik olan Atâ’ (r.a) ile gelmiştir. Fakat metnin büyük ölümü esas rivayetten farklıdır. Öyle ki hadis; *يُسْأَلُ عَنْ وَالدِ الْمَكَاتِبِ، وَالْعَبْدِ مِنَ الْحُرَّةِ، فَقَالَ: أُمُّهُ أَحَقُّ بِهِ مِنْ أَجْلِ أَنَّهَا حُرَّةٌ* (Efendisiyle sözleşmeli kölenin (mükateb) ve kocası köle olan hür kadından doğan çocukların (boşanma veya ayrılık

⁴¹⁸ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 173.

⁴¹⁹ Kudûrî, *et-Tecrîd*, X, 5408, (26085).

⁴²⁰ Ebu Dâvud, Talâk, 34-35, (2276).

⁴²¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 310, (6707).

durumunda kime verileceği) hususu soruldu. Efendimiz (s) de: “*Bu durumda olan çocuğun annesi hür olduğundan dolayı onu almaya daha çok hak sahibidir*”⁴²² şeklinde gelmiştir.

Herkesin malumudur ki, İslam dininde çocuğun nafakası babaya, bakımı anneye aittir. Fakat babalar nafakaya mecbur olmakla birlikte anneler bakmaya mecbur olmayıp babadan bakıcı tutmalarını talep edebilirler.

Kudûri'nin *el-Muhtasar*'ından önceki eserlerden *el-Asl*, *el-Câmiu's-Sağîr* ve *Muhtasaru't-Tahâvî*'de birebir metin geçmektedir. Sonrası dönem kaynaklardan *el-Hidaye* ve *el-İhtiyâr*'da da metin geçmektedir.⁴²³ *Mecma'u'l-Bahreyn* ve *el-Vikâye*'de ise benzer bir metin zikredilmektedir.⁴²⁴ *Kenzü'd-Dekâik*'de ise metin birebir aynı metindir.⁴²⁵

Görüldüğü üzere rivayet mühim hadis eserlerinde geçmektedir ve *sahîh*'tir. Hanefî mezhebine ait bazı kaynaklarda Kudûrî öncesi ve sonrası dönemde geçtiği bilgisine ulaşılmıştır.

2.1.15. Itk Kitabı

Itk/Azat etmek lügatte; kuvvet anlamına gelir. Kuş uçmayı başaracak kadar kuvvetlendiği zaman, ‘kuvvetlendi ve uçtu’ denir. Şerî olarak ise; Sahibin kölenin hür kimselerden olacağı surette üzerindeki hakkını düşürmesidir.⁴²⁶

Bu başlıkta tek rivayet vardır “Bir kişi köle olan akrabasına malik olsa köle o kişinin malıyla hür olur” hadisidir.

Kütüb-i Tis'a'da bu hadis ile ilgili altı rivâyet tespit edilmiştir.

⁴²² Abdurrezzâk, *Musannef*, VII, 160, (12614).

⁴²³ el-Merğîmânî, *el-Hidâye*, II, 425; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, IV, 268.

⁴²⁴ İbnü's-Sââtî, *Mecma'u'l-Bahreyn*, s. 607; Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l-Vikâye*, III, 125.

⁴²⁵ en-Nesefî, *Kenzü'd-Dekâik*, s. 311.

⁴²⁶ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 180.

2.1.15.1. “Bir Kişi Köle Olan Akrabasına Malik Olsa Köle O Kişinin Mahyla Hür Olur” Hadisi

Bir kişi kendisinin köle olan zî-rahim mahremine malik olsa, köle o kişinin malıyla hür olur cümlesindeki ‘zî rahm’ lafzı, Hz. Muhammed’den (s) varit olmuştur. Lafız genel manada nesep yönünden veya başka yönlerden sonsuza kadar mahrem olan her akrabalığı içine alır.⁴²⁷Köleye sahip olmanın ücretini vererek almak, miras kalmak veya başka bir şekilde olması arasında fark yoktur. Köleye sahip olanın küçük-bâliğ olmuş, deli-akıllı, zımmî-müslüman olması arasında da fark yoktur. Çünkü her birinde sebep, sahip olma sebebiyle kölenin hürriyetine kavuşmasıdır.⁴²⁸

Metin *el-Muhtasar*’da şu şekilde geçmektedir;

وإذا ملك الرجل ذا رحم محرم منه عتق عليه

Bir kişi kendisinin (köle olan) zî-rahim mahremine (yani mahremi olan akrabasına) malik olsa, köle o kişinin malıyla hür olur.⁴²⁹

Kudûrî’nin Hz. Âişe (r.a) ile rivayet ettiği *et-Tecrîd*’deki⁴³⁰ metne *Kütüb-i Tis’a*’da ulaşılmıştır. Fakat bu tarikle gelen bir rivayete hadis kaynaklarında rastlanmamıştır.

Ebû Dâvud’un *Sünen*’deki hadis şu şekildedir;

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْأَنْبَارِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: " مَنْ مَلَكَ ذَا رَجِمٍ مَحْرَمٍ فَهُوَ حُرٌّ "

Muhammed b. Süleyman el-Enbârî → Abdü’l Vehhâb → Saîd → Katâde

Ömer İbnü’l Hattâb (r.a) şöyle buyurmuştur: “Her kim (kendisine evlenilmesi) haram olan bir yakın(ın)a sahip olursa (yakını olan) o (köle) hürdür.”⁴³¹

⁴²⁷ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 184.

⁴²⁸ el-Haddâd, *el-Cevheratü'n-Neyyira*, II, 288.

⁴²⁹ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 175.

⁴³⁰ Kudûrî, *et-Tecrîd*, VII, 3519, (17171).

⁴³¹ Ebû Dâvud, *Itk*, 7, (3950).

Hadis Ömer b. Hattab (r.a) tarihinin yanında Semüre b. Cündüp (r.a)⁴³², Hasan b. Yesâr (r.a)⁴³³ ve İbn Ömer (r.a)⁴³⁴ tarihiyle gelmiştir. Varyantlar farklı olsa da metinler arasında birlik vardır, hepsi birbirinin aynısıdır.

Kudûrî öncesi dönem eserlerinden *el-Asl* isimli kitapta metin geçmektedir. Ve ulaşılan hadislerin hepsi senedleriyle birlikte bulunmaktadır.⁴³⁵ Yine Şeybânî'nin *es-Siyeru'l Kebîr*'inde metnin oldukça benzeri geçmektedir.⁴³⁶ Metin et-Tahâvî'nin *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'ı ve *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*'ında da bulunmaktadır.⁴³⁷ Sonrası dönem eserlerden *el-Hidaye*, *el-İhtiyâr*, *Mecma'u'l-Bahreyn* ve *el-Vikâye*'de metin zikredilmektedir.⁴³⁸

Görüldüğü üzere hadis muteber hadis kaynaklarında geçmektedir ve *sahîh*'tir. Hadisin Kudûrî öncesi ve sonrası dönemde Hanefî mezhebine ait bazı eserlerde geçtiği bilgisine ulaşılmıştır.

2.1.16. Velâ Kitabı

Velâ sözlükte 'yardım ve muhabbet' manalarına gelir. Şerî olarak; 'velâi ataka-velâi muvalat' yöntemiyle karşılıklı yardımlaşmak demektir. Velâi ataka: Bu şekilde isimlendirilmesinin sebebi sahih görüşe göre mülkündeki kölenin hürriyetine kavuşmasıdır. Hatta bir kişinin varisi olabilecek bir yakını onun mülkündeyken azat olsa velâ hakkı onun olur. Velâi muvalat; bu ismin kullanılmasının sebebi muvalat aktidir.⁴³⁹

Bu başlık içerisinde tek rivâyet bulunmaktadır, o da "Velâ köleyi azat eden kimseye aittir" hadisidir.

⁴³² Ebû Dâvud, Itk, 7, (3949); Tirmizî, Ahkâm, 28, (1365); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIII, 327, (20227).

⁴³³ Ebû Dâvud, Itk, 7, (3951).

⁴³⁴ İbn Mâce, Itk, 5, (2525).

⁴³⁵ eş-Şeybânî, *el-Asl*, V, 67-68.

⁴³⁶ Serahsî, Muhammed b. Ahmed, *Şerhu Kitâbi's-Siyeri'l-Kebîr li İmam Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî*, 1.Baskı, Dâru'l-Kitabi'l-İlmiyye yay., I-V, Beyrut, 1997, II, 162.

⁴³⁷ et-Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, III, 109, (4699); *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, XIII, 442, (5401).

⁴³⁸ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, II, 448; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, IV, 278; İbnü's-Sââtî, *Mecma'u'l-Bahreyn*, s. 676; Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l-Vikâye*, III, 142.

⁴³⁹ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 217.

Kütüb-i Tis'a'daki kaynakların hepsinde metin geçmektedir. Bu konuda dokuz rivayet tespit edilmiştir.

2.1.16.1. “Velâ Köleyi Azat Eden Kimseye Aittir” Hadisi

Bir kimse kölesini hürriyetine kavuşturduğu vakit, kölenin velâsı kendisine ait olur. Zira sanki onu azat ederek diriltmiştir. Bu nedenle vefat ettiğinde ona varis olur. Cinayet işlediği zaman akıl danışmanı olur (diyetini öder). Aralarında tıpkı doğumdan kaynaklıymış gibi bir akrabalık oluşur. Nitekim ganimet sorumluluk karşılığındadır.⁴⁴⁰

Metin *el-Muhtasar*'da şöyle geçmektedir;

والولاء لمن أعتق

Velâ köleyi azat eden kimseye aittir.⁴⁴¹

Hadis Kudûrî'nin *et-Tecrîd*'inde Hz. Âişe (r.a) tarikiyle geçmektedir.⁴⁴² Bu tarikle gelen Buhârî'nin *Sahîh*'indeki hadis şöyledir;

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَخْبَرَتْهُ، ... فَلْتَفْعَلْ، وَيَكُونَ وَلَاؤُكَ لَنَا، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ: ابْتِاعِي ...

Kuteybe → el-Leys → İbn Şihâb → Urve → Âişe (r.a) nakledildiğine göre;

“... *Velâ da gerçek manada azat eden kimseye aittir...*”⁴⁴³

Hadis *Kütüb-i Tis'a*'nın hepsinde geçmektedir. Sened sağlam, rivayet ‘*sahîh*’tir.

Hadislerin sekiz tanesi Hz. Âişe (r.a) tarikiyle⁴⁴⁴ diğeri ise İbn Abbâs (r.a) tarikiyle gelmiştir.⁴⁴⁵ Hadislerin bir kısmı çok kısa bir kısmı uzundur. Buhârî'nin

⁴⁴⁰ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 217.

⁴⁴¹ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 182.

⁴⁴² Kudûrî, *et-Tecrîd*, IV, 2158, (10189).

⁴⁴³ Buhârî, Hibe, 2, (2561).

almış olduğu rivayetin diğer metinlerin hepsini kapsayıcı şekilde detaylı olarak geldiği görülmüştür.

Kudûri'nin *el-Muhtasar*'ından önceki eserlerden *el-Asl*'da metin Hz. Âişe (r.a) tarikiyle geldiği belirtilerek zikredilmiştir.⁴⁴⁶ et-Tahavî'nin *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'ı ve *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*'ında geçmektedir.⁴⁴⁷ Sonrası dönem eserlerden *el-Hidaye* ve *el-İhtiyâr*'da metin geçmektedir.⁴⁴⁸ *Mecma'u'l-Bahreyn*'de benzer bir metin, *Kenzü'd-Dekâik*'de ise birebir aynı metin geçmektedir.⁴⁴⁹

Görüldüğü üzere hadis muteber dokuz kaynağın hepsinde zikredilmiştir ve *sahîh*'tir. Hanefî mezhebine ait bazı kitaplarda Kudûrî öncesi ve sonrası dönemde hadisin bilgisine ulaşılmıştır.

2.1.17. Cinâyetler Kitabı

Cinayet sözlükte bir şeye bir başkasına zarar vermek manasındadır. Şerî olarak ise bir kimseyi öldürmek veya organlarına zarar vermek demektir.⁴⁵⁰

Bu başlık içerisinde iki hadis bulunmaktadır, ilki “Katil günahkâr olur ve maktûlün velileri tarafından affedilmesi dışında kısas yapılması gerekir” hadisi ikincisi ise “kısas sadece kılıçla yapılır” hadisidir.

Kütüb-i Tis'a'da ilk hadisin metni ile ilgili iki rivâyet tespit edilmiştir. Bu dokuz kitap dışında kalan eserlerin ikisinde daha geçmektedir. İkinci hadisin metni ile ilgili ise iki rivayet, diğer kitaplarda da iki rivayet olmak üzere toplam dört rivayet tespit edilmiştir.

⁴⁴⁴ Müslim, *Itk*, 2, (1504); Ebû Dâvud, *Itk*, 2, (3929); Tirmizî, *Vesâyâ*, 7, (2124); Nesâî, *Talak*, 30, (3450); İbn Mâce, *Talak*, 29, (2076); Mâlik b. Enes, *Muvatta*, II, 71, (1625); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXXII, 515, (25786).

⁴⁴⁵ Dârimî, *Sünen*, IV, 2018, (3202).

⁴⁴⁶ eş-Şeybânî, *el-Asl*, VI, 378-379.

⁴⁴⁷ et-Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, IV, 42, (5648); *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, XI, 219, (4394).

⁴⁴⁸ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 367; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, IV, 308.

⁴⁴⁹ İbnü's-Sââtî, *Mecma'u'l-Bahreyn*, s. 703; en-Nesefî, *Kenzü'd-Dekâik*, s. 567.

⁴⁵⁰ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 225.

2.1.17.1. “Katil Günahkâr Olur ve Maktûlün Velileri Tarafından Affedilmesi Dışında Kısas Yapılması Gerekir” Hadisi

Kasten öldürme sonucunda katil günahkâr olur. Nitekim Allah’a şirk koştuktan sonra gelen en büyük günah budur. Öldürülen şahsın velileri affetmedikleri veya haklarını almak üzere anlaşmadıkları durumda katilin kısas yapılması gerekir. Kısas vaciptir, öldüren kişinin rızası olmadan velinin diyet alması caiz değildir.⁴⁵¹

Metin *el-Muhtasar*'da şu şekilde geçmektedir;

وموجب ذلك المأثم والقود إلا أن يعفو الأولياء

Bu şekilde bir öldürmenin neticesinde katil günahkâr olur ve maktûlün velileri tarafından affedilmesi dışında kısas yapılması gerekir.⁴⁵²

Metin Kudûrî'nin *et-Tecrîd* isimli eserinde, Amr b. Dînâr → Tâvus → İbn Abbas (r.a) senediyle geçmektedir.⁴⁵³ Bu sened ve metinle gelen İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'inde tespit edilen hadis şu şekildedir;

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحِيمِ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ طَاوُسٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ: " الْعَمْدُ قَوْدٌ، إِلَّا أَنْ يَعْفُوَ وَلِيُّ الْمَقْتُولِ "

Ebübekir → Abdurrahîm → İsmâil → Amr b. Dînâr → Tâvus

İbn Abbas (r.a) nakletmiştir ki; Resûlullah (s) şöyle buyurmuştur: “*Kastî öldürmede, öldürülen şahsın velileri tarafından (katilin) affedilmesi dışında kısas yapılır.*”⁴⁵⁴

İlk hadis kitaplarında geçen metin ‘*sahih hadis*’ olarak günümüze ulaşmıştır.

⁴⁵¹ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 226.

⁴⁵² Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 184.

⁴⁵³ Kudûrî, *et-Tecrîd*, XI, 5696, (27169).

⁴⁵⁴ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, XIV, 253, (28341).

Aynı senedle Dârakutnî'nin *Sünen*'inde de geçmektedir.⁴⁵⁵ Bu konuda Nesâî'nin *Sünen*'inde ise İbn Hazm'ın (r.a) babasından ve dedesinden rivayet ettiği bir hadis bulunmaktadır.⁴⁵⁶ Yine aynı tarikle Darimî'nin *Sünen*'inde bu rivayetin baş kısmı bulunmaktadır ancak kısas durumlarının teker teker anlatıldığı kısım geçmemektedir.⁴⁵⁷

Hanefî mezhebinin muteber kitaplarına bakıldığı zaman *el-Muhtasar* öncesi kaynaklarda rivayete ulaşılamamıştır. Sonrası dönem eselerde ise *el-İhtiyâr*, *Mecma'u'l-Bahreyn* ve *el-Vikaye*'de metin geçmektedir.⁴⁵⁸

Görüldüğü üzere hadis muteber kaynaklarda nakledilmiştir ve *sahih*'tir.

2.1.17.2. “Kısas Sadece Kılıçla Yapılır” Hadisi

Öldüren şahıs neyle öldürmüş olursa olsun kısas sadece kılıçla yapılır. Nitekim Resûlullah (s): “*Kısas sadece kılıçla yapılır*” buyurmuştur.⁴⁵⁹ Kılıçla kastedilen ise silahtır.⁴⁶⁰

el-Muhtasar'da metin şu şekilde gelmiştir;

ولا يستوفى القصاص إلا بالسيف

Kısas sadece kılıçla yapılır.⁴⁶¹

Metin Kudûrî, *et-Tecrîd*'inde Nu'mân b. Beşîr (r.a) tarikiyle geçmektedir.⁴⁶² Bu tarikle gelen metin İbn Mâce'nin *Sünen*'inde şu şekilde geçmektedir;

حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُسْتَمِرِّ الْعُرْوَقِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ جَابِرٍ، عَنْ أَبِي عَازِبٍ، عَنْ
النُّعْمَانَ بْنِ بَشِيرٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: " لَا قَوْدَ إِلَّا بِالسَّيْفِ "

⁴⁵⁵ Dârakutnî, *Sünen*, IV, 82, (3136).

⁴⁵⁶ Nesâî, *Kasâme*, 46, (4853).

⁴⁵⁷ Dârimî, *Sünen*, III, 1520, (2399).

⁴⁵⁸ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, IV, 551; İbnü's-Sââtî, *Mecma'u'l-Bahreyn*, s. 609; Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l-Vikâye*, V, 147.

⁴⁵⁹ İbn Mâce, *Diyet*, 25, (2667).

⁴⁶⁰ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 232.

⁴⁶¹ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 184-185.

⁴⁶² Kudûrî, *et-Tecrîd*, XI, 5618, (26860).

İbrahim b. Müstemir el-Urukî → Ebû Âsım → Süfyân → Câbir → Ebû Âzib

Nu'mân b. Beşîr (r.a) şöyle nakletmiştir; Resûlullah (s): “*Kısas sadece kılıçla yapılır*” buyurdu.⁴⁶³

Hadisin sened tahlilinde iki râvi üzerinde durmak rivayetin sıhhati açısından oldukça önem arz etmektedir;

Ebû Âzib: Asıl ismi Müslim b. Amr'dır.⁴⁶⁴ Bazı âlimler de isminin Müslim b. Erâk olduğunu söyler.⁴⁶⁵ Kûfeli olup dördüncü tabakadandır, ‘mestûr’dur.⁴⁶⁶ Nu'man b. Beşîr, Cabir, Haris b. Ziyâd (r.a) kendisinden hadis rivayet etmişlerdir.⁴⁶⁷ Diğer kaynaklarda ravi ile ilgili başka bilgilere ulaşılammıştır.

Câbir b. Yezid b. Haris: Künyesi Ebû Abdullah'dır, Kûfelidir. Nesâî ‘Metrûkul hadistir’ demiştir.⁴⁶⁸ ez-Zehebî: ‘hadis hafızları onu terketmiştir’ demiştir.⁴⁶⁹ İbn Hacer ise: ‘zayıftır’ demiştir.⁴⁷⁰ el-Bûsirî’de (840/1436) *Misbâhu’z Züccâce* isimli kitabında bahsi geçen hadisin isnadının, Câbir nedeniyle sağlam olmamakla itham edildiğini aktarmaktadır.⁴⁷¹ Sonuç olarak ravi *zayıf* tır.

Aynı tarikle gelen⁴⁷² ve Ebûbekir (r.a)⁴⁷³ tarikiyle gelen rivayetler metin olarak aynıdır.

Muteber Hanefî fıkıh kitaplarında *el-Muhtasar* öncesi dönemde; *el-Asl* isimli eserde hadis Peygamberimiz’den (s) bize ulaştı diye belirtilerek aktarılmıştır.⁴⁷⁴

⁴⁶³ İbn Mâce, Diyet, 25, (2667).

⁴⁶⁴ ez-Zehebî, *el-Kâşif*, II, 437, (6701).

⁴⁶⁵ el-Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXIV, 6, (7459).

⁴⁶⁶ Mestûr: Görünüşte adil olan fakat durumu iç yönüyle/ayrıntılarıyla bilinmeyen dolayısı ile kendisinden gaflet veya kizb vehmedilebilen ama bunlarla da itham edilmeyen ravî. Aydınli, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 176.

⁴⁶⁷ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, s. 711, (8194).

⁴⁶⁸ el-Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, IV, 465-470, (879).

⁴⁶⁹ ez-Zehebî, *el-Kâşif*, I, 288, (739).

⁴⁷⁰ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, s. 113, (878).

⁴⁷¹ el-Bûsirî, Ahmed b. Ebûbekir b. İsmail, *Misbâhu’z-Züccâce fî Zevâidi İbn Mâce*, thk. Muhammed el-Müntekâ, Dâru’l-Arabiyye yay., Beyrut, 1403, III, 129, (945).

⁴⁷² Dârakutnî, *Sünen*, IV, 104, (3174); Beyhakî, *es-Sünen-î Kübra*, VIII, 62, (h.n.y).

⁴⁷³ İbn Mâce, Diyet, 25, (2668).

⁴⁷⁴ eş-Şeybânî, *el-Asl*, VI, 572.

Muhtasaru't-Tahavî'de benzer lafızlarla aktarılan bir hadis söz konusudur.⁴⁷⁵ Sonrası dönem eserlerinde ise; *el-Hidâye* ve *el-İhtiyâr*'da rivayet zikredilmektedir.⁴⁷⁶ *el-Vikaye*'de yine metin geçmektedir.⁴⁷⁷

Aktarılan bilgilerden de anlaşılacağı üzere rivayet 'zayıf' tır.

2.1.18. Diyetler Kitabı

Şerî olarak diyet: İşlenen cinayet nedeniyle verilmesi gereken maldır.⁴⁷⁸

Bu başlıkta tek rivayet vardır o da; hamile kadının bebeğini ölü olarak düşüren kimsenin diyetin yirmide biri olan gurreyi ödemesinin gerekliliği ile ilgili hadistir. *Kütüb-i Tis'a*'da metin ile ilgili altı rivâyet tespit edilmiştir.

2.1.18.1. 'Bebeği Ölü Olarak Düşüren Kimsenin Diyetin Yirmide Biri Olan Gurreyi Ödemesinin İcabettiği' ile İlgili Hadis

Karnına vurulan kadın bebeği ölü olarak düşürdüğü zaman, vuran kimsenin diyetin yirmide biri olan gurreyi bir yıl içinde ödemesi icap eder. Bebek erkekse erkek diyetinin yirmide birini, kız ise kadın diyetinin onda birini öder. Her iki halde de beş yüz dirhem öder. Kadın bebeği canlı olarak dünyaya getirdikten sonra, bebek ölürse vuran kimsenin tam diyet ödemesi gerekir.⁴⁷⁹

Metin *el-Muhtasar*'da şu şekilde geçmektedir;

وإذا ضرب بطن امرأة فألقت جنينا ميتا فعليه غرة

Karnına vurulan kadın bebeği ölü olarak düşürdüğü zaman, vuran kimsenin diyetin yirmide biri olan gurreyi ödemesi icap eder.⁴⁸⁰

⁴⁷⁵ et-Tahavî, *el-Muhtasar*, s. 232.

⁴⁷⁶ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, IV, 617; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, IV, 559.

⁴⁷⁷ Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l-Vikâye*, V, 146.

⁴⁷⁸ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 241.

⁴⁷⁹ el-Haddâd, *el-Cevheratü'n-Neyyira*, II, 363-364.

⁴⁸⁰ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 190.

Hadis Kudûrî'nin *et-Tecrid*'inde Ebû Hureyre (r.a) tarikiyle geçmektedir.⁴⁸¹ Bu tarikle gelen hadisler içerisinde *Muhtasar*'daki metne en yakın olan en kapsamlı metin ve en sağlam senedli hadis Buhârî'nin *Sahih*'inde tespit edilmiştir;

حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عُفَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ خَالِدٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: " أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى فِي امْرَأَتَيْنِ مِنْ هُدَيْلٍ، اقْتَتَلْنَا فَرَمَتْ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى بِحَجَرٍ، فَأَصَابَ بَطْنَهَا وَهِيَ حَامِلٌ، فَتَلَّتْ وَلَدَهَا الَّذِي فِي بَطْنِهَا، فَاخْتَصَمُوا إِلَى النَّبِيِّ فَقَضَى أَنْ دِيَةَ مَا فِي بَطْنِهَا غُرَّةٌ عَبْدٌ أَوْ أَمَةٌ... "

el-Leys → Abdurrahmân b. Hâlid → İbn Şihâb'dan → Ebû Seleme

Ebû Hureyre (r.a) şöyle nakletti: Resûlullah (s), Huzeyl ahalisinden birbiriyle dövüşen iki kadın hakkında hüküm vermişti. (Nitekim): Bu kadınlardan birisi diğerine bir taş atmış ve attığı taş gebe kadının karnına isabet etmiş ve karnındaki bebeği öldürmüştü. Peygamber'e (s) dava ettiler. Peygamber (s) de: "Kadının karnındaki ceninin diyeti köle veya câriye gurre (bir diyetin yirmide biri) dir" diye hükmetti...⁴⁸²

Hadisler aynı tarik olan Ebû Hureyre (r.a) tarikiyle gelmiştir ve metin olarak aralarında çok fark yoktur.⁴⁸³

Hanefî fıkının mühim kaynaklarına bakıldığında, *el-Muhtasar* öncesi eserlerde metin; *el-Asl*'da hadis peygamberimizden bize ulaştı diye belirtilerek aktarılmıştır.⁴⁸⁴ *el-Câmiu's-Sağîr* ve *Muhtasaru't-Tahavî*'de metin birebir geçmektedir.⁴⁸⁵ Et-Tahavî'nin *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'ı ve *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*'ında rivayet geçmektedir.⁴⁸⁶ Sonrası dönem eserlerinde ise; *el-Hidâye*'de rivayet

⁴⁸¹ Kudûrî, *et-Tecrid*, XI, 5776, (27725).

⁴⁸² Buhârî, Tıp, 46, (5758).

⁴⁸³ Müslim, Kasâme, 11, (1681); Ebû Dâvud, Diyât, 21, (4576); Nesâî, Kasâme, 39-40, (4818); Dârimî, *Sünen*, III, 1539, (2427); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 132, (7703).

⁴⁸⁴ eş-Şeybânî, *el-Asl*, VI, 557.

⁴⁸⁵ eş-Şeybânî, *el-Câmiu's-Sağîr*, s. 518; et-Tahavî, *el-Muhtasar*, s. 243.

⁴⁸⁶ et-Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, III, 188, (5032); *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, XI, 413, (4526).

geçmektedir.⁴⁸⁷ *el-İhtiyâr*, *Mecma'u'l-Bahreyn*, *Kenzü'd-Dekâik* ve *el-Vikâye*'de ise benzer metin geçmektedir.⁴⁸⁸

Bahsi geçen bilgilerden de anlaşıldığı üzere rivayet muteber hadis kaynaklarında geçmektedir ve *sahîh*'tir..

2.1.19. Hırsızlık Kitabı

Hırsızlık lügatte; hissettirmeden ve gizlice başkasının her hangi bir şeyini almak anlamındadır. Şerî tarif de bu tarife yakın olup üzerine bir takım vasıflar eklenmiştir.⁴⁸⁹

Bu başlıkta üç rivayet vardır; ilki “Akıl sahibi ve ergin olan ve on dirhem veya aynı değerde bir malı çalan hırsızın elinin kesilmesini anlatan” hadis, ikincisi “Haine, gaspçıya ve yankesiciye el kesme haddi uygulanmayacağını bildiren” hadis, üçüncüsü ise “Devlet hazinesinden hırsızlık yapan kimsede el kesme hükmü uygulanmayacağını bildiren” hadistir.

Kütüb-i Tis'a'da ilk metin ile ilgili altı rivâyet, ikinci metin ile ilgili ise sekiz rivayet tespit edilmiştir. Üçüncü metin ile ilgili ise bu kaynaklarda hiçbir rivayet bulunamamıştır. Fakat bu dokuz eser dışındaki hadis kitaplarında üç rivayet tespit edilmiştir.

2.1.19.1. Akıl Bâliğ Olan ve On Dirhem veya Aynı Değerde Bir Malı Çalan Hırsızın Elinin Kesilmesini Anlatan Hadis

Hırsızlık yapan kişiye el kesme hükmünün verilebilmesi için o kimsenin akıllı ve bülûğa ermiş olması, konuşabiliyor olması, kişinin gözlerinin sağlam olması gerekir. Çalınan malın da en az on dirhem kıymetinde olması gerekir. Âlimlerimiz

⁴⁸⁷ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, IV, 655.

⁴⁸⁸ el-Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, IV, 581; İbnü's-Sââtî, *Mecma'u'l-Bahreyn*, s. 627; en-Nesefî, *Kenzü'd-Dekâik*, s. 651; Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l-Vikâye*, V, 168.

⁴⁸⁹ bkz. el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 311.

Nebî (s) zamanında elin kesilmesini gerektiren micenn miktarı malın on dirheme eşit olduğunu belirtmişlerdir. El kesilmesi için tek seferde bu malı çalması gerekir..⁴⁹⁰

Metnin *el-Muhtasar*'daki hali şu şekildedir;

إذا سرق العاقل البالغ عشرة دراهم أو ما قيمته عشرة دراهم مضروبة أو غير مضروبة من حرز لا شبهة فيه وجب عليه القطع

Akıl sahibi ve ergin bir kişi tab edilmiş (darphanede basılmış) veya edilmemiş on dirhem veya aynı değerde bir malı kendisinde hiç şüphe bulunmayan muhafazalı bir yerden çalarsa bu hırsızın eli kesilir.⁴⁹¹

Metin Kudûrî'nin *et-Tecrîd*'inde Amre binti Abdirrahmân ve Hz. Âişe (r.a) yoluyla kendisine ulaştığını belirtmiştir.⁴⁹² Bu tarikle gelen rivayetler içerisinde Müslim'in *Sahîh*'indeki hadis şöyledir;

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى، وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، وَأَبْنُ أَبِي عُمَرَ وَاللَّفْظُ لِيَحْيَى، قَالَ ابْنُ أَبِي عُمَرَ حَدَّثَنَا، وَقَالَ الْأَخْرَان: أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنِ عُمَرَ، عَنِ عَائِشَةَ، قَالَتْ: " كَانَ رَسُولُ اللَّهِ يَقْطَعُ السَّارِقَ فِي رُبْعِ دِينَارٍ فَصَاعِدًا.

Yahya b. Yahya → İshak b. İbrahim → İbni Ebî Ömer

Lâfız Yahya'ya (r.a) aittir, İbni Ebî Ömer (r.a): Bize rivayet etti ifadesini kullanmıştır. Diğerleri: Bize Süfyân b. Uyeyne (r.a) Zührî'den (r.a), o da Amra'dan (r.a), o da Âişe'den (r.a) nakletti dediler. Aişe şöyle demiştir: Resûlullah (s) çeyrek altında ve (bunun) fazlasında hırsızın elini keserdi.⁴⁹³

Müslim'de geçen hadis *sahîh* olarak gelmiştir.

Sahîh'de geçen hadisle aynı tarikle gelen diğer kaynaklardaki rivayetlerin metinleri birebir aynıdır.⁴⁹⁴ İbn Abbas (r.a), Eymen (r.a)⁴⁹⁵ ve Amr b. Şu'be'nin

⁴⁹⁰ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 311313.

⁴⁹¹ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 201.

⁴⁹² Kudûrî, *et-Tecrîd*, XI, 5967, (28889).

⁴⁹³ Müslim, *Hudût*, 1, (1684).

⁴⁹⁴ Ebû Dâvud, *Hudût*, 11, (4383); Nesâî, *Kat'u's-Sârik*, 10, (4928);

⁴⁹⁵ Nesâî, *Kat'u's-Sârik*, 10, (4947).

babası ve dedesinden (r.a)⁴⁹⁶ naklediği rivayetler kendi aralarında benzer fakat baş kısmında esas kabul edilen Müslim'in *Sahîh*'indeki metinden biraz farklı olarak gelmişlerdir. Nitekim Ebû Dâvud'un *Sünen*'inde İbn Abbas (r.a) tarikiyle metin şu şekilde geçmektedir; *قَطَعَ رَسُولُ اللَّهِ يَدَ رَجُلٍ فِي مَجَنِّ قِيمَتُهُ دِينَارٌ أَوْ عَشْرَةَ دَرَاهِمٍ* (Resûlullah (s) değeri bir dinar (altın) veya on dirhem (gümüş) olan bir kalkan (1 hırsızlıkla alan) adamın elini kesti).⁴⁹⁷

Hanefî mezhebinin muteber kaynaklarında yapılan incelemelerde *el-Muhtasar* öncesi döneme ait kitaplarda metin *el-Câmiu's-Sağîr* ve *Muhtasaru't-Tahâvî*'de benzer şekilde geçmektedir.⁴⁹⁸ Et-Tahâvî'nin *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'ında da geçmektedir.⁴⁹⁹ Sonrası dönem eserlerinden *el-Hidâye*'de metin geçmekte ve Mâide suresi otuz sekizinci ayette geçtiği bildirilmektedir.⁵⁰⁰ *el-İhtiyâr*, *Mecma'u'l-Bahreyn*, *Kenzü'd-Dekâik* ve *el-Vikâye*'de aynı metin zikredilmektedir.⁵⁰¹

Beyan edilen bilgilerden de görüldüğü üzere rivayet muteber hadis kaynaklarında geçmektedir ve *sahîh*'tir.

2.1.19.2. “Haine, Gaspçıya ve Yankesiciye El Kesme Cezasının Olmadığını Bildiren” Hadis

Hain erkek ve kadında korumasında kusur olduğu için el kesme haddi uygulanmaz. Zor kullanarak alana, muhtelise el kesme cezası uygulanmaz. Muhtelis: kişinin dalgınlık anında elinden elinden alıp kaçan kimsedir. Bu kişiler işlerini açıkça yapmış olacaklarından hırsızlık manası (muhafaza edilmiş malı çalmak) bunlarda gerçekleşmez.⁵⁰²

el-Muhtasar'da rivayet şu şekilde geçmektedir;

ولا منتهب ولا مختلس ولا قطع على خائن ولا خائنة ولا نباش

⁴⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 502, (6900).

⁴⁹⁷ Ebû Dâvud, *Hudût*, 11, (4387).

⁴⁹⁸ eş-Şeybânî, *el-Câmiu's-Sağîr*, s. 294; et-Tahavî, *el-Muhtasar*, s. 269

⁴⁹⁹ et-Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, IV, 322, (7156).

⁵⁰⁰ el-Merğîmânî, *el-Hidâye*, II, 538.

⁵⁰¹ el-Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, IV, 397; İbnü's-Sââtî, *Mecma'u'l-Bahreyn*, s. 663; Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l-Vikâye*, III, 221; en-Nesefî, *Kenzü'd-Dekâik*, s. 361;

⁵⁰² el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 317-318.

Hain olan erkek ve kadında, kefen hırsızında, gasp yapanda ve yankesicide el kesme haddi uygulanmaz.⁵⁰³

Metin ile ilgili Kudûrî'nin diğer eserlerinde de sened bulunmamaktadır. Dolayısı ile Tirmizî'nin *Sünen*'inde geçen rivayet şu şekildedir;

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ، حَدَّثَنَا عَيْسَى بْنُ يُونُسَ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، عَنِ النَّبِيِّ
قَالَ: " لَيْسَ عَلَى خَائِنٍ، وَلَا مُنْتَهَبٍ، وَلَا مُخْتَلِسٍ، قَطْعٌ "

Ali b. Haşrem → İsâ b. Yûnus → İbn Cüreyc → Ebu'z-Zübeyr

Câbir'den (r.a) rivâyet edildiğine göre, Nebî (s) şöyle buyurmuştur: "*Hainlik edene, gasp yapana ve yankesiciye el kesme cezası yoktur.*"⁵⁰⁴

Tirmizî *Sünen*'inde geçen rivayetin sonunda '*hadis hasendir, sahihdir*' demiştir.

Ulaşılan Hadislerin hepsi Câbir b. Abdullah (r.a) tarikiyle gelmiştir. Metinlerin hepsi birbirinin aynısıdır fakat Ebû Dâvud'da gelen üç rivayet birleştirildiği takdirde diğer rivayetlerdeki metinlerle aynı olmaktadır.⁵⁰⁵

Muteber Hanefî kitaplarına bakıldığı vakit, *Muhtasar* öncesi dönemde et-Tahavî'nin *Şerhu Meâni'l-Âsâr* ve *Muhtasar*'ında geçmektedir.⁵⁰⁶ Sonrası dönem eserlerde ise *el-Hidâye* ve *el-İhtiyâr*'da metin zikredilmiştir.⁵⁰⁷

Görüldüğü üzere rivayet muteber hadis kaynaklarında geçmektedir ve *sahih*'tir.

⁵⁰³ Kudûrî, *el-Mutasar*, s. 201.

⁵⁰⁴ Tirmizî, *Hudût*, 18, (1448).

⁵⁰⁵ Ebû Dâvud, *Hudût*, 13, (4391); *Hudût*, 13, (4392); *Hudût*, 13, (4393); Nesâî, *Kat'u's-Sârik*, 13, (4971); Câbir b. Abdullah (r.a) tarikiyle fakat farklı senedle: *Kat'u's-Sârik*, 13, (4972); İbn Mâce, *Hudût*, 26, (2591); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIII, 303, (15070).

⁵⁰⁶ et-Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, III, 171, (4984); *el-Muhtasar*, s. 270.

⁵⁰⁷ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, II, 542 ; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, IV, 404.

2.1.19.3. “Devlet Hazinesinden Hırsızlık Yapan Kimsede El Kesme Hükümü Uygulanmaz” Hadisi

Devlet hazinesinden çalan kimseye el kesme hükmü uygulanmayacağı biraz açarsak; hüküm uygulanmaz çünkü mal amme (tüm ahalinin) malıdır. Çalan kimse de onlardan biridir.⁵⁰⁸

Metin *el-Muhtasar*'da şu şekilde geçmektedir;

ولا يقطع السارق من بيت المال

Devlet hazinesinden hırsızlık yapan kimsede el kesme hükmü uygulanmaz.⁵⁰⁹

Kudûrî'nin diğer eserlerinde de hadisin senedi bulunmamaktadır. Dolayısı ile metne en yakın olan Abdurrezzâk'ın *Musannef*'indeki hadis şu şekildedir;

عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ مُغْبِرَةَ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، قَالَ: " لَا يُقَطَّعُ مَنْ سَرَقَ مِنْ بَيْتِ الْمَالِ، لِأَنَّ لَهُ فِيهِ نَصِيبًا "

Ma'mer → Muğîre

Şa'bî (r.a) şöyle demiştir: “Devlet hazinesinden çalan kimseye el kesme hükmü uygulanmaz. Çünkü o (malda) onunda hakkı vardır.”⁵¹⁰

İsnadında tenkide uğrayan ravi bulunmadığı, isnadın sahîh olduğu görülmektedir.

Hadislerden biri Hz. Ali (r.a) tarihiyle⁵¹¹ diğeri ise Hz. Ömer (r.a) tarihiyle⁵¹² gelmiştir. Metinler genel manada birbirlerinin aynısıdır.

el-Muhtasar öncesi kaynaklarda metin sadece *Muhtasaru't-Tahâvî*'de geçmektedir.⁵¹³ Sonrası dönem eserlerde ise *el-Hidâye*, *el-İhtiyâr* ve *Mecma'u'l-*

⁵⁰⁸ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 318.

⁵⁰⁹ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 201.

⁵¹⁰ Abdurrezzâk, *Musannef*, X, 212, (18872).

⁵¹¹ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 282 (h.n.y.).

⁵¹² İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, XIV, 472, (29156).

⁵¹³ et-Tahavî, *el-Muhtasar*, s. 270.

Bahreyn'de hadis zikredilmektedir.⁵¹⁴ Yine *Kenzü'd-Dekâik* ve *el Vikâye*'de de metnin benzeri geçmektedir.⁵¹⁵

Bahsi geçen bilgilerden de anlaşıldığı üzere hadis *sahih*'tir. Hanefî mezhebine ait kitaplarda ise Kudûrî öncesi ve sonrası dönemlerde bazı kaynaklarda ulaşılmıştır.

2.1.20. Sayd/Avlanan ve Zebâih/Kesilen Hayvanlar Kitabı

Avlanan şeye sayd denir. Cemîsi 'suyûd' olarak gelir. Av: Hile yapılmadan yakalanamayan, yaratılış fitratı/içgüdüğü nedeniyle kaçan vahşi hayvandır.⁵¹⁶

Bu başlık içerisinde üç rivâyet bulunmaktadır; ilki 'Avcı köpek avladığı avdan yemiştir veya köpek besmele çekilerek gönderilmemişse o avın yenmeyeceği' hadisi, ikincisi 'Yırtıcı hayvanların etinin yenmesi uygun değildir' hadisi, üçüncüsü ise 'Evcil eşeğin etinin yenmesi uygun değildir' hadisidir.

Kütüb-i Tis'a'da ilk metin ile ilgili yedi, ikinci metin ile ilgili dokuz, üçüncü metin ile ilgili de sekiz rivayet tespit edilmiştir.

2.1.20.1. Avcı Köpek Avladığı Avdan Yemiştir veya Köpek Besmele Çekilerek Gönderilmemişse O Avın Yenmeyeceğine Dair Hadis

Avcı, köpeği besmele çekerek gönderse ve köpek avı bir yerde yaralayıp öldürse o avın eti yenir, helaldir. Besmele çekmeyi unutsa da o avın eti yenir, çünkü (niyetine göre) hükmen çekmiş sayılır. Eğer kasten besmele çekmeden gönderirse (işte) o durumda yenmesi haramdır.⁵¹⁷ Köpeğin avı yemesi kendisi için avladığını gösterir. Bu şekilde yemesi onun iyi eğitilemediğine delalet eder. Eğer avın kanından içerse ve ondan bir parça da olsa yememişse o av yenir. Çünkü o avı sahibi için yakalamıştır demektir.⁵¹⁸

⁵¹⁴ el-Merğınânî, *el-Hidâye*, II, 542; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, IV, 405; İbnü's-Sââtî, *Mecma'u'l-Bahreyn*, s. 669-670.

⁵¹⁵ en-Nesefî, *Kenzü'd-Dekâik*, s. 362; Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l-Vikâye*, III, 225.

⁵¹⁶ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 337.

⁵¹⁷ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 338.

⁵¹⁸ el-Haddâd, *el-Cevheratü'n-Neyyira*, II, 429.

el-Muhtasar'da iki farklı paragrafta şu iki metin geçmektedir.

وإن أكل منه الكلب لم يؤكل

Eğer avcı köpek avladığı avdan yemişse artık o av yenmez.⁵¹⁹

كلب لم يذكر اسم الله تعالى عليه لم يؤكل

Allah'ın adı anılarak/besmele çekilerek gönderilmeyen bir köpeğin avı yenmez.⁵²⁰

el-Muhtasar'da farklı iki hadis gibi görünen bu iki metin, kaynaklarda beraber zikredilmiştir. Nitekim bu iki metin tek bir hadiste birleştirilerek beraber işlenmiştir.

Hadis Kudûrî'nin *et-Tecrîd*'inde eş-Şa'bî'nin (r.a) Adıyy b. Hâtim'den (r.a) aldığı şekliyle geçmektedir.⁵²¹ Buhârî'nin *Sahîh*'inde geçen rivayet şöyledir;

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ، عَنْ بِيَانٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ، قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ: إِنَّا قَوْمٌ نَصِيدُ بِهِذِهِ الْكِلَابِ؟ فَقَالَ: إِذَا أُرْسِلَتْ كِلَابُكَ الْمُعَلَّمَةَ وَذَكَرْتَ اسْمَ اللَّهِ فَكُلْ مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ، وَإِنْ قَتَلْنَ، إِلَّا أَنْ يَأْكُلَ الْكَلْبُ فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ يَكُونَ إِنَّمَا أَمْسَكُهُ عَلَى نَفْسِهِ وَإِنْ خَالَطَهَا كِلَابٌ مِنْ غَيْرِهَا فَلَا تَأْكُلُ "

Kuteybe b. Saîd → Muhammed b. Fudayl → Beyân → eş-Şa'bî

Adıyy b. Hâtim şöyle nakletmiştir; Ben Nebî'ye (s);Yâ Resûlallah (s)! Biz av yapması öğretilmiş olan köpeklerimizi av üzerine göndeririz (bunun hükmü ne)? Diye sordum. Resûlullah (s): “Av köpeğini Allah'ın ismiyle/besmele çekerek gönderdiğin zaman o avın etini ye! Çünkü köpeğin avı yakalayıp tutması senin içindir. Eğer köpeğin avı yakalayıp öldürmüş ise ve kendi köpeğinin veya köpeklerinin yanında başka bir köpek de varsa ve bu nedenle yabancı köpeğin kendi köpeğin ile beraber avı yakalayıp öldürmüş olmasından kaygılanırsan o avı

⁵¹⁹ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 205.

⁵²⁰ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 205.

⁵²¹ Kudûrî, *et-Tecrîd*, XII, 6273, (30699).

*yeme!*⁵²²

Tespit edilen hadislerin hepsi eş-Şa'bî'nin (r.a) Adiyy b. Hâtim'den (r.a) rivayet ettiği tarikle gelmiştir.⁵²³ Metinlerin hepsi ufak farklılıklar dışında birbirinin aynısı olarak gelmiştir.

Muteber Hanefî fikhî kaynaklarına bakıldığı takdirde; *el-Asl*, *el-Câmiu's-Sağîr* ve *Muhtasaru't-Tahâvî*'de metin zikredilmektedir.⁵²⁴ Sonrası dönem eserlerde; *el-Hidâye* ve *el-İhtiyâr*'da metin birebir geçmiştir.⁵²⁵ Buna mukabil *Mecma'u'l-Bahreyn* ve *el-Vikâye*'de ise benzer bir metne ulaşılmıştır.⁵²⁶

Görüldüğü üzere hadis muteber hadis kaynaklarında geçmektedir, *sahîh*'tir. Hanefî mezhebine ait bazı kitaplarda Kudûrî öncesi ve sonrası dönemlerde hadise ulaşılmıştır.

2.1.20.2. Yırtıcı Hayvanların Etinin Yenilemeyeceği ile İlgili Hadis

Metin *el-Muhtasar*'da şu şekilde geçmektedir;

ولا يجوز أكل كل ذي ناب من السباع وكل ذي مخلب من الطير

Azı dişleri olup onlarla avlanan yırtıcı hayvânâtı ve pençeleri olup onlarla avlanan kuşları tüketmek uygun değildir.⁵²⁷

Metin Kudûrî'nin *et-Tecrîd* isimli eserinde İbn Abbas (r.a) ve İbn Sa'lebe (r.a) tarikleriyle geçmektedir.⁵²⁸ İbn Abbas (r.a) tarikiyle gelen hadisler metnin tamamını almıştır. İbn Sa'lebe (r.a) yoluyla gelen hadisler ise yarısını almıştır. Metin Buhârî'de de geçmesine rağmen Müslim'in *Sahîh*'indeki hadis metnin tamamını kapsamaktadır. O da şu şekildedir;

⁵²² Buhârî, *Zebâih ve Sayd*, 7, (5483).

⁵²³ Müslim, *Sayd ve Zebâih*, 1, (1929); Ebû Dâvud, *Sayd*, 2, (2848); Tirmizî, *Sayd*, 6, (1470); Nesâî, *Sayd ve Zebâih*, 9, (4275); İbn Mâce, *Sayd*, 3, (3208); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 206, (18270).

⁵²⁴ eş-Şeybânî, *el-Asl*, V, 349; eş-Şeybânî, *el-Câmiu's-Sağîr*, s. 533; et-Tahavî, *el-Muhtasar*, s. 300.

⁵²⁵ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, IV, 557; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, IV, 521.

⁵²⁶ İbnü's-Sââtî, *Mecma'u'l-Bahreyn*, s. 707; Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l-Vikâye*, V, 118.

⁵²⁷ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 206.

⁵²⁸ Kudûrî, *et-Tecrîd*, XII, 6369, (31424).

حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذِ الْعَنْبَرِيِّ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ الْحَكَمِ، عَنْ مَيْمُونِ بْنِ مِهْرَانَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: " نَهَى رَسُولُ اللَّهِ عَنْ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبَاعِ وَعَنْ كُلِّ ذِي مَخْلَبٍ مِنَ الطَّيْرِ. "

Ubeydullah b. Muâz el-Amberî → Babası (Muâz b. Muâz el-Amberî) → Şu'be → Hakem

İbni Abbas (r.a) şöyle demiştir: Resûlullah (s) (bizi) azı dişleri olup onlarla avlanan yırtıcı hayvanlardan ve pençeleri olup onlarla avlanan kuşlardan (yemeyi) nehyetti.⁵²⁹

Hadis, 'muttefekun aleyh' olarak gelmiştir.

Rivayetler metin olarak genel manada birbirinin aynısıdır.⁵³⁰

Hanefî fıkının mühim kaynaklarına bakıldığında, *el-Muhtasar* öncesi eserlerde metin; *el-Asl*'da zikredilmiştir.⁵³¹ *el-Câmiu's-Sağîr* ve *Muhtasaru't-Tahâvî*'de ise benzer metinle geçmektedir.⁵³² Et-Tahâvî'nin *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'ı ve *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*'ında da aynısı geçmektedir.⁵³³ Sonrası dönem eserlerde ise *el-Hidâye* ve *el-İhtiyâr*'da bulunmaktadır.⁵³⁴ *Mecma'u'l-Bahreyn*, *Kenzü'd-Dekâik* ve *el-Vikâye*'de benzer metin geçmektedir.⁵³⁵

Görüldüğü üzere hadis muteber hadis kitaplarında geçmektedir ve *sahîh*'tir. Kudûrî öncesi ve sonrası dönemde hadise, Hanefî mezhebine ait bazı kaynaklarda ulaşılmıştır.

⁵²⁹ Müslim, Sayd ve Zebâih, 3, (1934).

⁵³⁰ Buhârî, Zebâih ve Sayd, 29, (5530); Müslim, Sayd ve Zebâih, 3, (1932); Ebû Dâvud, Etl'me, 33, (3805); Tirmizî, Etl'me, 3, (1477); Nesâî, Sayd ve Zebâih, 33, (4348); İbn Mâce, Sayd, 13, (3234); Dârimî, II, 1261, (2025); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 74, (2192).

⁵³¹ eş-Şeybânî, *el-Asl*, V, 357;

⁵³² eş-Şeybânî, *el-Câmiu's-Sağîr*, s. 533; et-Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 299.

⁵³³ et-Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, IV, 190, (6289); *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, VII, 80, (2657).

⁵³⁴ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, IV, 485; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, IV, 533.

⁵³⁵ İbnü's-Sââtî, *Mecma'u'l-Bahreyn*, s. 713; en-Neseffî, *Kenzü'd-Dekâik*, s. 601; Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l-Vikâye*, V, 117.

2.1.20.3. “Evcil Eşegin Etinin Yenmesi Uygun Değildir” Hadisi

Evcil eşek denmesinin sebebi zebranın hükmünün farklı olmasındandır. Çünkü o evcilleşse bile yenmesinde bir beis yoktur.⁵³⁶

el-Muhtasar'da rivayet şu şekilde gelmiştir;

لا يجوز أكل لحم الحمر الأهلية

Evcil eşegin etinin yenmesi uygun değildir.⁵³⁷

Metin Kudûrî'nin *et-Tecrîd* isimli eserinde Câbir (r.a) tarikiyle zikredilmiştir.⁵³⁸ Bu tarikle gelen Buhârî'nin *Sahîh*'indeki metin şu şekilde geçmektedir;

حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: " نَهَى رَسُولُ اللَّهِ يَوْمَ خَيْبَرَ عَنْ لُحُومِ الْحُمُرِ الْأَهْلِيَّةِ، وَرَخَّصَ فِي الْخَيْلِ "

Süleyman b. Harb → Hammâd b. Zeyd → Amr → Muhammed b. Ali

Câbir b. Abdullah (r.a) şöyle demiştir: Resûlullah (s) Hayber'in fethi günü evcil eşeklerin etlerini (yememizi) yasakladı ve at (etinin yenmesine) ruhsat verdi.⁵³⁹

Hadis *muttefekun aleyh* olarak gelmiştir.

Hadisler *et-Tecrîd*'de geçtiği üzere Câbir (r.a) tarikiyle gelmiştir.⁵⁴⁰ Bu tarikle gelen rivayetlerin yanında Hz. Ali (r.a)⁵⁴¹ ve Enes b. Mâlik (r.a)⁵⁴² yoluyla gelen hadisler de tespit edilmiştir. Ulaşılan metinler ufak farklılıklar dışında aynı cümlelerle gelmiştir.

⁵³⁶ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 357.

⁵³⁷ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 206.

⁵³⁸ Kudûrî, *et-Tecrîd*, XII, 6377, (31493).

⁵³⁹ Buhârî, *Meğâzî*, 38, (4219).

⁵⁴⁰ Müslim, *Sayd ve Zebâih*, 6, (1941); Ebû Dâvud, *Eti'me*, 34, (3808); Nesâî, *Sayd ve Zebâih*, 30, (4333); Dârimî, *Sünen*, II, 1267, (2036).

⁵⁴¹ Tirmizî, *Eti'me*, 6, (1794); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 409, (1254).

⁵⁴² İbn Mâce, *Zebâih*, 13, (3196).

el-Muhtasar öncesi eserlerde metin; Şeybânî'nin *el-Asl* isimli kitabında geçmektedir.⁵⁴³ Yine Şeybânî'nin *el-Câmiu's-Sağîr* isimli kitabı ve *Muhtasaru't-Tahâvî*'de benzer metinler geçmektedir.⁵⁴⁴ et-Tahâvî'nin *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'ı ve *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*'ında rivayet birebir geçmektedir.⁵⁴⁵ Sonrası dönem kaynaklarda ise *el-Hidâye* ve *el-İhtiyâr*'da bulunmaktadır.⁵⁴⁶ *Mecma'u'l-Bahreyn*, *Kenzü'd-Dekâik* ve *el-Vikâye*'de de benzer metinler geçmektedir.⁵⁴⁷

Görüldüğü üzere metin muteber hadis kitaplarında geçmektedir ve *sahîh*'tir. Hanefî mezhebine ait bazı kaynaklarda Kudûrî öncesi ve sonrası dönemlerde hadise ulaşılmıştır.

2.1.21. Kurban Kitabı

el-Udhiyye/Kurban: Lügatte bu terim, duhâ vaktinde kesilen hayvan için kullanılır. Şerî olarak ise: Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla belirli bir hayvanı belirli bir zamanda kesmekten ibarettir.⁵⁴⁸ Ebû Hanife kurban kesmenin vacip olduğunu, İmâmeyn ise sünnet-i müekkede olduğunu söyler. Ancak fakihlerin çoğunluğu ilk görüşü benimsemişlerdir.⁵⁴⁹ Kurban kesmek, hür, müslüman, yerleşim yerlerinde veya ahalinin oturmadığı çöllerde yaşayan her bir insana vaciptir.⁵⁵⁰

Kurban Kitabı başlığında tek rivayet bulunmaktadır ki o da; “İmam bayram namazını cemaate kıldırana kadar şehir ahalisinin kurban kesmesi uygun değildir” hadisidir. Kudûrî'nin *et-Tecrîd*'inde tespit edilen hadis metne en yakın olan rivayettir ancak iki ayrı senedle gelmiştir.

Kütüb-i Tis'a'da toplam yedi rivayet bulunmaktadır.

⁵⁴³ eş-Şeybânî, *el-Asl*, V, 358.

⁵⁴⁴ eş-Şeybânî, *el-Câmiu's-Sağîr*, s. 475; et-Tahavî, *el-Muhtasar*, s. 299.

⁵⁴⁵ et-Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, III, 25, (4310); *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, IX, 107, (3485).

⁵⁴⁶ el-Merğimânî, *el-Hidâye*, IV, 486; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, IV, 535.

⁵⁴⁷ İbnü's-Sââtî, *Mecma'u'l-Bahreyn*, s. 713; en-Nesefî, *Kenzü'd-Dekâik*, s. 601; Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l-Vikâye*, V, 82.

⁵⁴⁸ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 360.

⁵⁴⁹ İbn Kutluboğa, *et-Tercîh ve't-Tashîh*, s. 499.

⁵⁵⁰ el-Haddâd, *el-Cevheratü'n-Neyyira*, II, 449.

2.1.21.1. “İmam Bayram Namazını Cemaate Kıldırana Kadar Şehir Ahalisinin Kurban Kesmesi Uygun Değildir” Hadisi

Şehir ve köylerde yaşayanlara kurban bayramının birinci günü fecri sadığın ortaya çıkması ile kurban kesim vakti girmiş olur. Fakat şehirde yaşayanlar için birinci gün, imam bayram namazını kıldırana kadar kurbanlarını kesmeleri uygun değildir. Köylerde fecri sadığın ortaya çıkmasıyla kurbanı kesebilirler, bayram namazı onlara vacip olmadığından, kesimden önce namaz kılma şartı da yoktur.⁵⁵¹

Metin *el-Muhtasar*'da şu şekilde geçmektedir;

لا يجوز لأهل الأمصار الذبح حتى يصلي الإمام صلاة العيد

İmam bayram namazını cemaate kıldırana kadar şehir ahalisinin kurban kesmesi uygun değildir.⁵⁵²

el-Muhtasar'daki metin Eyyûb → Muhammed → Enes b. Mâlik (r.a) ve ikinci olarak Esed b. Kays → Cündeb b. Süyyân (r.a) ile olmak üzere iki farklı senedle Kudûrî'nin *et-Tecrîd*'inde geçmektedir.⁵⁵³ Bu iki tarîk de Buhârî ve Müslim'de geçmektedir. Daha kapsamlı bir metne sahip olan senedinde Enes b. Mâlik'in (r.a) bulunduğu Buhârî'nin *Sahîh*'indeki hadis şöyledir;

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبرَاهِيمَ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ قَالَ: " مَنْ ذَبَحَ قَبْلَ الصَّلَاةِ فَلْيُعَذِّبْ ...

Ali b. Abdullah → İsmail b. İbrahim → Eyyûb → Muhammed → Enes b. Mâlik

Enes b. Mâlik (r.a) şöyle nakletmiştir: Kurban bayramının ilk günü Peygamber (s) “İçinizden kim namazdan önce kurbanını kesmiş ise, tekrar kessin!” buyurdu...⁵⁵⁴

Her iki sened ile gelen hadisler *Muttefekun aleyhtir*.

⁵⁵¹ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 362.

⁵⁵² Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 208.

⁵⁵³ Kudûrî, *et-Tecrîd*, XII, 6322, (31072).

⁵⁵⁴ Buhârî, *Edâhî*, 12, (5561).

Eyyûb → Muhammed → Enes b. Mâlik (r.a) senediyle gelen hadisler bir birinin aynısı şeklinde karşımıza çıkmaktadır.⁵⁵⁵ İkinci olarak gelen Esed b. Kays → Cüde b. Süfyân (r.a) senedli hadis ise Buhârî'nin *Sahîh*'inde şöyledir;

حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا الْأَسْوَدُ بْنُ قَيْسٍ، سَمِعْتُ جُنْدَبَ بْنَ سُفْيَانَ الْجَلِيَّ، قَالَ: شَهِدْتُ النَّبِيَّ يَوْمَ النَّحْرِ، فَقَالَ: " مَنْ ذَبَحَ قَبْلَ أَنْ يُصَلِّيَ فَلْيُعِدْ مَكَانَهَا أُخْرَى، وَمَنْ لَمْ يَذْبَحْ فَلْيَذْبَحْ "

Âdem → Şu'be → Esed b. Kays

Cüde b. Süfyân (r.a) şöyle demiştir: Kurban günü Nebî'yi (s) şöyle söylerken gördüm; Her kim (kurban bayramı) namazından önce kurbanını kesmiş ise o kurban yerine yenisini kessin. (Kurbanı) kesmeyenler de artık kesebilirler.⁵⁵⁶ Bu metinle ilgili gelen aynı senedli hadisle de metinsel olarak birbirine çok yakın halde gelmişlerdir.⁵⁵⁷

Fikhî eserler içerisinde *el-Muhtasar* öncesi dönemde; *el-Asl*'da metin Resûlullah'tan (s) nakledilerek geçmektedir.⁵⁵⁸ *Muhtasaru't-Tahâvî*'de de metin geçmektedir.⁵⁵⁹ et-Tahâvî'nin *Şerhu Meâni'l-Âsâr* isimli kitabında rivayet birebir geçmektedir.⁵⁶⁰ Sonrası dönem kaynaklarda ise; *el-Hidâye* ve *el-İhtiyâr*'da metin birebir geçmektedir.⁵⁶¹ *Mecma'u'l-Bahreyn*, *Kenzü'd-Dekâik* ve *el-Vikâye*'de ise benzer metinler zikredilmiştir.⁵⁶²

Görüldüğü üzere metin muteber hadis kitaplarında geçmektedir ve *sahîh*'tir. Hanefî mezhebine ait bazı kaynaklarda Kudûrî öncesi ve sonrası dönemlerde hadise ulaşılmıştır.

⁵⁵⁵ Müslim, Edâhî, 1, (1962); Nesâî, Dahâyâ, 17, (4396); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 19, 173, (12120).

⁵⁵⁶ Buhârî, Edâhî, 12, (5562).

⁵⁵⁷ Müslim, Edâhî, 1, (1960); İbn Mâce, Edâhî, 12, (3152).

⁵⁵⁸ eş-Şeybânî, *el-Asl*, V, 405.

⁵⁵⁹ et-Tahavî, *el-Muhtasar*, s. 301.

⁵⁶⁰ et-Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, IV, 173, (6206).

⁵⁶¹ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, IV, 493; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, IV, 540.

⁵⁶² İbnü's-Sââtî, *Mecma'u'l-Bahreyn*, s. 716; en-Nesefî, *Kenzü'd-Dekâik*, s. 603; Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l-Vikâye*, V, 89.

2.1.22. Âdâbu'l-Kâdî Kitabı

Bu başlıkta kâdînin yani hâkimin taşınması gereken şartlar, gözetmesi gereken durumlar, uyması gereken kurallardan bahsedilmektedir.

Bu başlıkta tek rivayet bulunmaktadır o da; “Hasımlardan biri diğer hasım olmadan davet/misafir edilmez” hadisidir.

Bu hadisle ilgili bir rivayet bulunmuştur ve Beyhâkî'nin *es-Sünenü'l-Kübrâ*'sında geçmektedir.

2.1.22.1. “Hasımlardan Biri Diğer Hasım Olmadan Davet Edilmez” Hadisi

Hâkim aralarında husumet bulunan iki kişiden birini davet edemez. Eğer her ikisi de davet edilirse bir sakınca yoktur. Böyle yaptığı zaman ikisinin arasına oturur ikisine birden yönelerek işaret eder ilgilenir. Baba-oğul yönetici–tabi olan arasında fark gözetmeden davranır. Töhmetsiz altına girmek için biriyle gizliden görüşme yapmaz, kendisine delil göstermez.⁵⁶³

Muhtasar'da metin şu şekilde geçmektedir;

لا يضيف أحد الخصمين دون خصمه

Hasımlardan biri diğer hasım olmadan davet/misafir edilmez.⁵⁶⁴

Kudûrînin diğer eserlerinde de sened zikredilmemiştir. Metin sadece Beyhâkî'nin *Sünen-i Kübrâ*'sında geçmektedir ki hadis şöyledir;

وَقَرَأْتُ فِي كِتَابِ ابْنِ خُرَيْمَةَ، عَنْ مُوسَى بْنِ سَهْلٍ الرَّمْلِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ الرَّمْلِيِّ، عَنْ الْقَاسِمِ بْنِ عُصَيْنٍ، عَنْ دَاوُدَ ابْنِ أَبِي هِنْدٍ، عَنْ أَبِي حَرْبِ بْنِ الْأَسْوَدِ الدِّيَلِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ: " لَا يُضِيفُ الْخَصْمَ إِلَّا وَخَصْمُهُ مَعَهُ "

⁵⁶³ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 472.

⁵⁶⁴ Kudûrî, *Muhtasar*, s. 225.

Mûsa b. Sehl er-Remlî → Muhammed b. Abdu'l Azîz → el-Kâsım b. Ğusn
→ Dâvud b. Ebû Hind → Ebû Harb el-Esved → Babası (Ebû Esved)

Ali b. Ebû Tâlib'in (r.a) şöyle nakletmiştir; Nebî (s): “*Hasım diğer hasmıyla beraber misafir edilir*” buyurmuştur.

el-Kâsım b. Ğusn hakkında: ravi hakkında *el-Kâşif*, *Takrîbu't-Tehzîb*, *Tehzîbu't-Tehzîb* ve *Tehzîbu'l-Kemâl*'de ve diğer kaynaklarda bilgiye ulaşılammıştır. İsnadın geri kalan kısmında tenkide uğrayan ravi bulunmadığı görülmektedir. Diğer raviler hakkında tenkit bulunmadığı için rivayet *sahîh*'tir.

el-Muhtasar öncesi dönemde sadece *Muhtasaru't-Tahâvî*'de aynı metnin geçtiği görülmektedir.⁵⁶⁵ Sonrası dönem kitaplarda ise; *el-Hidâye* ve *el-İhtiyâr*'da verdiğimiz metinle birebir aynısı geçmektedir.⁵⁶⁶ *Mecma'u'l-Bahreyn*'de ise metnin aynısının geçtiği görülmektedir.⁵⁶⁷

Bahsi geçen hususlardan ötürü rivayet *sahîh*'tir. Hanefî mezhebi kaynaklarının bazılarında ise rivayetin Kudûrî öncesi ve sonrası eserlerde geçtiği görülmektedir.

2.1.23. Siyer/Cihâd Kitabı

Siyer şerî manada; Nebî'nin (s) savaşlarda izlediği yol demektir. Bir çok âlim bu kelimeyi cihâd kelimesi ile açıklamıştır. Cihâd sözlükte; Allah yolunda mücâhede etmek anlamındadır. Şerî olarak ise; Hak olan dine davet etmek, kabul etmeyenle savaşmak demektir.⁵⁶⁸

Bu başlık içerisinde iki rivâyet bulunmaktadır, ilki “Müslümanların savaşta, aciz olan insanlara dokunmaması gerektiği” hadisi, ikincisi “Ganimetin beşte dördü iki sehim atlı suvariye ve bir sehim de atsız askere paylaşılır” hadisidir.

Kütüb-i Tis'a'da her iki metinle ilgili de altışar rivayet tespit edilmiştir.

⁵⁶⁵ et-Tahavî, *el-Muhtasar*, s. 326.

⁵⁶⁶ el-Merğınânî, *el-Hidâye*, III, 146; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, II, 397.

⁵⁶⁷ İbnü's-Sââtî, *Mecma'u'l-Bahreyn*, s. 740.

⁵⁶⁸ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 514.

2.1.23.1. “Müslümanların Savaşta Aciz Olan İnsanlara Dokunmaması Gerektiği” İle İlgili Hadis

Savaşta yasak olan işkence zafer elde edildikten sonra yapılan işkencedir. Müslümanlar; Kadınları, yaşlıları, çocukları, gözleri görmeyenleri, kötürümleri öldüremezler. Bize öldürmek savaştan dolayı caizdir. Bu kişilerden savaşa katılan olursa öldürülmelerinde bir beis yoktur.⁵⁶⁹ Şayet kadın hükümdar ise öldürülür. Çünkü onun öldürülmesi ile düşmanın dağılması sağlanmış olur. Hükümdarlarının küçük çocuk olup orada bulunması da aynı şekildedir.⁵⁷⁰

el-Muhtasar'da metin şu şekilde geçmektedir;

ينبغي للمسلمين أن لا يغدروا ولا يغلوا ولا يمتلوا ولا يقتلوا امرأة أو شيخا فانيا ولا صبيا ولا أعمى
ولا مقعدا

Müslümanların kâfirlerle olan anlaşmalarına hıyanette bulunmamaları, ganimet malından çalmamaları, müsle (ölülerin kulağını burnunu kesmeyi) yapmamaları, kadınları, başkasına muhtaç hale gelmiş yaşlıları, çocukları, gözleri görmeyen ve kötürüm durumunda olan insanları öldürmemeleri gerekir.⁵⁷¹

Metne en yakın olarak gelen hadis Müslim'in *Sahîh*'inde geçmektedir şöyle ki;

وَحَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ هَاشِمٍ وَاللَّفْظُ لَهُ، حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ يَعْنِي ابْنَ مَهْدِيٍّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ " إِذَا أَمَرَ أَمِيرًا عَلَى جَيْشٍ أَوْ سَرِيَّةٍ أَوْ صَاهٍ فِي خَاصَّتِهِ بِتَقْوَى اللَّهِ وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ خَيْرًا، ثُمَّ قَالَ: اغْرُزُوا بِاسْمِ اللَّهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، قَاتِلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ اغْرُزُوا، وَلَا تَغْلُوا وَلَا تَغْدِرُوا وَلَا تَمْتَلُوا وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيْدًا ...

Abdullah b. Hâşim → Abdurrahmân → Süfyân → Alkame b. Mersed

Süleyman b. Büreyde babasından şöyle nakletmiştir: Resûlullah (s) bir seriyenin veya bir ordunun başına bir kumandan gönderdiği zaman ona kendi nefsi hakkında Allah'tan korkmayı, (yine ona) yanında bulunan müslümanlar için hayrı

⁵⁶⁹ el-Haddâd, *el-Cevheratü'n-Neyyira*, II, 474.

⁵⁷⁰ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 520.

⁵⁷¹ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 231-232.

tavsiye eder ve (şu şekilde) buyururdu: “Allah yolunda besmele ile /Allah’ın adıyla gaza edin! Allah’a küfredenlerle çarpışın! Gaza edin! Fakat ganimetten çalmayın! İhanet etmeyin! Ölülerin burnunu, kulağını kesmeyin! Çocuk öldürmeyin!...”⁵⁷²

Hadislerin hepsi aynı tarikle gelmiştir. Bazı hadisler kısa bazıları ise Müslim’deki metnin birebir aynısı konumunda, uzun ve kapsamlı olarak gelmiştir. Fakat gelen rivayetlerin hepsi genel olarak aynı manadadır.⁵⁷³

el-Muhtasar öncesi eserlerden *el-Asl*’da metin rivayet edilmiştir.⁵⁷⁴ *Muhtasaru’t-Tahâvî*’de ise benzer bir metin geçmektedir.⁵⁷⁵ Et-Tahâvî’nin *Şerhu Meâni’l-Âsâr* ve *Şerhu Müşkili’l-Âsâr* isimli kitaplarında rivayet birebir geçmektedir.⁵⁷⁶ Sonrası dönem kaynaklardan *el-Hidaye* ve *el-İhtiyâr*’da metin geçmektedir. Peygamberimiz’in (s) hadislerinde de bu metnin benzerinin bulunduğu aktarılmıştır.⁵⁷⁷ *Mecma’u’l-Bahreyn*, *Kenzü’d-Dekâik* ve *el-Vikâye*’de ise metin genel manada birebir geçmektedir.⁵⁷⁸

Görüldüğü üzere rivayet muteber hadis kaynaklarında geçmektedir, *sahîh*’tir. Hanefî mezhebi kaynaklarının bazılarında hadise Kudûrî öncesi ve sonrası dönemde de ulaşılmıştır.

2.1.23.2. “Ganimetin Beşte Dördü İki sehim Atlı Suvariye ve Bir Sehim de Atsız Askere Paylaştırılır” Hadisi

el-Muhtasar’da rivayet şu şekilde geçmektedir;

يقسم أربعة أخماسها بين الغانمين للفارس سهما وللراجل سهم

⁵⁷² Müslim, Cihâd ve Siyer, 2, (1731).

⁵⁷³ Ebû Dâvud, Cihâd, 90, (2613); Tirmizî, Siyer, 48, (1617); İbn Mâce, Cihâd, 38, (2858); Dârimî, *Sünen*, III, 1584, (2483); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 136, (23030).

⁵⁷⁴ eş-Şeybânî, *el-Asl*, VII, 421.

⁵⁷⁵ et-Tahavî, *el-Muhtasar*, s. 283.

⁵⁷⁶ et-Tahavî, *Şerhu Meâni’l-Âsâr*, III, 221, (5162); *Şerhu Müşkili’l-Âsâr*, III, 144, (1111).

⁵⁷⁷ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, II, 564; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, IV, 421.

⁵⁷⁸ İbnü’s-Sââtî, *Mecma’u’l-Bahreyn*, s. 794; en-Nesefî, *Kenzü’d-Dekâik*, s. 369; Ebu’l-Hâc, *Şerhu’l-Vikâye*, III, 243.

Ganimetin beşte dördü iki sehim/pay/hisse atlı suvariye ve bir sehim de atsız askere paylaştırılır.⁵⁷⁹

et-Tecrîd'de metin Nâfi'in (r.a) İbn Ömer'den (r.a) aldığı tarikle geçmektedir.⁵⁸⁰ Bu metin en kapsamlı ve sağlam olarak Buhârî'nin *Sahîh*'inde bulunmaktadır, şöyle ki;

حَدَّثَنَا عُيَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ أَبِي أُسَامَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ: " جَعَلَ لِلْفَرَسِ سَهْمَيْنِ وَلِصَاحِبِهِ سَهْمًا، وَقَالَ مَالِكٌ: يُسْتَهْمُ لِلْخَيْلِ وَالْبَرَادِينِ مِنْهَا لِقَوْلِهِمْ وَالْخَيْلِ وَالْبِغَالِ وَالْحَمِيرِ لِنَزْكِبُو هَاقَ وَلَا يُسْتَهْمُ لِأَكْثَرِ مِنْ فَرَسٍ "

Ubeydullah b. İsmail → Ebû Usâme → Ubeydullah → Nâfi'

İbn Ömer (r.a) şöyle nakletmiştir; “Resûlullah (s) ganimet malından at için iki pay; sahibi için de bir pay belirlemiştir.” Mâlik şöyle demiştir: “Yüce Allah’ın: **“Hem onlara binmeniz için, hem gözlere zînet olsun diye atları, katırları, eşekleri yarattı...”** (Nahl, 16/8) ayetiden dolayı, atlara ve ağır yük hayvanlarına ganimet malından pay verilir; ancak ağır yük hayvanlarına atlardan daha çok pay verilmez.”⁵⁸¹

Hadis *muttefekun aleyh* olarak gelmiştir.

Bahsi geçen tarikle gelen diğer rivayetler⁵⁸² ve Amre'nin (r.a) babasından naklettiği rivayet⁵⁸³ metin açısından genel olarak birbirlerinin aynısı durumundadırlar.

İmam ganimetler elde edildikten sonra islam topraklarında paylaştırır ki beşte birini ayırır (başka yerlere vermek üzere), beşte dördünü ise cihad eden askerler arasında atlı askerlere iki pay, normal askerlere ise bir pay olmak üzere dağıtır. Bu görüş Ebû Hanîfe'nin görüşüdür. İmâmeyn ise: “Atlılara üç pay, atsızlara bir pay

⁵⁷⁹ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 234.

⁵⁸⁰ Kudûrî, *et-Tecrîd*, VIII, 4144, (19999).

⁵⁸¹ Buhârî, Cihâd, 51, (2863).

⁵⁸² Müslim, Cihâd ve Siyer, 17, (1762); Tirmizî, Siyer, 6, (1554); İbn Mâce, Cihâd, 36, (2854); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 303, (5412).

⁵⁸³ Ebû Dâvud, Cihâd, 154, (2734).

verir.” demektedirler.⁵⁸⁴ Sahîh olan Ebû Hanîfe'nin görüşüdür, önde gelen Hanefî fıkıh âlimleri de bu görüşü benimsemişlerdir.⁵⁸⁵

el-Muhtasar öncesi eserlerden Şeybânî'nin *el-Asl* isimli kitabında hadis rivayet edilmiştir.⁵⁸⁶ Yine Şeybânî'in *es-Siyeru'l-Kebîr*'inde metin geçmektedir.⁵⁸⁷ *Muhtasaru't-Tahavî*'de ise birebir aynı metin geçmektedir.⁵⁸⁸ Sonrası dönem kaynaklardan *el-Hidâye* ve *el-İhtiyâr*'da metin geçmektedir, Peygamberimiz'in (s) hadislerinde şu şekilde bulunmaktadır kaydıyla aktarılmıştır.⁵⁸⁹ *Mecma'u'l-Bahreyn*, *Kenzü'd-Dekâik* ve *el-Vikâye*'de ise metin genel olarak birebir geçmektedir.⁵⁹⁰

Görüldüğü üzere rivayet muteber hadis kaynaklarında geçmektedir, *sahîh*'tir. Hanefî mezhebi kaynaklarında Kudûrî öncesi ve sonrası dönemde de hadisin geçtiği görülmüştür.

2.1.24. Helaller ve Haramlar Kitabı

İslam dininde helal: yapılması, yenilmesi, içilmesi gibi durumlarda sakınca bulunmayan her şeyi içine alır. Haram ise: bahsi geçen fiilerin yapılmasının Kur'an, sünnet veya her ikisindeki nasslarla kıyas yapılarak yasaklanmış olması durumuna denir. Bu durumda kişi günaha girmiş olur.

Helaller ve haramlar, daha önce geçen birçok konu ile bağlantısı olan bir başlıktır. O bölümlerde zikredilmeyen istisna durumlar burada belirtilmiştir.

Bu başlık içerisinde tek rivâyet bulunmaktadır o da“Erkeklerin ipek, altın ve gümüşten sakınması, kadın-erkek herkesin altın ve gümüşle yeme-içme yapmaması” hadisidir.

Kütüb-i Tis'a'da metin ile ilgili sekiz rivayet tespit edilmiştir.

⁵⁸⁴ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 535.

⁵⁸⁵ İbn Kutluboğa, *et-Tercih ve't-Tashih*, s. 580.

⁵⁸⁶ eş-Şeybânî, *el-Asl*, VII, 427.

⁵⁸⁷ es-Serahsî, *Şerhu Kitâbi's-Siyeri'l-Kebîr*, III, 36.

⁵⁸⁸ et-Tahavî, *el-Muhtasar*, s. 285.

⁵⁸⁹ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, II, 576; el-Mevsılî, *el-İhtiyâr*, IV, 434.

⁵⁹⁰ İbnü's-Sââtî, *Mecma'u'l-Bahreyn*, s. 801; en-Nesefî, *Kenzü'd-Dekâik*, s. 374; Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l-Vikâye*, III, 247.

2.1.24.1 “Erkeklerin İpek, Altın ve Gümüşten Sakınması, Kadın-Erkek Herkesin Altın ve Gümüşle Yeme-İçme Yapmaması” ile İlgili Hadis

Erkeklerin altın ve gümüş takmaları uygun değildir. Fakat bir miskal (dört gramdan biraz fazla) veya daha az ağırlıkta gümüş yüzük veya gümüşü bir miskali geçmeyen kemer kullanılabilir. Diğer bir görüş de bir miskale ulaşmamalıdır şeklindedir.⁵⁹¹ Hanefî mezhebine göre teniyle ipek arasında astar bile olsa erkeklerin ipek giymesi de helal değildir.⁵⁹² Yine Ebû Hanîfe: “Yasak geneli kapsadığı için savaşta da ipek elbise giyilmesi caiz değildir. Bu ihtiyaç ipek karışımı bir kumaşla da giderilebilir” der. Hanefî fikhî alimleri bu görüşü benimsemişlerdir.⁵⁹³

Erkek ve kadınlara altın ve gümüş kap kakakla yemek, içmek, ve bu madenlerden imal edilen yağdanlıklardan yağ, şişelerden hoş kokular sürünmek ve herhangi bir amaçla kullanmak uygun değildir.⁵⁹⁴

el-Muhtasar'da aynı sayfada fakat farklı paragraflarda üç ayrı metin geçmektedir. Bu metinlerin bazı kaynaklarda tek bir metin halinde, bazı yerlerde ise iki metnin tekbir metinde bulunduğu tespit edilmiş ve inceleme bu doğrultuda gerçekleştirilmiştir. Nitekim metinler *el-Kitab*'da şu şekilde gelmişlerdir;

لا يحل للرجال لبس الحرير

Erkeklere ipek (elbise) giymek helal değildir.

لا يجوز للرجال التحلي بالذهب والفضة

Erkeklerin altın ve gümüşle ziyetlenmesi/takması caiz değildir.

لا يجوز الأكل والشرب في آنية الذهب والفضة للرجال والنساء

Kadınlara ve erkeklerin altın ve gümüş kaplarla (yemek) yemesi ve (içecek) içmesi caiz değildir.⁵⁹⁵

⁵⁹¹ el-Haddâd, *el-Cevheratü'n-Neyyira*, II, 616.

⁵⁹² el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 569.

⁵⁹³ İbn Kutluboğa, *et-Tercîh ve't-Tashîh*, s. 591.

⁵⁹⁴ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 572.

Kudûrî'nin diğer eserlerinde metinler geçmemektedir. Bu üç metni bir arada bulunduran Buhârî'nin *Sahîh*'indeki metin ise şöyle rivâyet edilmiştir;

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنِ الشَّيْبَانِيِّ، عَنْ أَشْعَثَ بْنِ أَبِي الشَّعْثَاءِ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ سُؤَيْدِ بْنِ مَقَرَّ،
عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: " أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ بِسَبْعٍ : ... وَنَهَى عَنِ الشُّرْبِ فِي الْفُضَّةِ، وَنَهَانَا
عَنْ تَحَنُّمِ الذَّهَبِ، وَعَنْ رُكُوبِ الْمَيَاثِرِ، وَعَنْ لُبْسِ الْحَرِيرِ، وَالذَّبْيَاجِ، وَالْقَسِيِّ، وَالْإِسْتَبْرَقِ "

Kuteybe → Cerîr → eş-Şeybânî → Eş'as b. Ebû eş-Şeysâi → Muâviye
b. Süveyd b. Mukarrin

el-Berâ b. Âzib (r.a) şöyle demiştir: “Resûlullah (s) yedi şeyi yapmamızı emretti, yedi şeyden de nehyetti. ... Resûlullah (s) altın yüzükler takmaktan, gümüş kaptan içmekten, eyer ve semerlerin üstüne binicinin altına konulan içi pamuk veya yünle doldurulan, ipekten veya atlastan yapılan küçük minderler kullanmaktan, kassî diye bilinen ince ve kalın ipek kumaşlar giymekten nehyetti.”⁵⁹⁶

Hadis aynı tarikle⁵⁹⁷ gelen rivayetlerde üç metin de geçmektedir ve genel olarak aynı manaya gelen cümlelerden oluşmaktadırlar. Yine Hz. Âişe (r.a)⁵⁹⁸ ve İmrân (r.a) tarikiyle gelen hadislerde de üç metin geçmektedir.⁵⁹⁹ Diğer rivayetler ise Huzeyfe (r.a) tarikiyle gelmiştir, iki metinde ipek giymenin ve altın ve gümüş kaplardan yeme içmenin caiz olmadığı belirtilen metinler⁶⁰⁰ diğer metin ise, ipek elbise ile altın takının erkeğe haram olduğu belirtilen hadistir.⁶⁰¹

el-Muhtasar öncesi eserlerde ipek elbise giyinmenin caiz olmayacağı hususuyla alakalı metin; Şeybânî'nin *el-Câmiu's-Sağîr*'inde ve *Muhtasaru't-Tahâvî*'de benzer halde geçmektedir.⁶⁰² Yine Şeybânî'nin *es-Siyeru'l-Kebîr* isimli eserinde geçmektedir.⁶⁰³ Et-Tahâvî'nin *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'ı ve *Şerhu Müşkili'l-*

⁵⁹⁵ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 240.

⁵⁹⁶ Buhârî, *İsti'zân*, 8, (6235).

⁵⁹⁷ Müslim, *Libâs ve Ziyet*, 2, (2066); Tirmizî, *Edeb*, 45, (2809);

⁵⁹⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXXIII, 84, (23911).

⁵⁹⁹ Nesâî, *Kasâme*, 45, (5187).

⁶⁰⁰ Ebû Dâvud, *Eşribe*, 17, (3723); Dârimî, *Sünen*, II, 1353, (2176).

⁶⁰¹ İbn Mâce, *Libâs*, 16, (3590).

⁶⁰² eş-Şeybânî, *el-Câmiu's-Sağîr*, s. 476; et-Tahavî, *el-Muhtasar*, s. 431.

⁶⁰³ es-Serahsî, *Şerhu Kitâbi's-Siyeri'l-Kebîr*, IV, 194.

Âsâr'ında da görülmüştür.⁶⁰⁴ Sonrası dönem kaynaklardan da *el-Hidaye* ve *el-İhtiyâr*'da metin geçmektedir.⁶⁰⁵ *Mecma'u'l-Bahreyn*, *Kenzü'd-Dekâik* ve *el-Vikâye*'de ise metin genel manada aynı şekilde geçmektedir.⁶⁰⁶

Erkeğin altın ve gümüşü zinet olarak takmasının caiz olmadığı ile ilgili metin ise; *el-Muhtasar* öncesi eserlerde *el-Câmiu's-Sağîr*, *es-Siyeru'l-Kebîr* ve *Muhtasaru't-Tahâvî*'de geçtiği görülmektedir.⁶⁰⁷ Sonrası dönem kaynaklardan *el-Hidaye* ve *el-İhtiyâr*'da metin Peygamberimiz'in (s) lafızlarıyla geçmektedir.⁶⁰⁸ *Mecma'u'l-Bahreyn*, *Kenzü'd-Dekâik* ve *el-Vikâye*'de ise metin genel olarak aynı şekilde zikredilmiştir.⁶⁰⁹

Altın ve gümüş kaptan yeme içmeyle ilgili olan metin; *el-Muhtasar* öncesi eserlerden *el-Câmiu's-Sağîr*, *es-Siyeru'l-Kebîr* ve *Muhtasaru't-Tahâvî*'de metin geçmektedir.⁶¹⁰ Sonrası dönem kaynaklardan *el-Hidaye* ve *el-İhtiyâr*'da da geçmektedir.⁶¹¹ *Mecma'u'l-Bahreyn*, *Kenzü'd-Dekâik* ve *el-Vikâye*'de ise metin aynı şekilde bulunmaktadır.⁶¹²

Bu üç metin ile ilgili ise *et-Tahâvî*'nin *Şerhu Meâni'l-Âsâr* ve *Şerhu Müşkili'l-Âsâr* isimli eserlerinde metinler tek rivayette geçmektedir.⁶¹³

Görüldüğü üzere rivayet muteber hadis kaynaklarında geçmektedir, *sahîh*'tir. Hanefî mezhebi kaynaklarının bazılarında hadisin Kudûrî öncesi ve sonrası dönemde bulunduğu görülmüştür.

⁶⁰⁴ et-Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, IV 246, (6669); *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, IV, 45, (1418).

⁶⁰⁵ el-Merğınânî, *el-Hidâye*, IV, 505; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, IV, 473.

⁶⁰⁶ İbnü's-Sââtî, *Mecma'u'l-Bahreyn*, s. 822; en-Nesefî, *Kenzü'd-Dekâik*, s. 607; Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l-Vikâye*, V, 96.

⁶⁰⁷ eş-Şeybânî, *el-Câmiu's-Sağîr*, s. 477; es-Serahsî, *Şerhu Kitâbi's-Siyeri'l-Kebîr*, IV, 218; et-Tahavî, *el-Muhtasar*, s. 431.

⁶⁰⁸ el-Merğınânî, *el-Hidâye*, IV, 508; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, IV, 473; *el-İhtiyâr*, IV, 475.

⁶⁰⁹ İbnü's-Sââtî, *Mecma'u'l-Bahreyn*, s. 822; en-Nesefî, *Kenzü'd-Dekâik*, s. 607; Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l-Vikâye*, V, 97.

⁶¹⁰ eş-Şeybânî, *el-Câmiu's-Sağîr*, s. 475; es-Serahsî, *Şerhu Kitâbi's-Siyeri'l-Kebîr*, IV, 220; et-Tahavî, *el-Muhtasar*, s. 436-137.

⁶¹¹ el-Merğınânî, *el-Hidâye*, IV, 502; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, IV, 477.

⁶¹² İbnü's-Sââtî, *Mecma'u'l-Bahreyn*, s. 822; en-Nesefî, *Kenzü'd-Dekâik*, s. 605; Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l-Vikâye*, V, 93-94.

⁶¹³ et-Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, IV 246, (6669); *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, IV, 45, (1418).

2.1.25. Vasiyet Kitabı

Vasiyet, bir kimsenin mirasını veya yapılmasını istediği bir şeyi vefatından önce insanlara sözlü veya yazılı beyanda bulunmasıdır. Vasiyette, vasiyeti yapan kimsenin mülk verme liyakatine sahip olması şarttır. Vasiyet anında kendisine vasiyet edilen yaşıyor olmalıdır.⁶¹⁴

Bu başlıkta tek rivayet vardır o da; “Diğer varisler izin vermediği müddetçe varise vasiyet caiz değildir” hadisidir.

Kütüb-i Tis'a'da metin ile ilgili dört rivayet tespit edilmiştir. Hadisler incelenerek ulaşılan sonuçlar ilgili yerlerde beyan edilmiştir.

2.1.25.1. “Diğer Varisler İzin Vermediği Müddetçe Varise Vasiyet Caiz Değildir” Hadisi

el-Muhtasar'da rivayet şu şekilde geçmektedir;

لا تجوز الوصية لوارث إلا أن يجيزها الورثة

Diğer varisler izin vermediği müddetçe, varise vasiyet caiz değildir.⁶¹⁵

Kudûrî'nin *et-Tecrîd*'inde metin Ebû Umâme (r.a) tarikiyle gelmiştir.⁶¹⁶ Hadis Ebû Dâvud'da şu şekilde geçmektedir;

حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ نَجْدَةَ الْحَوْطِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ شَرَحْبِيلِ بْنِ مُسْلِمٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا أَمَامَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ يَقُولُ: " إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَعْطَى كُلَّ ذِي حَقِّ حَقَّهُ، فَلَا وَصِيَّةَ لَوَارِثٍ، ... "

Abdu'l Vehhâb → İbn Ayyâş → Şurahbil b. Müslim

Ebû Umâme (r.a), Resûlullah'ı (s) şöyle buyuyurken işittiğini nakletmiştir: “*Muhakkak ki Allah (c.c) her hak sahibine hakkını vermiştir. Vârise vasiyyet yoktur. ...*⁶¹⁷

⁶¹⁴ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 584.

⁶¹⁵ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 242.

⁶¹⁶ Kudûrî, *et-Tecrîd*, VII, 3266, (15989).

⁶¹⁷ Ebû Dâvud, *Büyu'* ve *İcârât*, 90, (3565).

Aynı tarikle gelen diğer rivayetler de metin yönünden benzer şekilde gelmişlerdir.⁶¹⁸

el-Muhtasar öncesi eserlerde metin; et-Tahâvî'nin *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*'ında geçmektedir.⁶¹⁹ Sonrası dönem kaynaklardan *el-Hidaye* ve *el-İhtiyâr*'da da geçmektedir.⁶²⁰ *Mecma'u'l-Bahreyn*'de metin aynı şekilde geçmektedir.⁶²¹

Metnin muteber hadis kaynaklarında geçtiği ve dolayısı ile sahîh bir hadis olduğu görülmüştür. Hanefî mezhebi kaynaklarının bazılarında hadisin Kudûrî öncesi ve sonrası dönemde bulunduğu görülmüştür.

2.1.26. Ferâiz Kitabı

Ferâiz, fariza kelimesinin cemîsi olup farz kökünden gelmiştir. Farz sözlükte; bir şeyi takdir etmek kesinleştirmek manasındadır. Şerî olarak ise, kendisinde şüphe edilmeyen delille sabit olan şeye denir. Fıkhın bu çeşidine ferâiz adının verilmesi, ferâizin kendisinde şüphe edilmeyen kesin delillerle sabit olan takdir edilmiş hisseler olmasından kaynaklanmaktadır.⁶²²

Ferâiz Kitabı başlığında iki rivayet bulunmaktadır; ilki “Müslüman kimseye kâfirden, kâfire de müslüman'dan miras yoktur” hadisi, ikincisi “Velâ satılmaz, hîbe edilmez” hadisidir.

Kütüb-i Tis'a'da birinci metin ile ilgili toplam sekiz, ikinci metin ile ilgili ise dokuz rivayet bulunmaktadır. Ulaşılan bilgiler gerekli yerlerde bildirilmiştir.

⁶¹⁸ Tirmizî, *Vasâyâ*, 5, (2120); İbn Mâce, *Vasâyâ*, 6, (2713); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 694, (2294).

⁶¹⁹ et-Tahâvî, *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, IX, 363-364, (3632).

⁶²⁰ el-Merğînânî, *el-Hidaye*, IV, 713; el-Mevsılî, *el-İhtiyâr*, IV, 609.

⁶²¹ İbnü's-Sââtî, *Mecma'u'l-Bahreyn*, s. 826; Ebu'l-Hâc, *Şerhu'l-Vikâye*, V, 98.

⁶²² el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 607.

2.1.26.1 “Müslüman kimseye kafirden, kafire de Müslüman’dan miras yoktur” Hadisi

Müslüman’ın kâfirden, kâfirin de Müslüman’dan miras alamamasının sebebi dinlerinin farklı olmasından kaynaklanmaktadır.⁶²³

el-Muhtasar’da rivayet şu şekilde geçmektedir;

لا يرث المسلم من الكافر ولا الكافر من المسلم

Müslüman kimseye kâfirden miras yoktur, kafire de Müslüman’dan miras yoktur.⁶²⁴

Kudûrî, *et-Tecrîd* isimli eserinde metni Ali b. Hüseyin → Amr b. Osman → Üsâme b. Zeyd (r.a) tarikiyle almıştır.⁶²⁵ Metin Buhârî’nin *Sahîh*’inde şu şekilde geçmektedir;

حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ حُسَيْنٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عُثْمَانَ، عَنْ
أَسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ النَّبِيَّ قَالَ: " لَا يَرِثُ الْمُسْلِمُ الْكَافِرَ، وَلَا الْكَافِرُ الْمُسْلِمَ "

Ebû Âsım → İbn Cüreyc → İbn Şihâb → Ali b. Hüseyin → Amr b. Osman

Üsâme b. Zeyd (r.a) şöyle rivayet etmiştir; Nebî (s): “Müslüman kâfire; kâfir de müslümana mirasçı olamaz” buyurmuştur.⁶²⁶

Hadis *muttefekun aleyh* olarak gelmiş olup sahihtir.

Tespit edilen diğer rivayetler, *et-Tecrîd*’de geçen sened zinciri ile ve aynı metinle gelmiştir.⁶²⁷

⁶²³ el-Meydânî, *el-Lübâb*, II, 622.

⁶²⁴ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 246.

⁶²⁵ Kudûrî, *et-Tecrîd*, VIII, 3961, (19045).

⁶²⁶ Buhârî, *Hudût*, 26, (6764).

⁶²⁷ Müslim, *Ferâiz*, 1, (1614); Ebû Dâvud, *Ferâiz*, 10, (2909); Tirmizî, *Ferâiz*, 15, (2107); İbn Mâce, *Ferâiz*, 6, (2729); Dârimî, *Sünen*, IV, 1955, (3041); Malik b. Enes, *Muvatta*, II, 21, (1475); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 76, (21747).

el-Muhtasar öncesi eserlerde hadis; et-Tahâvî'nin *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'ı ve *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*'ında geçmektedir.⁶²⁸ Sonrası dönem kaynaklarda ise rivayete ulaşılamamıştır.

Hadisin *Kütüb-i Tis 'a*'nın sekizinde geçtiği görülmüştür.

2.1.26.2. “Velâ Satılmaz, Hibe Edilmez” Hadisi

لا يبيع الولاء ولا يوهب

Velâ satılmaz, hibe edilmez.⁶²⁹

Kudûrî'nin diğer eserlerinde senedi zikredilmeyen rivayet *Kütüb-i Tis 'a*'nın hepsinde geçmekte fakat Dârimî'nin *Sünen*'inde birebir aynı metin ile gelmiştir, şöyleki;

حَدَّثَنَا يَعْلَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ، عَنْ عَطَاءٍ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ، يَقُولُ: " لَا يُبَاعُ الْوَلَاءُ وَلَا يُوهَبُ،
وَالْوَلَاءُ لِمَنْ أَعْتَقَ "

Ya'lâ → Abdu'l Melik

Atâ (r.a) İbn Abbas'ın (r.a): “Velâ satılmaz hibe edilmez ve velâ köleyi azat eden kimseye aittir” dediğini işittim demiştir.⁶³⁰

İbn Ömer (r.a) tarikiyle gelen diğer rivayetlerde metin Buhârî'in *Sahîh*'indeki gibi Nebî (s) Velâyı satmaktan ve hibe etmekten (bizi) nehyetti.) şeklinde gelmiştir.⁶³¹

İlk dönem ve *el-Muhtasar* sonrası Hanefî kitaplarının bazılarında bahsi geçen hadis ile ilgili bakılmıştır. Kudûrî'nin *el-Muhtasar*'ından önceki eserlerden *el-Asl*'da

⁶²⁸ et-Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, III, 265, (5296); *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, VI, 310, (2504).

⁶²⁹ Kudûrî, *el-Muhtasar*, s. 247.

⁶³⁰ Dârimî, *Sünen*, IV, 2018, (3202).

⁶³¹ Buhârî, Ferâiz, 21, (6756); Müslim, Itk, 3, (1506); Ebû Dâvud, Ferâiz, 14, (2919); Tirmizî, Büyü', 20, (1236); Nesâî, Büyü', 87, (4658); İbn Mâce, Ferâiz, 15, (2747); Mâlik b. Enes, *Muvatta*, II, 336, (2268); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VIII, 165, (4560).

metin geçmektedir..⁶³² Et-Tahâvî'nin *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*'ında da geçmektedir.⁶³³ Sonrası dönem eserlerden *el-Hidâye* ve *el-İhtiyâr*'da da bulunmaktadır.⁶³⁴

Hadisin *Kütüb-i Tis'a*'da bulunan bütün kitaplarda geçmekte ve *sahih* olduğu görülmüştür. Hanefî mezhebi kaynaklarının bazılarında hadisin Kudûrî öncesi ve sonrası dönemde bulunduğu tespit edilmiştir.

⁶³² eş-Şeybânî, *el-Asl*, VI, 377.

⁶³³ et-Tahavî, *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, XII, 527, (4595).

⁶³⁴ el-Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 368; el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, IV, 672.

TABLÖLAR

Tablo 1: *Muhtasar* Adlı Eserde Geçen Hadislerin Kaynaklara Göre ve Sıhhat Durumlarına Göre Dağılımı

Hadis	BUHÂRÎ	MÜSLİM	EBÛ DÂVUD	TİRMİZÎ	NESAÎ	İBN MÂCE	SÜNENÜ'D-DÂRİMÎ	MUVATTA	MÜSNED-İ AHMED	DİĞER KAYNAKLAR	HÜKMÜ
Ayakta Bevl	*				*	*					SAHÎH
Başa ve Ayağa Mesh		*		*	*		*		*		SAHÎH
Guslün Sünnetleri	*		*	*	*	*		*	*		SAHÎH
Durgun Suya Bevl	*	*	*	*	*		*		*		SAHÎH
Uyanınca El Yıkama	*	*	*	*	*	*	*	*	*	Sahihu İbn Huzeyme	SAHÎH
Tabaklanmış Deri		*	*	*	*	*	*		*		SAHÎH
Mestler Üzerine Mesh		*			*	*	*		*	Cüz'ül-Kudûrî	SAHÎH
Hayızda Gün Sayısı							*			M. Sünen Ve'l-Âsâr, Sünenü'd-Darekutnî	ZAYIF
Hayızda Tavaf	*	*	*	*	*	*		*	*		SAHÎH
Gusülsüz Kur'an Ok.				*		*	*				HASEN
İstinca	*	*	*	*			*		*		SAHÎH
Ezan-Kamet	*	*	*		*	*	*		*		SAHÎH
Subhaneke Duası		*	*	*	*	*	*		*		SAHÎH
Rükû-Sücut Duaları	*	*	*	*	*	*	*		*		SAHÎH
Tahiyat Duası	*	*	*	*	*	*	*		*	Cüz'ül-Kudûrî	SAHÎH
Namazdan Çıkış Selamları		*	*		*	*			*		SAHÎH
Doğumdan Sonra Vefat Eden Bebek	*					*	*				SAHÎH
Develerin Zekâtı	*	*			*			*			SAHÎH
Sığırların Zekâtı			*	*	*	*	*		*		SAHÎH
Fıtır Sadakası	*	*	*	*	*	*	*	*	*		SAHÎH

Fâsit Alışveriş I	*	*	*	*	*	*			*		SAHÎH
Fasit Alışveriş II		*	*		*	*					SAHÎH
Altınla Altın, Gümüşle Gümüş Satışı	*	*	*	*	*		*		*		SAHÎH
Ömürlük Verilen Mal	*	*	*	*	*	*			*		SAHÎH
Ölü Araziyi İhyâ	*		*				*		*		SAHÎH
Aynı Anda Nikah Altında Tutulamayacak Kimseler I	*	*	*		*	*		*	*		SAHÎH
Aynı Anda Nikah Altında Tutulamayacak Kimseler II			*	*			*		*		SAHÎH
Hür Üzerine Cariye, Cariye Üzerine Hürün Nikahı										Musannefu İbn Ebî Şeybe, Musannefu Abdurrezzak, Sünenü'l-Kübra Beyhakî	ZAYIF
Dört Aydan Az Yeminle İlâ Olmaz										Tahavî, Ahkâmu'l-Kur'âni'l-Kerîm, Musannefu Abdurrezzak Sünenü'l-Kübra Beyhakî	HASEN
Hul' ile Bir Bâin Talak Meydana Gelir	*		*		*					Sünenü'd-Darekutnî Musannefu İbn Ebî Şeybe, Musannefu Abdurrezzak, es-Sünenü'l-Kübra	SAHÎH
Zihar Kefareti			*	*		*	*		*		SAHÎH
Liân	*	*	*	*			*		*		SAHÎH
Cariyenin İddet			*	*		*	*	*			ZAYIF

Beklemesi											
Kocası Vefat Eden Kadın Başka Yerde Geceleyemez								*		Musannefu İbn Ebî Şeybe, Musannefu Abdurrezzak, Sünen-i Kübra Beyhakî	SAHÎH
Çocuğu Almada Annenin Ehak Olması			*						*	Musannefu Abdurrezzak	SAHÎH
Kişi Mahremi Olan Akrabasına Malik Olsa, Köle Hür Olur			*	*		*			*		SAHÎH
Velâ Köleyi Azat Eden Kimseye Aittir	*	*	*	*	*	*	*	*	*		SAHÎH
Katil, Velîlerin Affetmesi Dışında Kıyas Olur					*		*			Musannefu İbn Ebî Şeybe, Sünenü'd-Darekutnî	
Kıyas Sadece Kılıçla Yapılır						*				Sünenü'd-Darekutnî, es-Sünenü'l-Kübra	ZAYIF
Ğurre	*	*	*		*		*		*		SAHÎH
Hırsızın Elinin Kesilmesi		*	*		*				*		SAHÎH
Hain, Yankesici ve Gaspçıya El Kesme Cezası Yoktur			*	*	*	*			*		SAHÎH
Devlet Hazinesinden Hırsızlık Yapanın Eli Kesilmez										Musannefu İbn Ebî Şeybe, Musannefu Abdurrezzak, es-Sünenü'l-Kübra	SAHÎH
Köpeğin Getirdiği Avın Yenmesinin Uygun Olmadığı Durumlar	*	*	*	*	*	*			*		SAHÎH

Yırtıcı Hayvanların Eti	*	*	*	*	*	*	*	*	*		SAHÎH
Evcil Eşegin Eti	*	*	*	*	*	*	*	*	*		SAHÎH
Bayram Namazından Önce Kurban Kesme	*	*			*	*			*		SAHÎH
Hakim'in Hasımları Daveti										es-Sünenü'l- Kübra	SAHÎH
Savaşta Aciz İnsanlara Dokunmama		*	*	*		*	*		*		SAHÎH
Atlı Suvari ve Piyadenin Ganimetteki Payı	*	*	*	*		*			*		SAHÎH
İpek-Altın-Gümüş	*	*	*	*	*	*	*		*		SAHÎH
Varise Vasiyet			*	*		*			*		SAHÎH
Müslüman ve Kafir Arasında Miras Olmaz	*	*	*	*		*	*	*	*		SAHÎH
Velâ	*	*	*	*	*	*		*	*		SAHÎH
TOPLAM/ORAN: 54/%100	29/%53,7	32/%59,2	39/%72,2	32/59,2	33/%61,1	35/64,8	30/%55,5	10/%18,5	39/%72,2	27/%50	S:48/%88,8 H:2/%3,7 Z:4/%7,4

Tablo 2: Hadislerin Hanefi Mezhebi Kaynaklarında Kudûrî Öncesi ve Sonrası Dönemlerdeki Dağılımı

HANEFÎ MEZHEBÎ KAYNAKLARI												
KUDÛRÎ ÖNCESİ KAYNAKLAR								KUDÛRÎ SONRASI KAYNAKLAR				
Hadis	el-Asl	el-Câmiu's-Sağîr	el-Câmiu'l-Kebîr	es-Siyeru'l-Kebîr	Muhtasaru't-Tahavî	Ş. Meani'l-Âsâr	Ş. Müşkili'l-Âsâr	el-Hidâye	el-İhtiyâr	Mecmau'l-Bahreyn	Kenzü'd-Dekaik	el-Vikâye
Ayakta Bevl						*		*	*	*	*	
Başa ve Ayağa Mesh						*		*	*	*	*	
Goslün Sünnetleri						*		*	*	*	*	*
Durgun Suya Bevl						*		*				
Uyanınca El Yıkama						*	*	*	*			*
Tabaklanmış Deri					*	*	*	*	*		*	
Mestler Üzerine Mesh					*	*	*	*	*	*	*	*
Hayızda Gün Sayısı	*				*			*	*		*	*
Hayızda Tavaf						*	*	*				
Gusülsüz Kur'an Ok.					*	*		*				
İstinca						*		*	*		*	*
Ezan-Kamet					*	*	*					
Subhaneke Duası	*				*	*		*	*	*		
Rükû-Sücd Duaları	*				*	*	*	*	*	*		
Teşehhüd Duası	*				*	*	*	*	*	*	*	*
Namazdan Çıkış Selamları	*				*	*		*	*	*	*	*
Doğumdan Sonra Vefat Eden Bebek						*		*	*		*	*
Develerin Zekâtı	*				*	*	*	*	*	*		
Sığırların Zekâtı	*		*		*			*	*	*	*	*
Fıtır Sadakası	*	*			*	*	*	*	*	*	*	*
Fâsit Alışveriş I						*	*	*	*	*		
Fasit Alışveriş II						*	*	*	*	*		
Altınla Altın, Gümüşle Gümüş	*					*	*	*	*			

Satışı												
Ömürlük Verilen Mal					*	*	*	*	*			
Ölü Araziyi İhyâ	*				*	*	*	*	*	*	*	*
Aynı Anda Nikah Altında Tutulamayacak Kimseler I						*	*	*	*			*
Aynı Anda Nikah Altında Tutulamayacak Kimseler II						*	*	*	*			*
Hür Üzerine Cariye, Cariye Üzerine Hürün Nikahı							*	*				*
Dört Aydan Az Yeminle İlä Olmaz				*			*	*	*	*	*	*
Hul' ile Bir Bâin Talak Meydana Gelir							*	*	*	*	*	*
Zihar Kefareti	*	*		*			*	*	*	*	*	*
Liân	*			*	*	*	*	*	*	*	*	*
Cariyenin İddet Beklemesi	*			*	*		*	*	*	*	*	*
Kocası Vefat Eden Kadın Başka Yerde Geceleyemez	*	*			*		*	*	*	*	*	*
Çocuğu Almada Annenin Ehak Olması	*	*		*			*	*	*	*	*	*
Kişi Mahremi Olan Akrabasına Malik Olsa, Köle Hür Olur	*		*		*	*	*	*	*	*		*
Velâ Köleyi Azat Eden Kimseye Aittir	*				*	*	*	*	*	*	*	
Katil, Velîlerin Affetmesi Dışında Kıyas Olur								*	*			*
Kıyas Sadece Kılıçla Yapılır	*			*			*	*				*
Ğurre	*	*		*	*	*	*	*	*	*	*	*
Hırsızın Elinin Kesilmesi		*		*	*		*	*	*	*	*	*
Hain, Yankesici ve Gaspçıya El Kesme Cezası Yoktur				*	*		*	*				
Devlet Hazinesinden Hırsızlık Yapanın Eli Kesilmez				*			*	*	*	*	*	*
Köpeğin Getirdiği Avın	*	*		*			*	*	*	*	*	*

Yenilmesinin Uygun Olmadığı Durumlar												
Yırtıcı Hayvanların Eti	*	*			*	*	*	*	*	*	*	*
Evcil Eşegın Eti	*	*			*	*	*	*	*	*	*	*
Bayram Namazından Önce Kurban Kesme	*				*	*		*	*	*	*	*
Hakim'in Hasımları Daveti					*			*	*	*		
Savaşta Aciz İnsanlara Dokunmama	*				*	*	*	*	*	*	*	*
Atlı Suvari ve Piyadenin Ganimetteki Payı	*			*	*			*	*	*	*	*
İpek-Altın-Gümüş		*		*	*	*	*	*	*	*	*	*
Varise Vasiyet							*	*	*	*		
Müslüman ve Kafir Arasında Miras Olmaz						*	*					
Velâ	*						*	*	*			
TOPLAM/ORAN: 54/%100	26/ %48,1	10/ %18,5	1/ %1,8	3/ %5,5	30/ %55,5	37/ %68,5	27/ %50	51/ %94,4	49/ %90,7	31/ %57,4	30/ %55,5	35/ %64,8

DEĞERLENDİRME

Kudûrî'nin *el-Muhtasar* isimli eseri üzerinde yapılan bu çalışmanın sonunda ulaşılan sonuçlar yukarıda tablolar halinde gösterilmiştir. Ancak burada bazı önemli hususlara işaret etmekte fayda görülmüştür.

Müellif kitabında metinleri alırken bazen hadiste geçen metnin birebir aynısını, bazen mana ile rivayet ederek benzerini, bazen de orijinal kaynaktan geçen halinin bir kısmını alarak ihtiyaç duyduğu yerleri zikretmiştir.

Kudûrî'nin eserinde kullandığı tespit edilen 54 rivayetin, 6 tanesi *el-Muhtasar*'da hadis olduğu belirtilerek zikredilmiştir. Geri kalan 48 rivayet eserde sadece metin olarak yer almakta hadis olduğuna temas edilmemektedir. *Muhtasar*'da geçen 48 rivayetin 28'i Kudûrî'nin *et-Tecrîd* isimli eserinde, 3'ü *Şerhu Muhtasari'l-Kerhî* isimli kitabında ve 2'si de *Cüz'* isimli hadis kitabında hadis formatında zikredilmiştir.

Tespit edilebildiği kadarıyla eserdeki rivayetlerin 48 tanesi *sahîh*, 2 tanesi *hasen* ve 4 tanesi de *zayıf*tır. Kitapta mevzû rivayet bulunmamaktadır.

Sadece Buhârî'de geçen 29 hadis, sadece Müslim'de geçen 32 hadis ve *Muttefekun aleyh* olarak geçen ise 24 hadis bulunmaktadır.

Hadislerin 48 tanesi *Kütübü's-Sitte*'de en az bir yerde geçmektedir bu da kitapta yer alan rivayetlerin %88,8'ine tekabül etmektedir. Ayrıca 2 rivayet de *Kütüb-i Tis'a*'nın altı kaynak dışında kalan kitaplarında geçmektedir. *Kütüb-i Tis'a* dışında geçen rivayetlerin sayısı ise 4'dir.

54 Hadis aynı kaynaktan geçen tekrarlar ve benzer metinler hariç toplam 302 kaynaktan tespit edilmiştir.

Hanefî mezhebinin Kudûrî öncesi seçilen kaynaklarında tespit edilen 54 rivayetten; Muhammed eş-Şeybanî'nin eserlerinden *el-Asl'da (Mebûs)* 26, *el-Câmiu's-Sağîr*'de 10, *el-Câmiu'l-Kebîr*'de 1 ve *es-Siyeru'l-Kebîr*'de 3 olmak üzere toplam 40; et-Tahâvî'nin *el-Muhtasar*'ında 30, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'ında 37 ve *Şerhu*

Müşkili'l-Âsâr'ında 27 rivayetin yer aldığı görülmüştür. Kudûrî sonrası kaynaklarda ise; el-Merğınânî'nin *el-Hidâye*'sinde 51, el-Mevsılî'nin *el-İhtiyâr*'ında 49, İbnü's-Sââtî'nin *Mecmau'l-Bahreyn*'inde 31, en-Neseî'nin *Kenzü'd-Dekâik*'inde 30 ve Burhanü's-Şeria'nın *el-Vikâye*'sinde ise 35 rivayet tespit edilmiştir.

Bahsedilen verilerden de anlaşılacağı üzere, hadis alanında müstakil bir kitabı da bulunan müellifin fikhî konularda kullandığı rivayetlerin ekserîsi sahîh ve hasendir.

SONUÇ

Kudûrî'nin yaşadığı hicri IV. asrın sonu ve V. asrın başı ilmî açıdan en parlak dönemlerin geçirildiği zaman dilimlerinden birisidir. Müellif de ilim hayatıyla, ortaya koyduğu çeşitli dallardaki eserleriyle ve yetiştirdiği talebeleriyle bu parlak dönemde önemli âlimler arasındaki yerini almıştır. Hanefî literatürde başucu kaynaklardan biri olan *el-Muhtasar* kendisinden sonra son dönemlere kadar medreselerde okutulmuştur. Günümüzde de birçok araştırmacının ve öğrencinin başvuru kaynağı olarak kullandığı bir eserdir.

Çalışmada Kudûrî'nin hayatı, eserleri, *el-Muhtasar* isimli eserinin tanıtımı, bu eserde tespit edilen 54 rivayetin tetkik, tahlil ve değerlendirilmesiyle bu rivayetlerin müellif öncesi ve sonrası Hanefî literatürde zikredilip edilmediği hususu ve hadislerin ve hükümlerin daha iyi anlaşılması amacıyla şarihlerin görüşleri yer almaktadır.

Kudûrî'nin eserinde geçtiği belirlenen 54 rivayetin, 28'i Kudûrî'nin *et-Tecrîd* isimli eserinde, 3'ü *Şerhu Muhtasari'l-Kerhî* isimli kitabında ve 2'si de *Cüz'* isimli hadis kitabında hadis formatında zikredilmiştir. *et-Tecrîd* isimli kitabı hadisleri belirleme ve sahabe ravisinin tespiti hususunda oldukça faydalı olmuştur.

el-Muhtasar'da kullanılan hadislerin hepsi Hanefî mezhebinin Kudûrî öncesi ve sonrası eserlerinde her iki dönemde de en az bir yerde geçtiği tespit edilmiştir. Belirlenen 54 rivayetin; *el-Asl'da* 26, *el-Câmiu's-Sağîr*'de 10, *el-Câmiu'l-Kebîr*'de 1 ve *es-Siyeru'l-Kebîr*'de 3 olmak üzere toplam 40'ı Muhammed eş-Şeybânî'nin eserlerinde; *el-Muhtasar*'da 30, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*'da 37 ve *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*'da 27'si *et-Tahâvî*'nin eserlerinde yer aldığı görülmüştür. Kudûrî sonrası incelenen kaynaklarda ise söz konusu rivayetlerden; *el-Hidâye*'de 51'i, *el-İhtiyâr*'da 49'u, *Mecmau'l-Bahreyn*'de 31'i, *Kenzü'd-Dekâik*'de 30'u ve *el-Vikâye*'de ise 35'inin yer aldığı tespit edilmiştir.

Kudûrî'nin *el-Muhtasar*'ı yazarken Tahavî'nin *el-Muhtasar*'ından etkilendiği tespit edilmiştir. *el-Hidâye* ve *el-İhtiyâr*'ın yazımında ise büyük oranda Kudûrî'nin *el-Muhtasar*'ından etkilendiği görülmüştür.

Kudûrî'nin eserinde hadis olarak zikrettiği altı metni Hadis kaynaklarından doğrudan aktardığı, diğer 48 rivayeti ise rivayetten takti' yaparak yahut hadisten mülhem ifadelerle görüşlerini beyan ettiği, fihhi hükümlerini verdiği görülmüştür.

Kudûrî, kitabına hadisleri sened zikretmeksizin ve hadis olduğunu belirtmeksizin almış, sadece 6 rivayeti hadis formatında nakletmiştir. Tespit edilebildiği kadarıyla *el-Muhtasar*'da yer alan 54 adet rivayetten 48 tanesi *sahih*, 2 tanesi *hasen* ve 4 tanesi de *zayıf*tır. Bu bilgilerden hareketle Kudûrî'nin, eserinde zikrettiği metinlerin tamamına yakını isnadı sağlam hadislerden seçtiğini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

Abdurrezzâk, Ebûbekir b. Hemmâm, *el-Musannef*, I-XII, 1-2. Baskı, Mektebu'l-İslâmiyye yay., Beyrut, 1970-1983.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed, *el-Müsned*, 1. Baskı, thk. Şuayb el-Arnaût - Adil Mürşid - Muhammed Naîm el-Arkasûsî, Müessesetü'r-Risâle yay., Beyrut, 1995-2001.

Aydınlı, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 5. Baskı, Marmara Üniversitesi yay., İstanbul, 2011.

Beyhakî, Ebûbekir Ahmed b. Huseyn, *Ma'rifetü's-Sünen ve'l Âsâr*, I-XV, 1. Baskı, Daru'l-Vefa yay., Kahire, 1991.

_____, *es-Sünenü'l Kübrâ*, 1. Baskı, Dâiratü'l-Maârifî'n Nizâmiyye yay. I-XI, Haydarâbat, 1344-1355.

Buhârî, İsmail b. Muhammed, *el Cami'u's-Sahih*, I-IX, 1. Baskı, Daru Tavkü'n-Necât yay., Beyrut, 1422.

el-Bûsûrî, Ahmed b. Ebûbekir b. İsmail, *Misbâhu'z-Züccâce fî Zevâidi İbn Mâce*, I-IV, thk. Muhammed el-Müntekâ, Dâru'l-Arabiyye yay., Beyrut, 1403.

Erul, Bünyamin, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, Türkiye Diyanet Vakfı yay., Ankara, 2014.

Çakan, İsmail Lütfî, *Hadis Edebiyatı*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı yay., İstanbul, 2014.

Dârakutnî, Ali b. Ömer, *Sünenü'd-Dârakutnî*, I-VI, 1. Baskı, thk. Şuayb el-Arnaût, Müessesetü'r-Risale yay., Beyrut, 2004.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fadl b. Behrâm (255/869), *Müsnedü'd-Dârimî/Sünenü'd-Dârimî*, I-IV, 1. Baskı, thk. Hüseyin Selim Esed, Dâru'l-Muğnî yay., Suudi Arabistan, 2000.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen*, I-V, 1. Baskı, Dâru İbn Hazm yay. Beyrut, 1997.

Ebu'l-Hâc, Dr. Salah Muhammed, *Şerhu'l-Vikâye*, I-III, 1. Baskı, Müessesetü'l-Evrak yay., Umman, 2006.

Ençakar, Orhan, *Kerhî'nin Muhtasar'ının Hanefî Muhtasar Geleneğine Etkisi -Kudûrî'nin Muhtasar'ının "İcâre" Bölümü Çerçevesinde*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013.

Güney, Necmeddin, *Kudûrî'nin Şerhu Muhtasari'l-Kerhî Adlı Eserinin Siyer Bölümünün Edisyon Kritiği*, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006.

el-Haddâd, Ebûbekir b. Ali b. Muhammed ez-Zebîdî, *el-Cevheratü'n Neyyira Şerhu Muhtasari'l-Kudûri fi'l-Furû'i'l-Hanefiyye*, I-II, 1. Baskı, thk. İlyas Kaplan, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye yay., Lübnan, 2006.

Hâkim en-Nisâbüri, Ebû Abdullah, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, I-V, (Zeyl Hâfiz ez-Zehbî), Dâru'l-Ma'rife Yay., Beyrut, ty.

Hatîb el-Bağdâdî, Ebûbekir Ahmed b. Ali b. Sâbit, *Târihu Bağdâd (Târihu Medîneti's-Selâm)*, I-XVII, 1. Baskı, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Garbi'l-İslâmîyye yay., Beyrut, 2001.

İbn Ebi Şeybe, Ebûbekir Abdullah b. Muhammed, *el-Musannef*, I-XXVI, 1. Baskı, thk. Muhammed Avvâme, Dâru'l-Kıbleti's-Sekâfeti'l-İslâmîyye yay., Beyrut, 2006.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed el-Büstî, *Kitâbü's-Sikât*, I-X, 1. Baskı, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye yay., Haydarâbad, 1973.

İbn Huzeyme, Ebûbekir Muhammed b. İshak b. Huzeyme es-Sülemî, *Sahîhu İbn Huzeyme*, thk. Muhammed Mustafa el-'A'zamî, Mektebetü'l-İslâmî yay., I-IV, Beyrut, 1980.

İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, Beytü'l-Efkâri'd-Devliyye yay., Lübnan, 2005.

_____, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 1. Baskı, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye yay., I-VII, Lübnan, 2004.

İbn Hallikân, Ahmed b. Muhammed, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâü Ebnâi'z-Zemân*, I-VII, thk. İhsân Abbâs, Beyrut, 1977.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İmâduddîn İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XIV, 1. Baskı, Beyrut, 1966.

İbn Kutluboğa, Kasım, *et-Tercîh ve't-Tashîh ale'l-Kudûri*, 1. Baskı, thk. Abdullah Nezîr-Ahmed Mizzî, Reyyan yay., Beyrut, 2005.

_____, *Tâcü't-Terâcim fi men Sannefe mine'l-Hanefiyye*, nşr. Muhammed Hayr-Ramazan Yûsuf, Dimaşk, 1992,

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el Kazvînî, *es-Sünen*, I-II, Daru'l-İhyai'l-Kütübü'l-Arabiyye yay., yy., t.y.

İbnü's-Sââtî, Muzafferruddîn Ahmed b. Ali, *Mecmau'l-Bahreyn ve Multeka'n-Neyyireyn*, 1. Baskı, thk. İlyas Kaplan, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye yay., Beyrut, 2005.

İbn Tağriberdî, Cemâluddîn Ebu'l-Mehâsin Yusuf b. Tağriberdî el-Atabekî, *en-Nücümü'z-Zâhira fi Mulûki Mısr ve'l-Kâhira*, Dâru'l-Kütüb, Kâhire, ty.

İbrahim b. Abdulaziz, *Şerhu Muhtasari'l-Kerhî li Ebi'l- Hüseyini'l Kudûrî min Evveli'l Kitâb ilâ Nihâyeti Kitâbi'z-Zekât -Dirâse ve Tahkîk-*, el-Âmu'l-Câmiî yay., yy., 2006.

İlhan, Avni, 'Ebû Yûsuf el-Kazvîni', *DİA*, Diyanet Vakfi yay., X.

Kallek, Cengiz, *DİA*, "Kudûrî", Diyanet Vakfi yay., XXVI.

Kâtip Çelebi, Hacı Halîfe Mustafa b. Abdullah el- İstanbûlî, *Keşfu'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütubi ve'l-Funûn*, I-II, nşr. Şerafettin Yaltkaya-Kilisli Rıfat Bilge, İstanbul, 1971.

Koca, Ferhat, 'el-Muhtasar', *DİA*, Diyanet Vakfi yay., XXXI.

el-Kudûrî, Ebu'l-Hüseyin Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Ca'fer el-Bağdâdî, *Muhtasari'l-Kudûrî*, 1. Baskı, Daru'l-Kütubi'l-İlmiyye yay., Beyrut, 1997.

_____, *Mevsûatü'l-Kavâidi'l-Fıkhîyyeti'l-Mukârine el-Müsennâ 'et-Tecrîd'*, I-XII, 1. Baskı, thk. M. Ahmed Sirâc-Ali Cumâ, Daru's-Selâm yay., Kahire, 2004.

el-Kuraşî, Abdülkâdir b. Muhammed, *el-Cevâhiru'l-Mudiyye fi Tabâkâti'l-Hanefiyye*, I-V, nşr. Abdülfettah Muhammed el-Hulv, Hicr yay., Kâhire 1413/1993.

el-Leknevî, Abdulhayy, *et-Ta'liki'l-Mümecced alâ Muvatta-ı Muhammed*, I-III, 1. Baskı, Dâru's Sünne ve's Sîre yay., Bombay, 1991-1996.

Mâlik b. Enes, *el-Muvatta bi Hadisi Yahya b. Leys*, I-II, 2. Baskı, thk. Dr. Beşşâr Mevlüd Ma'rûf, Daru'l-Ğarbi'l-İslâmiyye yay., Beyrut, 1997.

el-Merğınânî, Burhânüddîn Ebû Hasan İbn Abdulcelîl, *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî*, I-IV, thk. Ahmed Câr, Dâru'l-Hadis yay., Kâhire, 2008.

el-Mevsilî, Adullah b. Mahmûd b. Mevdûd, *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, I-II, thk. Abdullah Münşavî, Dâru'l-Hadis yay., Kâhire, 2009.

el-Meydânî, Abdülğanî el-Ğuneymî, *el-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb*, I-II, Şifa yay., İstanbul, 2017.

el-Mizzî, Cemâlüddîn Ebi'l-Haccâc Yusuf, *Tehzîbü'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*, I-XXXV, 2. Baskı, Müessesetü'r-Risale yay., Beyrut, 1983.

Müslim, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el Kuşeyrî en-Nisâbûrî, *es-Sahîh*, I-V, 1.Baskı, Dâru'l-Hadîs yay., Beyrut, 1991.

Nâfiz Huseyn Hammâd, 'Cüz'ü Ebi Hüseyin Ahmed b. Muhammed el-Kudûrî', *Câmiatü'l-İslamiyye Dergisi*, Gazze, ty.

Nesâî, Ebi Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, I-IX, 4. Baskı, Hzr. Abdulfettah Ebû Ğudde, Daru'l-Basâiri'l-İslâmiyye yay., Beyrut, 1994.

en-Nesefî, Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed, *Kenzü'd-Dekâik fi'l Fıkhı'l Hanefî*, 1. Baskı, thk. Sâid Bektaş, Daru'l-Beşâiri'l-İslamiyye yay., Medine, 2011.

Özel, Ahmet, *Hanefî Fıkıh Âlimleri ve Diğer Mezheplerin Meşhurları*, 5. Baskı, Ankara, 2017.

er-Râzî, Hüsamüddin Ali b. Mekkî, *Hülâsatü'd-Delâil fi Tenkîhi'l-Mesâil*, I-II, 1. Baskı, thk. Ahmed b. Ali, Mektebetü'r-Rüşd yay., Beyrut, 2007.

er-Rudânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Süleyman, *Büyük Hadis Külliyyatı Cem'u'l-Fevâid*, Çev. Naim Erdoğan, İz yay., İstanbul, 2009.

es-Sem'ânî, Ebû Sa'd Abdulkerîm b. Muhammed et-Temîmî, *el-Ensâb*, nşr. Abdullah Ömer el-Bârûdî, I-V, Beyrut, 1408/1988.

es-Serahsî, Muhammed b. Ahmed, *Şerhu Kitâbi's-Siyeri'l-Kebîr li'l- İmam Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî*, I-V, 1.Baskı, Dâru'l-Kitabi'l-İlmiyye yay., Beyrut, 1997.

Sezgin, Fuâd, *Târîhu't-Türâsi'l-Arabî*, Arapçaya ter. Mahmud Fehmi Hicâzî, yy., Riyad, 1991.

Sübki, Tâcüddin Abdulvehhab b. Ali, *Tabakâtü's-Şâfiyyeti'l-Kübrâ*, thk: Mahmud Muhammed Tanâhî-Abdulfettah el-Hulv, Dâru'l-Hicr yay., 1413,

eş-Şeybanî, İmam Muhammed b. el-Hasan *el-Asl*, I-XII, thk. Muhammed Boynukalın, 1. Baskı, Dâru İbn Hazm yay., Katar, 2012.

_____, *el-Câmiu's-Sağîr mea Şerhi Nâfi'i'l-Kebîr*, thk., Abdulhayy Leknevî, İdâratü'l Kur'ân yay., Pakistan, 1990.

_____, *el-Câmiu'l-Kebîr*, 1. Baskı, Matbûâtü'l-İstikâmet yay., yy., 1356/1937.

et-Tahavî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme, *Muhtasaru't-Tahavî*, thk. Ebu'l-Vefâ el-Afgânî, yy., t.y.

_____, *Ahkâmu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, thk. Sadettin Önal, 1. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) yay., İstanbul, 1997.

_____, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, I-V, thk. Muhammed Zührî Neccâr-Muhammed Seyyid, 1.Baskı, Âlemu'l-Kütüb yay., Beyrut, 1994.

_____, *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, I-XVI, thk. Şuayb el-Arnâvut, 1. Baskı, Müessesetü'r-Risale yay., Beyrut, 1994.

et-Temîmî, Takiyyüddin b. Abdülkâdir, *et-Tabakâtü's-Seniyye fî Terâcimi'l-Hanefiyye*, I-IV (eksik), nşr. Abdülfettah Muhammed el-Hulv, Riyâd, 1983-1989.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsa, *el Câmi'u's-Sahîh (Sünen)*, I-V, 1.-2. Baskı, thk. Ahmet M. Şâkir-Muhammed F. Abdul Bâki, yy., 1962-1978.

Yardım, Ali, *Hadis I-II*, Damla yay., İstanbul, 2012.

ez-Zebîdî, Zeynüddîn Ahmed b. Hanbel b. Abdillatîf, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sârih Tercemesi ve Şerhi*, 6-8. Baskı, Ter. Ahmed Nâim-Kâmil Mîras, Diyanet İşleri Başkanlığı yay., Ankara, 1981-1983.

ez-Zehbî, Ebû Abdullah Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed et-Türkmânî, *el-Kâşif fî Ma'rifeti men lehü Rivaye fi'l-Kütübi's-Sitte*, thk. Muhammed Avvâme – Muhammed Nemr el-Hatîb, Dâru'l-Kible li's-Sekâfeti'l-İslâmiyye - Müessesetü Ulûmi'l-Kur'an yay., Cidde, 1992.

_____, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, I-XXIII, (nşr. Şuayb el-Arnaût ve diğeri), Beyrut 1401-1405/1981-1985.

ez-Ziriklî, Hayruddin, *el-A'lâm: Kamusu Terâcim*, I-VIII, Kâhire, 1954-1959.